

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII
Ionel CORDOVAN Gheorghe SARĂU
Noemi CORDOVAN

E dajaqi rromani éhib vi i literatúra i III-to klàsa

3

Acest manual este proprietatea Ministerului Educației și Cercetării.

Acest proiect de manual școlar este realizat în conformitate cu Programa școlară aprobată prin O.M. nr. 5003/02.12.2014.

Numărul **119** – număr unic
de telefon la nivel național pentru
cazurile de abuz împotriva copiilor și
116.111 – numărul de telefon
de asistență pentru copii

MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII

Ionel CORDOVAN

Gheorghe SARĂU

Noemi CORDOVAN

E dajaqi rromani ćhib vi i literatūra i III-to klàsa

București, 2025

Manualul școlar a fost aprobat prin Ordinul de ministru nr.

Manualul este distribuit elevilor în mod gratuit, atât în format tipărit, cât și în format digital, și este transmisibil timp de patru ani școlari, începând din anul școlar 2025-2026.

Inspectoratul Școlar

Școala / Colegiul / Liceul

ACEST MANUAL A FOST FOLOSIT DE:

Anul	Numele elevului	Clasa	Anul școlar	Aspectul manualului*			
				Format tipărit		Format digital	
				la primire	la predare	la primire	la predare
1							
2							
3							
4							

* Pentru precizarea aspectului manualului se va folosi unul dintre următorii termeni: **nou, bun, îngrijit, neîngrijit, deteriorat.**

Cadrele didactice vor verifica dacă informațiile înscrise în tabelul de mai sus sunt corecte.

Elevii nu vor face niciun fel de însemnări pe manual.

Descrierea CIP se găsește la Biblioteca Națională a României

© 2025 Editura Sigma

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin Editurii Sigma.

Nicio parte a acestei lucrări nu poate fi reprodusă fără acordul scris al Editurii Sigma.

ISBN: 978-606-727-659-6

Editura Sigma

Sediul central

Str. Nicolae Cartojan, nr. 11-13, sector 2,
cod poștal 023815, București

Tel.: 0758 044 829; 0723 541 020

E-mail: office@editurasigma.ro

Web: editurasigma.ro

Distribuție

Str. Nicolae Cartojan, nr. 11-13, București

Tel.: 0758 044 825; 0758 044 828

E-mail: comenzi@editurasigma.ro;

distributie@editurasigma.ro

Referenți: Asist. univ. dr. Alexandru Zamfir,

Prof. Gabriel Stoica

Redactor: Nicoleta Puiu

Tehnoredactor: Gabriel Ionescu

Ilustrații: Eugen Raportoru, Marian Petre,

Anita Ionescu

Coperta: Adrian-Viorel Rașca

Ilustrația copertei: Anita Ionescu

Deșteaptă-te, române!

de Andrei Mureșanu

Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte,
În care te-adânciră barbarii de tirani!
Acum ori niciodată, croiește-ți altă soarte,
La care să se-nchine și cruzii tăi dușmani!

Acum ori niciodată, să dăm dovezi la lume
Că-n aste mâni mai curge un sânge de roman,
Și că-n a noastre piepturi păstrăm cu fală-un nume
Triumfător în lupte, un nume de Traian!

Priviți, mărețe umbre, Mihai, Ștefan, Corvine,
Româna națiune, ai voștri strănepoți,
Cu brațele armate, cu focul vostru-n vine,
„Viață-n libertate ori moarte!” strigă toți.

Preoți, cu crucea-n frunte!, căci oastea e creștină,
Deviza-i libertate și scopul ei preasfânt.
Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină,
Decât să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pământ!

Gelem, gelem...

1. Gelem, gelem lungone dromența,
Maladilem baxtale rromența,
A, rromalen, kaθar tume aven,
E caxrența, bokhale čhavența?

R.: Haj, haj, rromalen

Haj, haj, čhavalen... (duj var)

2. Sasas vi man bari fāmilia,
Mudardās la i kali legia.
Sarren čhindās, vi rromen vi rromnēn,
Maškar lenθe vi tikne čhavorren.

3. Putar, Devla, te kale udara,
Te šaj dikhav mirre fāmilia,
Palem ka zav lungone dromența,
Thaj ka phirav baxtale rromența!

4. Opre, rroma, isi o vaxt akana,
Ajde manța sa e lumăqe rroma!
O kalo muj thaj e kale jakha,
Kamava len sar e kale drakha.

E lilesqo prezentisaripen

*Kuċ ċhavalen thaj ċhajalen,
Kuċ siklärnälen, dadalen thaj dajalen,*

O lil „E dajaqi rromani ċhib vi i literatūra – i III-to klàsa“ si kerdo vaś e siklövne andar i trinto klàsa vaj save siklövnen i rromani ċhib and-o trinto siklövipnasqo berś.

Kadava lil si kerdo palal i školutni progràma vaś i trinto klàsa, savi sas aprobisardi andar e edukaciaqo ministrosqo òrdino, o gin 5003 andar 02.12.2014. O lil respektisarel savorre generàla thaj specifika kompetènçe thaj anderàrel savorre koncinùturà andar i školutni progràma, save si prezentisarde k-e patrinà e ginença 6 thaj 7.

Kana siklövvas jekh klasaqa kotor/ lèkcia, arakhasa i dini struktùra thaj e dine simbòlurà:

Lava maśkar lava...

- ✓ Kathe si dine e sènsurà/ e xatàrimata e biprinzarde alavenqe andar e dine tèksturà.
- ✓ Kadala alava si xramosarde italikane grafemença.

Puċhimata aj mangimata kaj tèksto

- ✓ And-o kadava than si dine e mangimata thaj e puċhimata kaj o dino tèksto.
- ✓ Kathe si te drabaren, te ambolden gažikanes o tèksto vi te ambolden ka-e puċhimata andar savenŋe dikhel pes kana tume xatàrde o tèksto vaj na.

Te siklövvas khethanes!

- ✓ And-i kadaja rig e lekciaqi, si sikavde e savorre zanglimata, save si te siklövvas len vaj te palemidikhas len.
- ✓ Kadala zanglimata dikhen o vortaxramosaripen, i oràlo/ mujutni thaj i xramosardi komunikàcia/vakàripen, o lèksiko, e gramatikane butà, e literaturaqe elèmenturà thaj aver.

So zanav, so na zanav? Po śukar te siklövav!

- ✓ Kathe si te keras butì e zanglimatença, save ame siklilām len.
- ✓ Si dine klasaqa butà save si te keras len kòrkorre, tha` si vi mangimata, savenŋe si te keras butì maj but zene.

Žanesas kaj...?

- ✓ Kathe d-aśti te arakhas maj but informàcie palal e siklile tème.

But baxt thaj sastipen, E autòrurà

E generàla thaj e specifika kompetènçe

1. Receptarea de mesaje orale în diverse contexte de comunicare

- 1.1. Identificarea semnificației globale a unui mesaj oral în contexte familiare
- 1.2. Deducerea sensului unui cuvânt prin raportare la mesajul audiat
- 1.3. Sesizarea unor regularități ale limbii prin raportare la mesaje audiate
- 1.4. Manifestarea atenției față de interlocutor
- 1.5. Manifestarea unei atitudini deschise față de comunicare în condițiile neînțelegerii mesajului audiat

2. Exprimarea de mesaje orale în diverse situații de comunicare

- 2.1. Descrierea unui obiect/ unei ființe din universul apropiat pe baza unui plan simplu
- 2.2. Povestirea unei întâmplări cunoscute pe baza unui suport adecvat din partea profesorului
- 2.3. Prezentarea unei activități realizate individual sau în grup
- 2.4. Participarea la interacțiuni pentru găsirea de soluții la probleme
- 2.5. Adaptarea vorbirii la diferite situații de comunicare în funcție de partenerul de dialog

3. Receptarea de mesaje scrise în diverse contexte de comunicare

- 3.1. Extragerea unor informații de detaliu din texte informative sau literare
- 3.2. Formularea unui răspuns emoțional față de textul literar citit
- 3.3. Formularea unei păreri despre o povestire și personajele acesteia
- 3.4. Evaluarea conținutului unui text pentru a evidenția cuvinte + cheie și alte aspecte importante ale acestuia
- 3.5. Sesizarea unor regularități ale limbii pe baza textului citit
- 3.6. Aprecierea valorii cărților

4. Redactarea de mesaje în diverse situații de comunicare

- 4.1. Aplicarea regulilor de despărțire în silabe, de ortografie și de punctuație în redactarea de text
- 4.2. Redactarea unor texte funcționale simple care conțin limbaj vizual și verbal
- 4.3. Realizarea unei scurte descrieri ale unor elemente din mediul apropiat pornind de la întrebări de sprijin
- 4.4. Relatarea pe scurt a unei întâmplări/ activități cu sprijin din partea profesorului
- 4.5. Manifestarea disponibilității pentru transmiterea în scris a unor idei

E koncinùtură/ e andera

Domenii de conținut	Conținuturi
Funcții ale limbii (acte de vorbire)	● descrierea (de obiecte, ființe din universul imediat) ● relatarea unei acțiuni/ întâmplări cunoscute (trăite, vizionate, citite) ● oferirea de informații (referitoare la universul apropiat) ● solicitarea de informații (referitoare la universul apropiat) ● cererea simplă familiară, cerere politicoasă ● prezentarea (de persoane, de cărți, a unor activități) ● inițierea unui schimb verbal
Textul	● textul pentru lectură are minim 450 cuvinte ● textul literar: cu precădere narativ; fragmente descriptive scurte; poezii scurte adecvate nivelului de vârstă ● text de informare și funcțional: afiș, fluturaș, tabel sau alt tip de organizator grafic, biletul, felicitarea; în funcție de dotări – email
Variabilitatea și regularitățile limbii	● intuirea numărului și a genului ● intuirea claselor morfologice: substantiv, adjectiv, pronume personal, verb

ANDER

Deşteaptă-te, române!.....	3
Gelem, gelem.....	4
E lilesqo prezentisaripen	5
E generàla thaj e specìfika kompetènca	6
E koncinùrurà/ e andera	7
Tèsto vaş i iniçiàlo/ anglutni evaluàcia	10

1. O ANGLOIVEND AVILĂS, K-I ŠKÒLA PALEM AME 3AS!

1.1. O berś	12
✓ E grafème save si sar and-i rumunikani čhib	13
✓ E grafème save miazon kodolença andar i rumunikani čhib	13
✓ E grafème save na si sar and-i rumunikani čhib	14
1.2. I barvali tàmna	17
✓ E phurdine grùpură	18
✓ E vokàle anglal savenŋe aśunel pes -i	18
✓ E berśivaxta, e čhona, o kurko	18
1.3. I tradičia thaj i edukàcia	22
✓ E postpozicionàla grafème	23
✓ O bilèto	24
1.4. Mirri škòla	27
✓ O aśunipen/ o śun, i grafèma, i silàba, o alav	28
1.5. Rekapitulàcia	31
1.6. Evaluàcia	33

2. O IVEND AŽUKĂRAV, MIRRE FAMILIAÇA LOŠALŎVAV!

2.1. Mirri šukar familia	36
✓ E alava kaj si len sajekh sènso	37
✓ E alava mamujutne sensoça	38
2.2. Kon si o Phuro Krečùno?	40
✓ So si o substantivo/ i navni	41
✓ O živdisardo thaj o biživdisardo substantivo	42
2.3. O phuro parne balença	44
✓ O baxtāripen	45
2.4. E ivendesqe šukarimata	47
✓ E khethane thaj e ververutne substantivură	48
✓ O jekhipen thaj o butipen	48
2.5. O ivesqo manuś	51
✓ E murśikane thaj e žuvlikane substantivură	52
2.6. Rekapitulàcia	55
2.7. Evaluàcia	57

3. AND-E ŽIVUTRENQI LÛMJA!

3.1. O godăver čhavo	59
✓ Jekhe zenesqi deskripcia	60
✓ Jekhe obijektosqi/ butăqi deskripcia	60
3.2. E kheresqe živutre	62
✓ So si o adžektivo/ i pašnavni	63
3.3. E mamăqi daj-kaxni	66
✓ O akòrdo le pašnavnănqo kaj si len štar fòrme	67
✓ O akòrdo le pašnavnănqo kaj si len jekh fòrma	69
3.4. E pendexlinăqe ranika	72
✓ O titulo. O autòro. E personăžură	74
3.5. O uštăvipen le Isusosqo	76
✓ O afišo/ o plakàto	77
✓ O vortoxramosaripen	78
3.6. Rekapitulăcia	81
3.7. Evaluăcia	83

4. K-I ŠKÒLA VI KHERE SIKLŐVAS GODĂVER KAJ TE OVAS!

4.1. I zor thaj i godĩ	85
✓ So si o pronòmbro	86
✓ E pronombrosqo gin thaj o zeno	87
4.2. Sar si o nasulipen	89
✓ So si o vèrbo/ i kernavni	90
✓ O gin e verbosqo	90
4.3. E štar kaise	94
✓ E puntuaciaqe sèmnură	95
4.4. I paramìci le trine alavenqi	98
✓ O familiàro mangipen	99
4.5. Naisarimata thaj patívipnasqe alava	101
✓ Sar astaras, ingeras thaj agorisaras o vakăripen	102
✓ O imějlo	103
4.6. Rekapitulăcia	106
4.7. Evaluăcia	108
I rekapitulăcia le zanglimatenqi andar i III-to klàsa	109
I palutni evaluăcia	116
Alava thaj eksprèsie save vastden amenqe te das duma šukar vi lačhes	120
E principàlo/ e šerutne siklile zanglimata	123
Alavari rromano-rumunikano	128
Alavari rumunikano - rromano	132

TÈSTO VAŚ I INICIÀLO/ ANGLUTNI EVALUÀCIA

E dajaqi rromani čhib vi literatūra

O III-to siklŏvipnasqo berś

O anav thaj angloanav:

I dāta:

1. Xramosaren palal svāko alav e silabenqo gin!

dad –	arakhel –	ternipen –
parno –	dikhel –	angloivend –

2. Xramosaren po jekh propozícia, savi te agorisarel pes and-o:

E puntuaciaqo sēmno	I kerdi propozícia
pũkto/viram (.)	
akharipnasqo sēmno (!)	
pučhipnasqo sēmno (?)	

3. Xramosaren e alava, kaj si len amboldino/ mamujutno sēso!

baro	ćorro
nasul	zivel

4. Thov paśal svāko vortogrāma po jekh trebutno alav:

and-o	k-o	p-o
and-i	k-i	p-e

5. Drabaren e pučhimata! Maj xramosaren po trin alava save te ambolden k-e dine pučhimata!

kasqo?	mirro	tiro			
kasθar?	manθar	tuθar			
kaça?	mança	tuça			

O ANGLOIVEND AVILĀS, K-I ŠKÒLA PALEM AME ŽAS!

1.1 O berś?

- ✓ E grafème save si sar and-i rumunikani čhib
- ✓ E grafème save miazon kodolenča andar i rumunikani čhib
- ✓ E grafème save na si sar and-i rumunikani čhib

1.2 I barvali tàmna

- ✓ E phurdine grùpură
- ✓ E vokàle anglal savenŋe aśunel pes –i
- ✓ E berśivaxta, e čhona, o kurko

1.3 I tradìcia thaj i edukàcia

- ✓ E postpozicionàla grafème
- ✓ O bilèto

1.4 Mirri škòla

- ✓ Aśunipen, grafèma, silàba, alav

1.1 O berś

And-jekh śukar *dīves* andar i Septèmbra, k-i škòla, i *siklārni* siklārel le *siklōvnen* palal o berś.

– Čhavalen thaj čhajalen, som but lośali ke palem dikhas amen k-i škòla and-jekh nevo školutno berś. Šaj te phenel manqe varekon and-o savo berś sam akana?

– And-o berś 2020, *mothovel* i Larisa.

– *Nais tuqe*, Larisa! Palal sar tume zanen, o berś si sar jekh *rukħ* kaj si les 12 *ranika*. D-ašti te phenel manqe varekon so si kadala ranika?

– Kadala ranika si e berśesqe čhona: i Januàra, i Februàra, o Trintonaj, o Aprìlo, o Māj, o Jùnio, o Žùlaj, o Àgusto, i Septèmbra, i Oktòbra, i Novèmbra thaj i Decèmbra, *amboldel* o Alèks.

– But śukar si tiro amboldipen, Alèks. Maj si te phenav tumenqe ke p-i svàko ranik si štar *ciri-klānqe kherorra*. And-i svàko kherorro si ešta čirikiłrre. So te aven kadala?

– Rajnie siklārnie, phenel o Jonèl, e čirikiłorenqe kherorra si e kurke thaj e ešta čirikiłrre si e kurkesqe *dīvesa*: Luj, Marcidīves, Tetradi, Žoj, Paraštuj, Sàvato, Purano Kurko.

– Va Jonèl, si éačo tiro amboldipen. Palal sar siklilām ame, jekhe berśes si les 12 čhona. Žanel te phenel manqe varekon so si trin čhona line khethanes?

– Va, zanav me, phenel i Sidònia. Trin čhona khethanes keren jekh *berśivaxt*. Kadala si: i *tàmna*, o *ivend*, o *anglomilaj* thaj o *milaj*.

– But lačhes, Sidònia. So *berśivaxt* si akana?

– Akana si *tàmna*, phenel o Florin. Voj si brišindali thaj but barvali. Voj anel amenqe but barvalimata, but legùme thaj frùkturā.

– Va, Florin, kadja si. Sem but lośali ke, akana, zanen but butā palal o berś. Tume *d-ašti* te roden maj but informācie p-o internèto palal o berś, palal e *berśivaxta*, e čhona thaj e *dīvesa*.

Savorre siklōvne sas lośale thaj naisarde e siklārnāqe vaś kadala gudle butā, save siklile len palal o berś.

(palal o Jonel Kordovan)

Lava maşkar lava...

dîves – dës, ges
siklârni – profesòra
le siklövnen – le çajan
 ven thaj le çajan
 save zan k-i škòla
mothovel – phenel,
 vakârel, del dùma, sborizel, vorbil
nais tuqe! – palikerav tuqe!, mulcuminav
 tuqe!

*ruk*h – kaşt
ranika – kränge
amboldel – del palpale lav, phenel
çiriklânqe kherorra – kùjbură
berşivaxt – jekh berşesqo kotor, berşkotor,
 anotimpo
tàmna – angloivend, durmilaj, durârdo milaj
anglomilaj – paşmilaj, ternomilaj, jekhtomilaj
d-aşti – şaj

Puçhimata aj mangimata kaj tèksto

si o berş?

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Palal so siklârel i siklârni le siklövnen?
5. Sar phenel i siklârni ke
6. So si e rukhesqe ranika?
7. So si e çiriklânqe kherorre?
8. Sode dîvesa si and-jekh kurko?
9. Save si e kurkesqe dîvesa?
10. Sode çhona si and-jekh berşivaxt?
11. Save si e berşesqe berşivaxta?
12. And-o savo berşivaxt si i Septembra?
13. Sar si i tàmna?
14. So anel amenqe i tàmna?

Te siklôvas khethanes!

Palal sar siklilâm and-i jekhto vi and-i dujto klâsa/siklövipnasqo berş, e grafème andar o rromano alfabètò şaj te aven:

1. Grafème save xramosaren pen thaj drabaren pen sa kadja vi and-i rromani, vi and-i rumunikani çhib:

- ✓ **a** (anro - ou), **b** (barr - piatră), **d** (dad - tată), **e** (efta - şapte), **f** (fòros - oraş), **g** (grast - cal), **h** (hotèlo - hotel), **i** (ilo - inimă), **l** (lil - carte), **m** (mas - carne), **n** (nasul - rău), **o** (opre - sus), **p** (papin - găscă), **r** (ruv - lup), **s** (sap - şarpe), **t** (trin - trei), **u** (udar - uşă), **v** (vast - mână), **z** (zor - putere).

2. Grafème save, sar xramosaripen vaj drabaripen, miazon and-i rromani thaj i rumunikani çhib:

- ✓ **k** – sar jekh c rumunikano (*kan* - ureche);
- ✓ **ş** – sar jekh ş rumunikano (*şil* - frig);
- ✓ **ă** – sar jekh ă rumunikano (and-e gazikane lava: împăràto/ thagar - împăràt);
- ✓ **ë** – dialektàlo variànta vaş o şun **e**, sar jekh rumunikano ă (*khër* - casă);
- ✓ **î** – dialektàlo variànta vaş o şun **i**, sar jekh î rumunikano (*şil* = *şil* - frig).

3. Grafème save NA xramosaren pen vaj NA drabaren pen sa kadja nié and-i rromani, nié and-i rumunikani čhib:

- ✓ **c** – sar jekh *č* rumunikano (*cirdel* - a trage, a fuma);
- ✓ **rr** – sar jekh *r* rumunikano, tha' zoralo (*rroj* - lingură, *rrom* - rrom, *arro* - făină). Butvar si vakărdino sar **-nr-** (*arro* = anro)
- ✓ **w** – jekh baś vakărdino sar jekh *u*, and-o than e grafemaqo -v-: *keraw* (i čači fôrma si: *kerav* = (eu) fac), *gaw* (i čači fôrma si: *gav* = sat);
- ✓ **x** – sar jekh zoralo *h* (*xal* - a mânca, *xoxavel* - a minți);
- ✓ **j** – sar jekh *i*, kana pašal o baś si jekh vokăla (*jakh* - ochi, *šoşoj* - iepure, *muj* - gură);
- ✓ **ž** – sar jekh *j* rumunikano (*žamba* - broască, *žilto* - galben). O baś šunel pes and-e lava line andar gažikane čhibă);
- ✓ **ć** – sar and-e grùpură and-e grùpură *ce*, *ci* andar i rumunikani čhib (*ćirikli* - pasăre, *ćar* - iarbă);
- ✓ **ž** – sar and-e grùpură *ge*, *gi* andar i rumunikani čhib; and-e varesave dialèktură šunel pes sar jekh *j* rumunikano (*žamutro* [jamutro] - ginere).

So žanav, so na žanav?

1. Ambolden and-i gažikani čhib o avutno kotor andar o tèksto „O berś”!

- Nais tuqe, Larisa! Palal sar tume žanen, o berś si sar jekh rukh kaj si les 12 ranika. D-ašti te phenel manqe varekon so si kada-la ranika?

- Kadala ranika si e berśesqe čhona, amboldel o Alèks.

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. Xramosaren panž grafème save xramosaren pen thaj drabaren pen sa kadja and-i rromani vi and-i rumunikani čhib! Xramosaren po jekh alav savo te astarel/širdel kadale grafemenča!

- i grafèma: **a**, o alav: **anro**
- i grafèma:, o alav:
- i grafèma:, o alav:

- i grafèma:, o alav:
- i grafèma:, o alav:
- i grafèma:, o alav:

3. Xramosaren panž grafème save NA xramosaren pen vaj NA drabaren pen sa kadja and-i rromani vi and-i rumunikani čhib! Xramosaren po jekh alav savo te astarel/širdel kadale grafemenča!

● i grafëma: ç, o alav: çiknida

● i grafëma:, o alav:

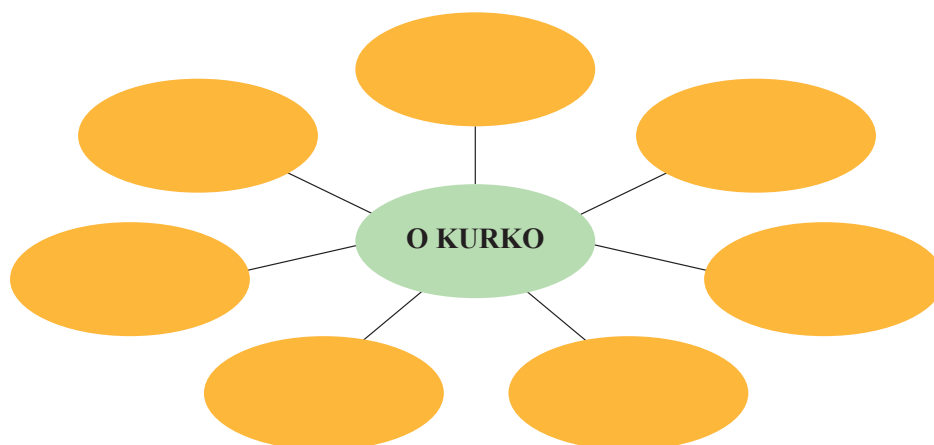
● i grafëma:, o alav:

● i grafëma:, o alav:

● i grafëma:, o alav:

● i grafëma:, o alav:

4. Xramosaren and-e truja e kurkesqe dīvesa!

6. Keren i korespondëncia maškar e puçhimata andar i çacı rig thaj e laçhe amboldimata, dikhindoj e informácie andar o tēksto „O berš”.

1. Sar phenel i siklārni ke si o berš?

A. E ranika si e beršesqe çhona.

2. So si e rukhesqe ranika?

B. Si sar jekh rukh kaj si les 12 ranika.

3. So si e çiriklānqe kherorre?

C. And-jekh beršivaxt si trin çhona.

4. Sode çhona si and-jekh beršivaxt?

D. E çiriklānqe kherorre si e kurke.

5. Sode dīvesa si and-jekh kurko?

E. And-jekh kurko si ehta dīvesa.

7. Ambolden i eksprësia „e beršesqe çhona” and-i rumunikani thaj and-i anglikani çhib. Ker laça jekh propozícia. Zumaven te ambolden kadaja propozícia rumunikanes thaj anglikanes!

i çhib	o alav	i kerdi propozícia
rromani	<i>e beršesqe çhona</i>	
rumunikani		
anglikani		

Žanesas kaj...?

- O romano internacionalo/maŝkarthemutno alfabeto sas adoptisardo k-i Varŝavia, ka-o ŝtarto Maŝkarthemutno Rromano Kongreso, and-o berŝ 1990?
- O romano alfabeto sas adoptisardo and-o edukacionalo sistemo andar i Rumunia kaŝar o Ministerio e Siklariņasqo, astarindoj e berŝeça 1991.
- E plakatură sikavde maj tele e romane alfabetoça sas kerde kaŝar o Jonel Kordovan thaj i Noemi Kordovan, and-o berŝ 2008.
- And-o berŝ 2021, and-o fòros Oradea, inklistăš o alfabetaro and-e trin čhibă: rromani – anglikani – magiarikani?

- And-o berŝ 2022 sas kerdi jekh nevi edicia vaš o romano alfabetaro?

1.2 I barvali tàmna

Sar zav p-o drom karing i škòla,
Jekh tikni éhaj puéhel ma`:
– Kaj si i tàmna, kana voj avel?
Mirro *amboldipen* voj sig azukărel.

Dikh, and-e *rukha* si *pake* akhora,
Lole, kale thaj parne drakha,
Gugle ambrola thaj gâlbena phabaja,
Kadala si e tamnaqe *frùktură*!

P-o *kîmpo* e manuša kiden duduma,
O *kukurùzo* thaj e *phuvăle*,
Lolă, šax, šuki făsuj thaj *bràzbe*,
Kadala si e *angleivendesqe legùme*!

Va, dikhav thaj xatărav akana,
Ke i tàmna amenœe areslă.
Andăs amenqe barvalipen,
Thaj e školaqo putaripen.

(palal o Jonel Kordovan)

Lava maşkar lava...

tàmna – angloiv-
end, durărdo milaj
amboldipen – e
alava save phenas
len k-jekh puéhipen
rukha – kašta
frùktură – pherra, plòdură

kîmpo – vâzi, umal
kukurùzo – bôbo, misiri
phuvăle – kolompîri, picûke
bràzbe – sfêkla
angleivendesqe – tamnaqe,
durmilajesqe
legùme – zarzàvă

Pučhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Ginaven i poezia!
2. Ambolden i poezia gazikanesh!
3. Alosaren thaj xramosaren e bipringarde lava!
4. Kaj zalas o çhavo?
5. So puçhläs les i tikni çhaj?
6. Sar si akhore andar e rukha? Tha` e drakha?
7. So aver tamnaqe frùkturä dikhen von?
8. So kiden e manuša p-o kïmpo?
9. So andäs o angloivend e çhavenqe?
10. Plaçal tuqe i tàmna? Sosðar?
11. Save tamnaqe frùkturä thaj legùme plaçan/çajlön tuqe?

Te siklõvas khethanes!

1. E phurdine grùpurä:

Palal sar dikhläm and-e anglutne kläse, and-i rromani çhib si grafëme palal savenðe asunel pes i grafëma *h*. Kadalenqo anav si *phurdine grùpurä*.

And-i poezia „I barvali tàmna” si kadala phurdine grùpurä: *jekh, puçhel, rukha, akhore, thaj, drakha, phabaja, phuväle, dikhav*.

Te dikhas vi aver misala/ eksèmplurä and-e save si phurdine grùpurä:

- ✓ **kh** – *k* phurdino, palal savesðe asunel pes, bi pauzaqo, o sun *h*: *kher, kham, khandel, khangeri, akharel, khelel, khoro*;
- ✓ **ph** – *p* phurdino, palal kaj asunel pes, bi pauzaqo: *phral, phen, phuro, phuri, phenel, phandel, phagel*;
- ✓ **th** – *t* phurdino, palal asunel pes, bi pauzaqo, o sun *h*: *thud, than, them, thulo, tharr, thagar, thuv, thavdel*;
- ✓ **çh** – sar e grùpurä *ce, ci* andar i rumunikani çhib, palal savenðe asunel pes *h*: *çhib, çhon, çhuri, çhavo, çhaj, çhinel, çhor*.

2. E vokàle anglal savenðe asunel pes -i:

- ✓ **ä** – drabarel pes „ia“, sar and-e alava: *sasträri, piräri, panä, lenä, borä, tatärel, barärel, luludä, kadä, ternä*;
- ✓ **ë** – drabarel pes „ie“, sar and-e alava: *dës, ternën, romnën, phenën*;
- ✓ **ĩ** – drabarel pes sar jekh lùngo/dĩlgo „i“ sar and-e alava: *dĩ, butĩ, luludĩ, godĩ*;
- ✓ **ö** – drabarel pes „io“, sar and-e alava: *kalöl, parnöl, ternöl, phuröl, baröl*;
- ✓ **ũ** – drabarel pes „iu“, sar and-e alava: *kindũm, phendũm, andũm*.

3. E beršivaxta, e çhona, o kurko

a) Te palem dikhas e beršivaxta thaj e çhona!

Palal sar sikliläm zi akana, and-jekh berš si 4 beršivaxta thaj 12 çhona. Kadala si dine maj tele.

O beršivaxt/o berškotor/o anotimpo		E éhona	E dësenqo/ dïvesenqo gin
O anglomilaj/o pašmilaj/ o jekhtomilaj/o terno milaj		O Trintonaj	31 dësa/dïvesa
		O Aprilo	30 dësa/dïvesa
		O Maj	31 dësa/dïvesa
O milaj		O Jùnio	30 dësa/dïvesa
		O Żùlaj	31 dësa/dïvesa
		o Àgusto	31 dësa/dïvesa
O angloivend/ i tàmnà/ o durårdo milaj		i Septèmra	30 dësa/dïvesa
		i Oktòbra	31 dësa/dïvesa
		i Novèmbra	30 dësa/dïvesa
O ivend		i Decèmbra	31 dësa/dïvesa
		i Januàra	31 dësa/dïvesa
		i Februàra	28/29 dësa/dïvesa

b) Te palemdikhas e kurkesqe dïvesa!

Palal sar siklilām maj anglal, **and-jekh éhon šaj te aven štar kurke.**

Anda jekh kurko šaj te aven eŧta dïvesa. E kurkesqe dïvesa si:

Savo dïves si?	So dïves si?	Kana?/Anda savo dïves?
o jekhto dës	o Kurko	Kurke/ Kurkes/ Kurkesŧe
o dujto dës	o Lujdïves	Lujne/ Lujnes/ Lujnesŧe
o trinto dës	o Marcidïves	Marcine/ Marcines/ Marcinesŧe
o štarto dës	o Tetradi/Tetradidïves/ Tetradïves	Tetradïne/Tetradïnes/Tetradïnesŧe
o panzto dës	o Żojdïves	Żojne/ Żojnes/ Żojnesŧe
o šovto dës	o Paraštuj	Paraštujne/ Paraštujnes/ Paraštujnesŧe
o eŧtato dës	o Sàvato	Sàvatone/Sàvatones/Sàvatonesŧe

So zanav, so na zanav?

1. Ambolden and-i gazikani čhib i palutni stròfa andar i poezia „I barvali tàmna”!

Va, dikhav thaj xatàrav akana,
Ke i tàmna amenθe areslă.
Andăs amenqe barvalipen,
Thaj e školaqo putaripen.

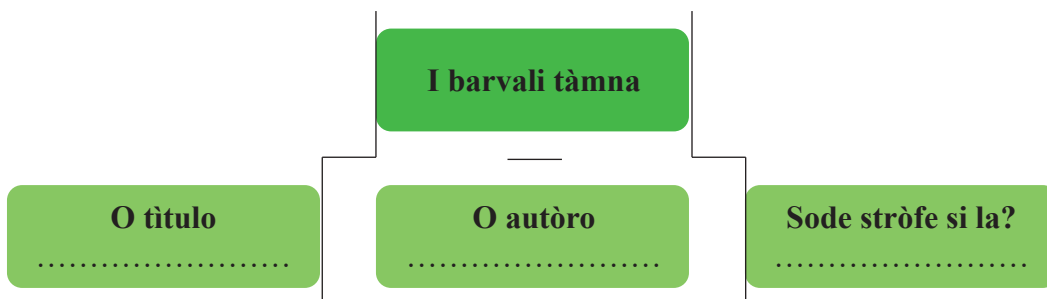
.....

.....

.....

.....

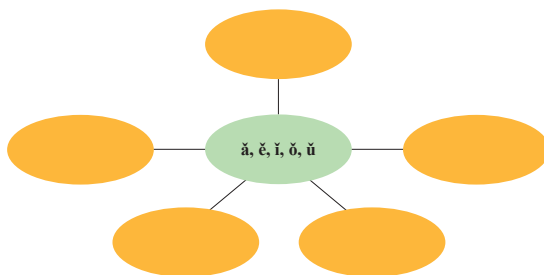
2. Xramosaren e informàcie palal i poezia „I barvali tàmna”!

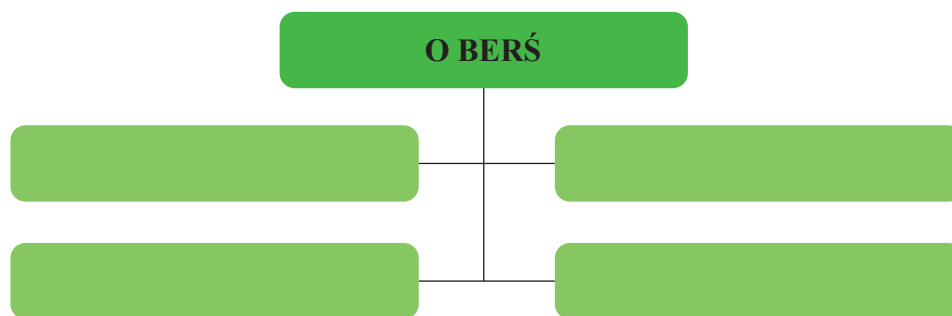
3. Xramosaren e phurdine grùpură. Xramosaren po jekh alav savo te astarel/şirdel kadale grupurença!

o grùpo: čh, o alav: čhavo	
• i grafêma: <u>ç</u> , o alav: <u>çiknida</u>	• i grafêma:, o alav:
• i grafêma:, o alav:	• i grafêma:, o alav:
• i grafêma:, o alav:	• i grafêma:, o alav:

4. Xramosaren e vokàle anglal save aşunel pes -i. Xramosaren po jekh alav anda savo te avel kadala grafême (ă, ě, ĭ, ō, ŭ)!

5. Xramosaren and-e kherorre e beršesqe berškotora/anotìmpură!

6. Ambolden i eksprësia „i šukar tàmna” and-i rumunikani thaj and-i anglikani čhib. Keren leça jekh propozìcia. Zumaven te abmbolden kadaja propozìcia rumunikanes thaj anglikanes!

i čhib	o alav	i kerdi propozìcia
rromani	<i>i šukar tàmna</i>	
rumunikani		
anglikani		

Zanesas kaj...?

- And-o amaro purano them, kaj sas i Ìndia, na sasas štar beršivaxta, sar sine, akana, and-i Euròpa. „Kothe, sasas duj bare beršivaxta. Jekh sasas o *brišindalo* beršivaxt, kaj si o *Ivend*, thaj o aver sasas o *tato* beršivaxt, kaj si o *Milaj*. Kadja, e but purane rroma, kana resle von p-e akanutne phuvă, maladile avere duje beršivaxtença: o *Angloivend* thaj o *Anglomilaj*“.
- E aver anava vaš o angloivend si: o šarel, o durmilaj, o durărdomilaj, i tàmna, o gizin, o èsevo? o durmilaj? o durărdomilaj? (i) tàmna?
- K-o agor e angloivendesqo, avri si muxli, si šil. E gavutne save bešen k-o gav kiden e palutne phuvăqe plòdură. Vi e bakră xulôn opral e plajina and-e gava te nakhaven vi von o šilalo ivend. Savorre manuša, e gavenθar vi e foronθar, anglekeren pen/astaren te kiden sa so trebal len ivende/ivendesθe, lačhes e ivendesqe čhona.
- I tàmna si o maj barvalo vi brišindalo anotìmpo, o ivend anel but lošalipen thaj dinimata, o jekhtomilaj anel živipen vi zelenimata thaj o milaj si o maj tato haj kamlo anotìmpo?
- Vaš o alav antotìmpo maj si amen e alava: BERŠKOTOR vi BERŠIVAXT?

1.3 I tradìcia thaj i edukàcia

I rajni siklärni kaðar i trinto klàsa *tradäs* le dadenqe thaj le dajanqe jekh bilëto, andar kaj *te akharel* len k-i aktivitëta „O 5 Oktòbra – o Internacionàlo Dìves e Edukaciaqo“.

E dada save avile, sasas *te vakären* palal lenqi profèsia vi palal *e tradicie* andar lenqi fàmilia.

O dad e Florinosqo liel te phenel:

– And-i amari fàmilia, mirro dad thaj mirro pàpus kerenas kaštutne bută, save bikinenas len k-i *diz*. Akana, ame xasardăm kadaja profèsia, si amen aver bută: keras buti and-i fàbrica, me sem *bikinitòri* thaj mirro phral si siklärno.

O dad e Mariaqo mangel te phenel vi vov vareso:

– Me thaj mirri fàmilia sam bašavne. Bašavas k-e abăva thaj kaj e evenimëntură k-e maladimata kaj sam akharde. Ame sam lošale ke ingeras maj dur i rromani tradicia. Mirro tikno phral si školutno mediatòro, haj o maškarutno phral si dòktor. Me kamav kaj mirri tikni čhaj te zal k-e Muzikaqo Licëvo – te kerel vi škòla thaj te ingerel maj dur vi amari tradicia, te inkerel la.

O dad e Jonelosqo vakàrel vi vov palal pesqi fàmilia:

– Ame sam andar *e kıkavärenqo nămo*. Amenðe si importànto i pativ. *Trebal* te das pakiv le phuren, te phiravas amen šukar savorrença. Vi ame kamas kaj amare čhave te phiren k-i škòla, te keren o licëvo thaj vi i fakultëta.

Lošali, i siklärni del duma:

– Nais tumenqe vaš tumare šukar alava. Palal sar vi tume phende, si šukar te avel amen tradicionàlo profèsie vi te avas pativale. Sa kadja, i edukàcia vastdel amen te aresas manuša *pregătìme* vaš jekh modërno societëta. Si importànto kaj tumare čhave *te agorisaren* i gimnaziàlo škòla, o licëvo thaj i fakultëta.

– Naisaras tuqe, rajnie, vaš tire *svätură*, phenen e dada. Ame kamas te inkeras amari tradicia thaj kaj amare čhavoren te avel len edukàcia.

Čhavalen thaj čhajalen, i tradicia si but lači kana rodas vi i edukàcia! Kaj te aresas „varekon“ and-o amaro *živipen*, si te na mukhas amari edukàcia!

(palal o Jonel Kordovan)

Lava maškar lava...

tradäs – bičhaldäs
te akharel – te invitisarel
te vakären – te den duma
e tradicie – e ačara
diz – pazàri, fòros

bikinitòri – e zene save bikinen

kıkavärenqo – save si kıkaväri, kăldărari
trebal – kampil, kampil, si te
pregătìme – siklile, save agordine maj but škòle
te agorisaren – te den agor
svätură – šukar alava, pilde
pakiv – pativ

Pučhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Ginaven o tèksto!
2. Alosaren thaj xramo-saren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. K-i savi aktivitèta sas akharde e dada?
5. So butĩ kere nas maj anglal e Florinosqi familia?
6. So butĩ kerel akana e Florinosqi familia?
7. So butĩ kerel e Mariaqi familia?
8. Andar savo nãmo si e Jonelosqi familia? So keren von butĩ?
9. So phendãs i siklãrni palal i edukàcia? Sar vastdel amen voj?
10. Si importànto i tradìcia? Tha` i edukàcia?
11. Sar tume xatãren kadala dũme: „And-o amaro zivipen, si te na mukhas amari edukàcia!”?

Te siklõvas khethanes!

1. E postpozicionàla grafème

Palal sar siklilãm and-i jekhto thaj and-i dujto klàsa/ siklãvipnasqo berś, and-o rromano alfabètò śaj te aven trin postpozicionàla grafème:

I grafèma q śaj te drabarel pes:

k – kana na si la anglal i grafèma n
(nq) → k

- *tuke*: drabarel pes *tuke*
- *lesqo*: drabarel pes *lesko*
- *e dadesqo*: drabarel pes *e dadesko*
- *dajaqi*: drabarel pes *e dajaki*
- *e dadesqe*: drabarel pes *e dadeske*
- *e dajaqe*: drabarel pes *e dajake*

g – kana si la anglal i grafèma n
(nq) → g

- *umenqe*: drabarel pes *tumenge*
- *lenqo*: drabarel pes *lengo*
- *e dadenqo*: drabarel pes *e dadengo*
- *e dajanqi*: drabarel pes *e dajangi*
- *e dadenqe*: drabarel pes *e dadenge*
- *e dajanqe*: drabarel pes *e dajange*

I grafèma 0 śaj te drabarel pes:

t – kana na si la anglal i grafèma n
(nθ) → t

- *tuθe*: drabarel pes *tute*
- *tuθar*: drabarel pes *tutar*
- *lesθe*: drabarel pes *leste*
- *lesθar*: drabarel pes *lestar*
- *dadesθe*: drabarel pes *dadeste*
- *dajaθe*: drabarel pes *dajate*
- *dadesθar*: drabarel pes *dadestar*
- *dajaθar*: drabarel pes *dajatar*

d – kana na si la anglal i grafèma n
(nθ) → d

- *tumenθe*: drabarel pes *tumende*
- *tumenθar*: drabarel pes *tumendar*
- *lenθe*: drabarel pes *lende*
- *lenθar*: drabarel pes *lendar*
- *dadenθe*: drabarel pes *dadende*
- *dajanθe*: drabarel pes *dajande*
- *dadenθar*: drabarel pes *dadendar*
- *dajanθar*: drabarel pes *dajandar*

I grafëma ç šaj te drabarel pes:

ç – kana na si la anglal i grafëma n
(nç) → s

- *tuça*: drabarel pes *tusa*
- *leça*: drabarel pes *lesa*
- *dadeça*: drabarel pes *dadesa*
- *dajaça*: drabarel pes *dajasa*

ç – kana si la anglal i grafëma n
(nç) → c (t)

- *tumença*: drabarel pes *tumenca*
- *lença*: drabarel pes *lenca*
- *dadença*: drabarel pes *dadenca*
- *dajança*: drabarel pes *dajanca*

2. O bilèto

O bilèto si jekh biliteràro tèksto andar savo d-ašti/ šaj:

- **te informisaras** varekas vareso: **informaciaqo bilèto**;
- **te magas** varekasθar vareso: **magipnasqo bilèto**;
- **te naisaras** varekasqe vaš vareso: **naisaripnasqo bilèto**.

And-jekh bilèto arakhas:

- I dàta kana si xramosardo thaj tradino/ bičhaldo;
- E širdipnasqi/ astaripnasqi formùla (kasqe xramosaras);
- O tèksto e biletosqo (so informacie das, so mangas, sosθar naisaras);
- O anav e zenesqo, kaj xramosarel o bilèto.

Palal sar dikhlām and-o tèksto „I tradicia thaj i edukàcia“, i siklārni tradās e dadenqe jekh bilèto andar kaj te akharel len k-i aktivitèta „O 5 Oktòbra – o Internacionàlo Dīves e Edukaciaqo“. Voj xramosardās jekh informaciaqo bilèto. Te dikhas maj tele sar d-ašti te sikavel o bilèto savo xramosardās les i siklārni.

1 oktòbra 2025

Kuć dadalen thaj dajalen,

Lujne, 6 oktòbra 2025, inkerel pes o Internacionàlo Dīves e Edukaciaqo. K-i amari škòla, and-i amari klasaqi sàla, kaθar i òra 14:00, inkeras jekh vakāripen palal i edukàcia thaj palal e rromenqe tradīcie. Avavas but lošali te aven vi tume k-i kadaja aktivitèta. Azukārav tumen bute kamipnaça!

I siklārni tumare éhavenqi!

So zanav, so na zanav?

1. Ambolden and-i gazikani čhib o avutno kotor andar o tèksto „I tradìcia thaj i edukàcia”!

*Čhavalen thaj čhajalen, i tradìcia si
but lači kana rodas vi i edukàcia!
Kaj te aresas varekon and-o amaro
živipen, trebal te na mukhas amari
edukàcia!*

.....

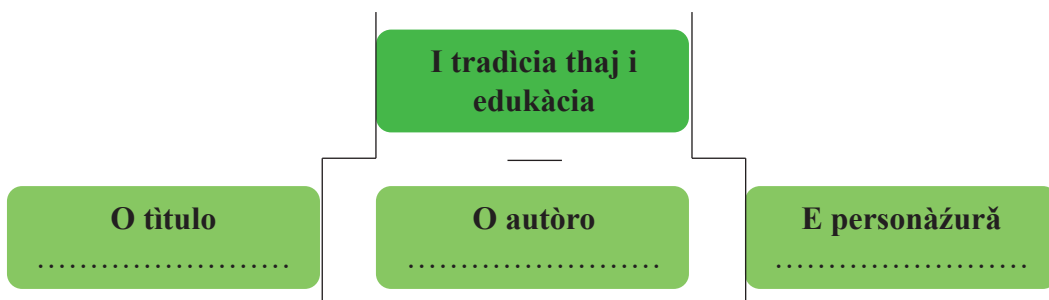
.....

.....

.....

.....

2. Xramosaren e informàcie palal o tèksto „I tradìcia thaj i edukàcia”!

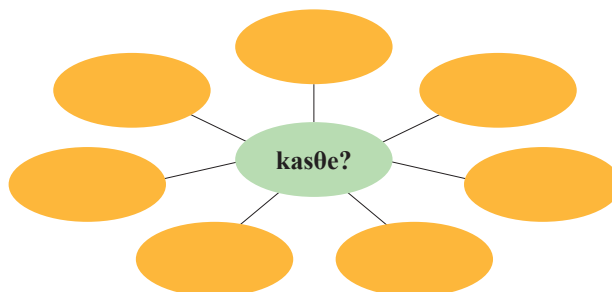

3. Xramosaren e trin postpozicionàla grafème. Xramosaren po duj alava anda save te aven kadala garfème!

- i grafèma:, o alav:
- i grafèma:, o alav:
- i grafèma:, o alav:

- i grafèma:, o alav:
- i grafèma:, o alav:
- i grafèma:, o alav:

4. Xramosaren šov alava save ambolden ka-o pučhipen „kasθe?”!

5. Drabaren e puçhimata! Maj xramosaren trin alava save te ambolden ka-e dine puçhimata!

<i>Kon?</i>	<i>me</i>			
<i>Kasqo?</i>	<i>mirro</i>			
<i>Kasqi?</i>	<i>mirri</i>			
<i>Kasθe?</i>	<i>manθe</i>			
<i>Kasθar?</i>	<i>manθar</i>			
<i>Kaça?</i>	<i>mança</i>			

6. Ambolden o alav „škòla” and-i rumunikani thaj and-i anglikani çhib. Keren leça jekh propozìcia. Zumaven te amboldes kadaja propozìcia rumunikanes thaj anglikanes!

i çhib	o alav	i kerdi propozìcia
rromani	<i>i škòla</i>	
rumunikani		
anglikani		

7. Xramosar tire amalesqe, le Marinosqe, p-o telutno than, jekh bilèto and-o savo te naisares lesqe ke dinàs tut jekh paramiçenqo lil. Dikh kana:

- respektisardän o mangipen;
- xramosardän i dàta;
- xramosardän i širdipnasqi formùla;
- xramosardän tiro anav.

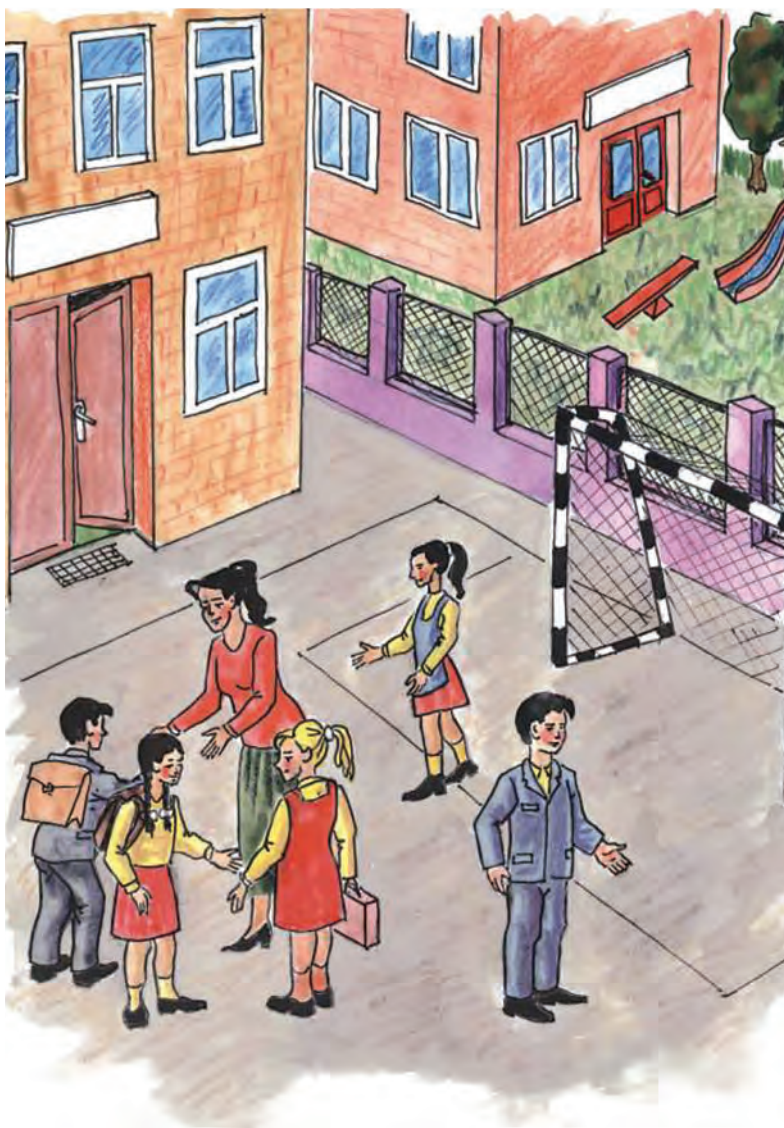
1.4 Mirri škòla

Kuè éhavea, éhaje thaj amala,
Palal trin milajesqe éhona,
P-e gavesqe vaj p-e forosqe droma,
Palem *astardām* te avas k-i škòla!

Mirri škòla si tikni thaj uži,
Kathe ažukārel man mirri *siklārni*
Te dikhel man, te kamel man,
Sar jekhe luludā *grīzisarel* man.

Mirre amalença but kamav,
Lença but butā te kerav.
Xramosaras, *drabaras* vi siklōvas,
And-e lila *godāverimata* arakhas.

I škòla putarel amenqe vudara,
Voj kerel amen bare manuša!
Kana rodas „varekon“ te aresas,
K-i škòla kadaja buti arakhas!

(palal o Jonel Kordovan)

Lava maškar lava...

astardām – širdām, liam
te...
siklārni – profesòra,
školaqi rajni
grīzisarel – arakhel,

dikhel varekasθar
xramosaras – skrijisaras, irinas, kalāras,
pišinas
drabaras – četisaras
godāverimata – zanglimata

Puçhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Ginaven i poezia!
2. Ambolden i poezia gazikanesh!
3. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Kana zal palem o çhavo k-i škòla?
5. Sar si e çhavesqi škòla?
6. Kon azukàrel e çhaves k-i škòla?
7. Sar phiravel pes i siklärni e çhaveça?
8. So kerel o çhavo pesqe amalença?
9. So putarel amenqe i škòla?
10. Sar kerel amen i škòla?
11. Si importànto te phiras k-i škòla? Sosðar?

Te siklòvas khethanes!

O AŞUNIPEN/O ŞUN, I GRAFÈMA, I SILÀBA, O ALAV

Palal sar siklilām and-e nakhle berša jekh alav si les:

1. O aşunipen/O şun si maj xarni rig andar jekh alav. E aşunimata aşunen pen thaj vakären pen.

- 1 aşunipen/şun: o (dad), i (rakli), e (dmanre)
- 2 aşunimata/şuna: p-o, p-a, v-i, t-e;
- 3 aşunimata/şuna: d-a-d, d-aj, s-u-v, s-a-p, i-l-o, kh-e-r, çh-a-j;
- 4 aşunimata/şuna: m-a-çh-o, a-n-r-o, d-o-r-i;
- 5 aşunimata/şuna: m-a-r-e-l, a-n-d-r-e, d-ò-s-t-a.

2. I grafèma si o sèmno vaş o aşunipen/şun. E grafème xramosaren pen thaj drabaren pen. E grafème si bare thaj tikne, vastesqe thaj tiparosqe.

- a-r-a-kh-e-l: 6 aşunimata/şuna thaj 7 grafème;
- çh-i-b: 3 aşunimata/şuna thaj 4 grafème;
- m-a-n-r-o: 5 aşunimata/şuna thaj 5 grafème;
- o-x-t-o: 4 aşunimata/şuna thaj 4 grafème;
- ph-u-r-i-k-a-n-o: 8 aşunimata/şuna thaj 9 grafème

3. E vokàle vakären pen lokhes, bi vastdipnasqo avere aşunimatenqo. E vokàle andar i rromani çhib si: a, e, i, o, u, ë, ï, ä.

4. E konsonànte si aşunimata/şuna save vakären pen e vastdipnaça avere aşunimatenqo. E konsonànte andar i rromani çhib si: b, c, ç, d, f, g, h, x, k, l, m, n, p, r, rr, s, ş, t, v, z, ź, thaj ʒ.

I	ş k ò l a	k e r e l	a m e n	b a r e	m a n u ş a!
v	k k v k v	k v k v k	v k v k	k v k v	k v k v k v

5. E paskonsonànte andar i rromani çhib si: j (savo vakàrel pes i).

- alava and-e save si i paşkonsonànta –j k-o astaripen e alavesqo: jekh, jag, jakh, jalo, javin th. a.;
- alava and-e save si i paşkonsonànta –j k-o maşkar e alavesqo: paraştujne, milajesqo, rajikano, sasujaqo th. a.;
- alava and-e save si i paşkonsonànta –j k-o agor e alavesqo: duj, daj, raj, muj, şoşoj, rroj th. a.

6. I silàba si jekh rig andar o alav vaj savorro alav, kaj šaj te vakàrel pes, putarindoj jekhvar o muj. And-i svàko silàba si musajutnes te avel jekh vokàla.

- alava kerde andar jekh silàba: *kuć, na, thaj, si*;
- alava kerde andar duj silàbe: *u-zi, škò-la, ka-mel*;
- alava kerde andar trin silàbe: *dra-ba-ras, a-re-sas*;
- alava kerde andar štar vaj maj but silàbe: *a-žu-kă-rel, a-ma-len-ça*.

So zanav, so na zanav?

1. Ambolden and-i gazikani čhib i palutni stròfa andar i poezia „Mirri škòla”!

*I škòla putarel amenqe vudara,
Voj kerel amen bare manuša!
Kana rodas „varekon” te aresas,
K-i škòla kadaja buti arakhas!*

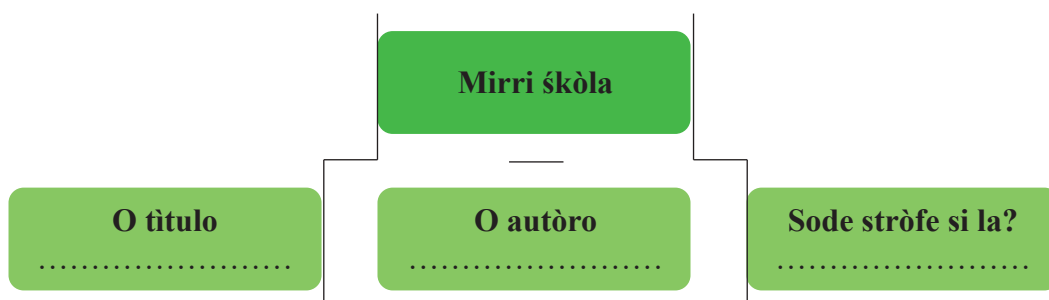
.....

.....

.....

.....

2. Xramosaren e informàcie palal i poezia „Mirri škòla”!

3. Keren i korespondència maškar e pučhimata andar i čači rig thaj e lače amboldimata, dikhindoj e informàcie andar i poezia „Mirri škòla”.

1. Sar phiravel pes i siklărni le čhaveça?

A. Kerel amen bare manuša.

2. So kerel o čhavo pesqe amalença?

B. Putarel amenqe udara.

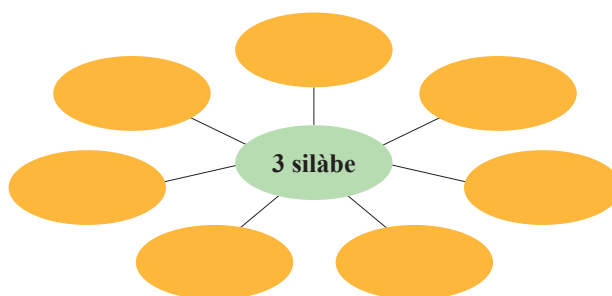
3. So putarel amenqe i škòla?

C. Vov kerel lença but bută.

4. Sar kerel amen i škòla?

D. Grižisarel lesθar sar jekhe luludăθar.

4. Xramosaren šov alava save si kerde andar trin silàbe!

5. Xramosaren save si e konsonànte thaj e vokàle andar i rromani čhib!

e konsonànte	
e vokàle	

6. Xramosaren save si e skème vaš e dine alava, dikhindoj o modèlo (k – konsonànta, v – vokàla, p - paškonsonànta)!

• milaj: kvkvp • škòla: • jekh-to:	• khangeri: • phabaj: • putarel:
--	--

22. Keren po jekh propozìcia and-i savi te utilizisaren jekh alav kerdo andar:

sode silàbe	o alav	i kerdi propozìcia
1 silàba		
2 silàbe		
3 silàbe		
4 silàbe		

Žanesas kaj...?

- O jekh-to rromano dikcionàro sas *Mic dicționar rrom – român*, xramosardo kaθar o *Gheorghe Sarău* inklisto and-o berš 1992, k-i Editùra Kriterion.
- O palutno dikcionàro rrom-român, xramosardo kaθar o *Gheorghe Sarău*, inklisto k-i Edituràra Sigma, and-o berš 2006.
- Aver dikcionàro român-rrom xramosardo kaθar o *Gheorghe Sarău* inklisto k-i Edituràra Sigma, and-o berš 2012.

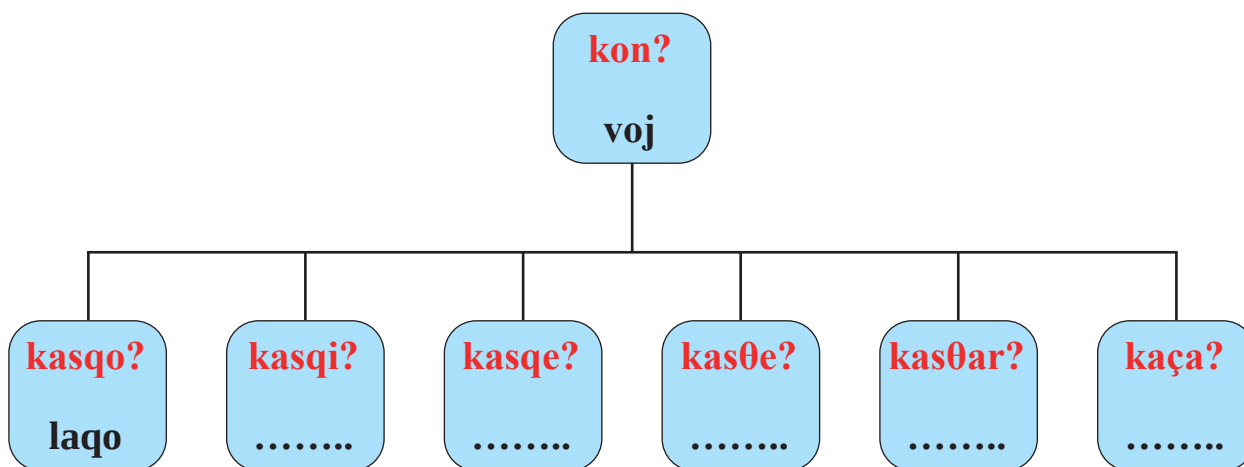
1.5. Rekapitulàcia/Palemzoràripen

1. Xramosaren po jekh alav savo širdel/astarel e grafemença:

čh:
 x:
 š:
 c:

e:
 h:
 i:
 k:

2. Amolden ka-o pučhipen thaj xramosaren e trebutne fòrme!

3. Xramosaren sode ašunimata thaj sode grafème si and-e avutne alava

<i>dand</i>	ašunimata.....	<i>barvalo</i>	ašunimata.....	<i>khandel</i>	ašunimata.....
	grafème		grafème		grafème
<i>pharo</i>	ašunimata.....	<i>vi</i>	ašunimata.....	<i>angloivend</i>	ašunimata.....
	grafème		grafème		grafème

4. Xulaven e dine alava and-e silàbe, dikhindoj o modèlo: *raklo: ra-klo!*

arakhel:
 dad:
 tumaro:
 daral:

phuripen:
 dilipen:
 avel:
 pherel:

5. Pheren e dine propozície e trebutne alavença!

- And-jekh berš si čhona.
- And-jekh čhon si kaθar ži kajdīvesa.
- E čhona save si len po 31 dīvesa si:,,
.....
- E čhona save si len po 30 dīvesa si:,,
.....
- And-i Febrùara si dīvesa.
- And-jekh čhon si kurke.
- And-jekh kurko si dīvesa. Kadala si:,,
.....

6. Xramosar tire paposqe, vaj kasqe tu manges, p-o telutno ćućo than, jekh bilěto anda savo naisares lesqe sosćar kindās tuqe jekh paramćenqo lil!

This image shows a single sheet of white paper with a thin red border and rounded corners. The paper features horizontal ruling lines. There are four lines across the top section, followed by a larger margin area containing two more lines. Below this is another large margin area with three lines. At the bottom right, there is a final line. The overall design is clean and minimalist, typical of a notebook or a form template.

7. Xramosaren, and-o telutno tabèlo, e kurkesqe dīvesa

Savo dĭves si?	O anav e dĭvesesqo	Kana si ?
o jekhto dĕs	Kurko	Kurke
o dujto dĕs		
o trinto dĕs		
o štarto dĕs		
o panĝto dĕs		
o šovto dĕs	Paraštuj	Paraštujne
o eftato dĕs		

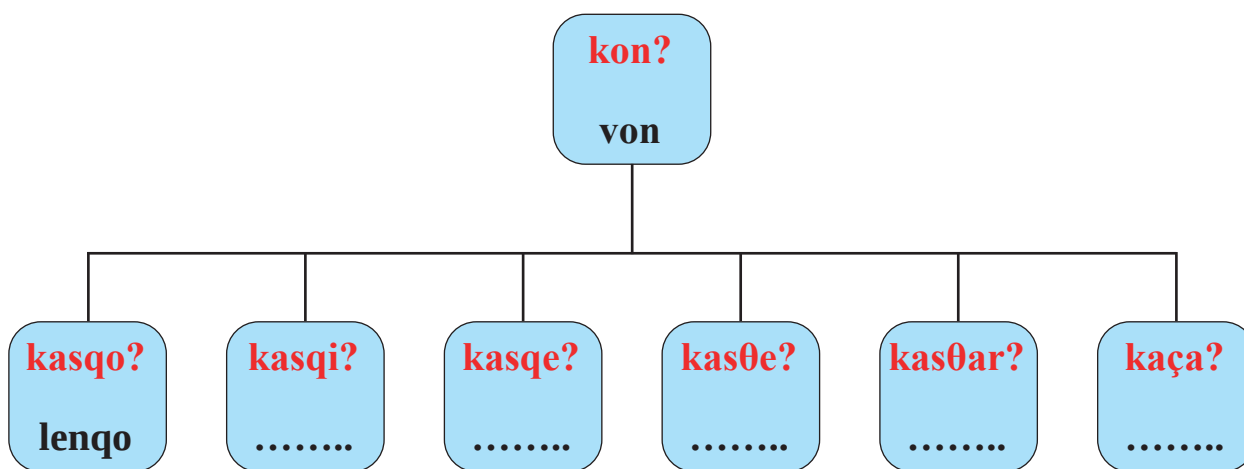
1.6 Evaluàcia

1. Xramosaren po jekh alav, savo širdel / astarel e grafemença:

th:
 m:
 ž:
 j:

x:
 ʒ:
 rr:
 kh:

2. Ambolden ka-o pučhipen thaj xramosaren e trebutne fôrme!

3. Xramosaren sode ašunimata/šuna thaj sode grafème si and-e avutne alava

<i>raklo</i>	ašunimata.....	<i>tikno</i>	ašunimata.....	<i>šil</i>	ašunimata.....
	grafème		grafème		grafème
<i>čhavo</i>	ašunimata.....	<i>phralipen</i>	ašunimata.....	<i>brišind</i>	ašunimata.....
	grafème		grafème		grafème

4. Xulaven e dine alava and-e silàbe, dikhindož o modèlo: *raklo*: *ra-klo*!

akharel:
 daj:
 amaro:
 tradel:

siklărno:
 škòla:
 kamipen:
 dar:

5. Pheren o telutno tabèlo e trebutne alavença!

O bersívaxt/ o anotìmpo	E çhona	E dësesnqo gin
O anglo milaj/ o paśmilaj/ o jekhtomilaj		 dësa
	O Aprìlo	30 dësa
	O Maj	 dësa
O milaj	O Jùnio	30 dësa
		31 dësa
	o Àgusto	 dësa
O angloivend/ i tàmnà/ o durårdo milaj		30 dësa
		31 dësa
	i Novèmbera	 dësa
O ivend	i Decèmbera	 dësa
		31 dësa
	i Februàra	28/29 dësa

6. Xramosar tire dajaqe, vaj jekhe bibăqe, p-o telutno çuço than, jekh bilèto anda savo manges te kinel tuqe duj pìksură thaj trin ştarorre liniença!

O IVEND AŽUKĀRAV, MIRRE FAMILIAČA LOŠALŌVAV!

2.1 Mirri šukar famìlia

- ✓ E alava kaj si len sajekh sènso
- ✓ E alava mamujutne sensoča

2.2 Kon si o Phuro Krečùno?

- ✓ So si o substantìvo/ i navni
- ✓ O zivdisardo thaj o bizivdisardo substantìvo

2.3 O phuro parne balenča

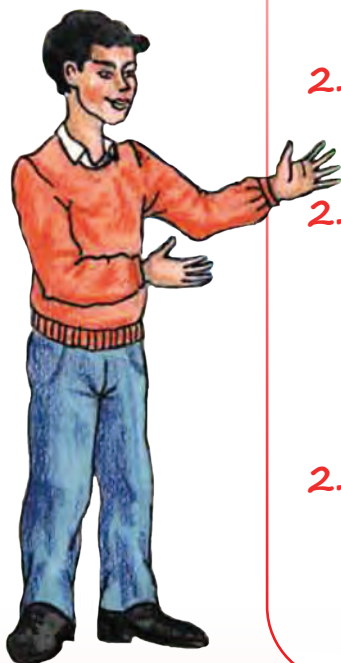
- ✓ O baxtäripen

2.4 E ivendesqe šukarimata

- ✓ E khethane thaj e ververutne substantivură
- ✓ O jekhipen thaj o butipen

2.5 E ivesqo manuś

- ✓ E murśikane thaj e zuvlikane substantivură

2.1 Mirri şukar famìlia

Kana avri si şil thaj o brişind del,
Savorri *munri* famìlia andre beşel.
Ame, e çhave, k-o tatipen ačas,
Amare manušença şukar nakhas.

K-o televizòro *cîra vaxt* dikhas,
E *dokumentàrură* ame but kamas.
Plaçal amen p-o internèto te rodas
Khelimata vi rromani mùzika te aśunas.

O pàpus *sboril* amenqe paramìca
Thaj del amen but laçe svàtură.
Te avas *butărne*, pakivale vi kanutne
Thaj k-i škòla e maj laçe siklövne.

Mirre familiaqo barvalipen
Si kaj o *Devel* dinăs amen loşalipen
Khethanes şukar bută te keras,
Jekh baxtali famìlia te avas.

(palal o Jonel Kordovan)

Lava maşkar lava...

munri – mirri,
murri, mîrri, morri
amare manušença –
e zene andar amari
famìlia

cîra – zàlaga, zàla, xanci, na but, jekh pîko, nabut

dokumentàrură – filmură palal i natùra vaj
p-e aver tème

plaçal amen – çajlöl amenqe, ame kamas

sboril – vakărel, phenel, del duma, vorbisarel

butărne – save keren but buti, kaj na si khanile

o *Devel* – o Svùnto Del

Pučhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Ginaven i poezia!
2. Ambolden i poezia gazikanes!
3. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Kaj bešen e çhave kana si avri šil?
5. Kaça nakhen e çhave o vaxt?
6. So dikhen e çhave k-o televizòro?
7. So plaçal le çhavenqe te roden p-o internèto?
8. So phenel o pàpus e çhavenqe?
9. So svàtură del o pàpus e çhavenqe?
10. Sosθar si baxtali e çhavesqi familia?
11. Vakären palal tumari familia? Sode zene san thaj so kerel sarkon zeno?
12. Sar nakhen tume jekh dïves and-i tumari familia?

Te siklõvas khethanes!

1. E alava kaj si len sajekh sènso

Palal sar dikhlām and-e kolaver klasaqe bută, and-o vakāripen e manuša utilizisaren alava.

Savorre alava andar jekh çhib keren e çhibăqo alavari vaj vokabulàro.

Savorre alaven si len:

- *jekh fòrma*: e grafème den e alavesqi fòrma.
- *jekh vaj maj but sènsură*: so xatāras kana drabaras o alav.

Butvar e alavenqo sènso šaj te avel sajekh.

Te drabaras kadala propozicie andar i poezia „Mirri šukar familia”.

- Savorri munri familia andre bešel. ————— Savorri munri familia andre açhel.
- K-o televizòro cîra vaxt dikhas. ————— K-o televizòro xancî vaxt dikhas.
- O pàpus sboril amenqe paramiça. ————— O pàpus phenel amenqe paramiça.

Dikhen e alava kaj si cirdini jekh linia telal lenθe! **E alava:** *bešel* – *açhel*, *cîra* – *xancî*, *sboril* – *phenel* **si alava kaj si len sajekh sènso.**

Si laçhes te utilizisaras maj but fòrme e alavenqe kaj te barvalāras i çhib. I rromani çhib si jekh šukar purani çhib, savi trebal te grizisaras laθar.

And-i Rumùnia si štar importànto dialèktură, save miazoven but maškar lenθe. Ame trebal te alosaras e alavenqi fòrma, savi si prinzarde maj bute rromenθar.

Te siklõvas vi aver alava, kaj si len sajekh sènso:

- plaçal – çajlöl
- alav – duma
- dar – traş
- kîmpo – vâzi, umal
- lûngo – dîlgo
- biçhalel – tradel
- širdel – astarel, malavel
- armin – şax
- žilto – gâlbeno, şargon
- phirel – telărel, zal
- xancî – zàlaga, cîra, çîma, pîko
- xatāripen - sènso

2. E alava kaj si len mamujutno sènso

Butvar e alavenqo sènso šaj te avel mamujutno.

Te drabaras propozicie andar i poezia „Mirri šukar familia”:

● Ame, e čhave, k-o <u>tatipen</u> ačas.	————>	Ame, e čhave, k-o <u>šil</u> ačas.
● Te avas e maj <u>lače</u> siklövne.	————>	Te avas e maj <u>nasul</u> siklövne.
● Khethanes <u>šukar</u> bută te keras.	————>	Khethanes <u>dilikane</u> bută te keras.

Dikhen e alava kaj si cirdini jekh linia telal lenŋe! **E alava:** *tatipen – šil, lače – nasul, šukar – dilikane* **si alava kaj si len mamujutno/ opùso sènso.**

Te siklövās vi aver alava kaj si len mamujutno sènso:

● tikno – baro	● agor – astaripen, širdipen, malavipen
● lùngo – xarno	● butărno – khanilo
● melalo – užo	● dēs – răt
● užo – biužo	● dur – paše
● baxtalo – bibaxtalo	● kathe – kothe
● terno – phuro	● parnărel – kalărel
● sig – lokhes	● but – cîra
● čorro – barvalo	● loś – xoli

So zanav, so na zanav?

1. Xramosaren, palal tumaro alosaripen, jekh kotor andar i poezia!
2. Zumaven te phenen tumare alavença o ander e poeziaqo!
3. Xramosaren trin svăvută, kaj den len tumenqe tumare păpură vaj tumare dada!
4. Arakhen e alava kaj si len sajekh sènso e alavença:

● dël duma -	● šargon -
● armin -	● trašal -
● 3al -	● širdipen -
● tradel -	● dîlgo -

5. Arakhen e alava kaj si len mamujutno sènso e alavença:

● godăver -	● živel -
● šukar -	● phuripen -
● avri -	● xoli -
● kadava -	● barvalipen -

6. Roden and-e dikcionărură (save sine k-o agor e lilesqo) thaj keren jekh lista e alavença, kaj si len sajekh sènso.

7. Roden and-e dikcionărură thaj keren jekh lista e alavença, kaj si len mamujutno sènso.

Žanesas kaj...?

1. I kris e rromane tradicienqi bučhol **Rromanipen**. E principàlo/ šerutne trin valòre e Rromanipnasqe si:

- o phralipen
- i pakiv/ pativ
- i baxt

2. O alav **Del** avel kaθar o alav **Devel**. Kana akharas le **Devles** phenas: **Devla!**

3. Kana xramosaras tikne grafemença: **devel**, lesqo sènso si **čèros**: o than kaj bešel o Svùnto Del!

4. Te siklòvas varesode phenimata palal o Del!

- O Devel anglal, o beng palal.
- Kodova, savo lačhipen kerel, les arakhel les o Devel.
- Arakh tut kòrkorro, te aves arakhlo vi kaθar o Del.
- Kas o Devel and-o mirro kher tradās les, me les avri na čhudav.
- Kon lačhipen kerel, les inkerel vi arakhel les o Devel.
- O Devel del an-jekh dīves avdīn, an-dujto dīves del tuqe purum.

5. Te siklòvas varesode phenimata palal **i famìlia!**

- *I šukar rromni si jekh luludī.*
- *O manuś bi rromnāqo si sar jekh kher kòrkorro.*
- *O baxtalo manuś si kodova, saves si les lačhi rromni.*
- *I famìlia si jekh dori, e savāqe phandlimata si zorale.*

6. O alav „**phirel**” avel kaθar e alava „phird” (rumunikanes „pas”) thaj o alav „del” (rumunikanes „a da”). Kadā ke o alav „phirdel” (a da pasul, a face pas) dinās amen „phirel” (a pāši, a umbla)?

7. O alav „**telārel**” avel kaθar o alav „tele” (rumunikanes „jos”). Kadā ke o sènso e alavesqo „telārel” si „phirel” vaj „zal telal” (rumunikanes „a merge pe jos, a umbla”)?

8. O senso e alavesqo „**barvalo**” (rumunikanes „bogat”) avel kaθar o alav „bar” (gard, curte, grādinā). Jekh zeno barvalo si kodova kaj si les but barā?

2.2 Kon si o Phuro Krećuno?

Varekana, and-jekh tikno fòro, zivelas jekh phuro butårno, savo kerelas *khelnorre*. Savorro berś kerelas bute *kamipnaça* e şukar khelnorre.

And-e *Krećunesqo Anglodīves*, o phuro butårno gelās e khelnorrença and-o fòros te bikinel len. Vov bikinelas e khelnorre vaś cīra love. Vov kerelas e khelnorre kaj e čhavorre te loşaren pen lenθar and-e Krećunosqi texarin.

And-jekh berś, palal so bikindās savorre khelnorre, avilindoj khere, ačhilās paşal jekh kheresqi felāstra kaj beşelas jekh čorri familia. Vov kamlās te dikhel so khelnorre *xudine* e čhavorre andar kodova kher. O glāso e trine čhavorrenqo phenelas:

– Te avelas amen jekh khelnorro, avelas amenqe dōsta *s-ol trinenqe*! Khelasas amen khethanes, na xasas amen vaś lesqe!

O phuro zanglās ke na mai si les nijekh khelnorro. Vov but kamelas te del vi lenqe vareso. Tha`, so te dikhen? p-o fūndo e gonesqo maj sas jekh khelnorro. Kadja bari loş kerdās e trine čhavorrenqe.

P-o drom, gelindoj khere, o phuro godī sarelas pes: „Kamavas te kerav *kazom* khelnorre kaj te dav sarkone čhavorresqe andar i lūmja, maj but kodolenqe kaj si čorre, savenqe na kinel lenqe *khonik*.”

Sar zalas p-o drom, dikhlās and-o iv jekh buznōrri, savi dikhelas lesθe rovindoj.

– O čorro zivutro, so si tuça, so dukhal tut?

I buznōrri sas maladi k-o punro. O phuro, sar zanglās vov, phandās laqo punro thaj vastdās la te vazdel pes. Atūnc, loşali, i buznōrri, phendās e phuresqe:

– Dikhav ke si tut jekh lačo ilo. Tiro kamipen avela čaćipen.

Andar o cēros avilās jekh *drabardi sània*, cirdini şukare buznorrenθar. O phuro unklilās anda laθe thaj xurāndilās karing o cēros, and-jekh paramiçaqi lūmja. Lesqe čorre gada paruvden pen and-e aver lole şukar gada.

Palal varesode vaxt, xatårdās sar mukhen pen tele, and-jekh ivårdo them. Kothe, and-jekh kherorro, maj but tiknorre sar kodola andar i paramiçi, aţukārenas les loşale. E tiknorre sas but thaj aţukerenas te phenel lenqe o phuro save khelnorre te keren. Khethanes, o phuro thaj e tiknorre kerenas khelnorre vaś sarkon čhavorro andar i lūmja.

Akana, o phuro sas but loşalo ke savorre čhavorre xudena, Krećunosθe thaj avere dēsesθe, o kamlo khelnorro. Atunçaθar, o anav e phuresqo sas o Phuro Krećuno. Vov anel e čhavorrenqe loşalimata.

Čhavalen, čhajalen, tume kamen te aven e *vastditōrā* e Phure Krećunosqe? Atunc trebal kaj te godīsaren tumen te vastden vi e čorre čhavorren, te keren vi len loşale!

(o amboldipen thaj i adaptàcia kerde kaθar o Jonel Kordovan)

Lava maškar lava...

khelnorre –
khelipnasqe bută
bute kamipnaça –
 bare dragoça
e Krećunesqo

Anglodives – o dës kaj si anglal o Krećuno
glăso – o vak, o sèsi, o krilo
xudine – astarde
fundo – o agor, o dibi

s-ol trinenqe – savorre trinenqe
kazom – sode, kèci, kabor
khonik – ni khon, nikon, ni jekh zeno
drabardi – kaj si la bimanušíkane zoră
sània – o xaiv
unklilă – thovdă pes, beşlă
vastditòră – e zene save vastden,
 ažutisaren, kodola save den vast, thon o
 dumo, thon o phiko

Puçhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. So kerelas o phuro?
5. Kaj gelăs o phuro and-e Krećunosqo Anglodives?
6. So khelnorre xudine e trin çorre çhavorre?
7. So phendăs o phuro, kana dikhlăs e çorre çhavorrenqi loş?
8. Sosθar rovelas i buznòrri?
9. Sar vastdăs o phuro e buznòrră?
10. Kaj gelăs o phuro e saniaça?
11. So kerelas o phuro khethanes e tiknorrença?
12. Savo sas atunçaθar e phuresqo anav?
13. Kasθe trebal/si te godísaras amen Krećunosθe? Sosθar?

Te siklòvas khethanes!

1. So si substantivo/ i navni

Drabaren e dine propozície thaj dikhen e alava telal save si cirdini jekh linia!

- O phuro zanglăs ke na mai si les nijekh khelnorro.
- Vov kerelas e khelnorre kaj e çhavorre te loşaren pen.
- Krećunosθe, o iv delas şukar.

E alava telal savenθe si cirdini jekh linia anavăren:

- o phuro: anavărel jekh zivutro;
- e khelnorre: anavărel jekh butĩ/ obijèkto;
- o iv: anavărel jekh naturaço fenomèno.

Kadala alava si navnă vaj substantivură.

O substantivo si e vakăripnasqi rig, savi anavărel: zivutro, bută vaj naturaço fenomènură.

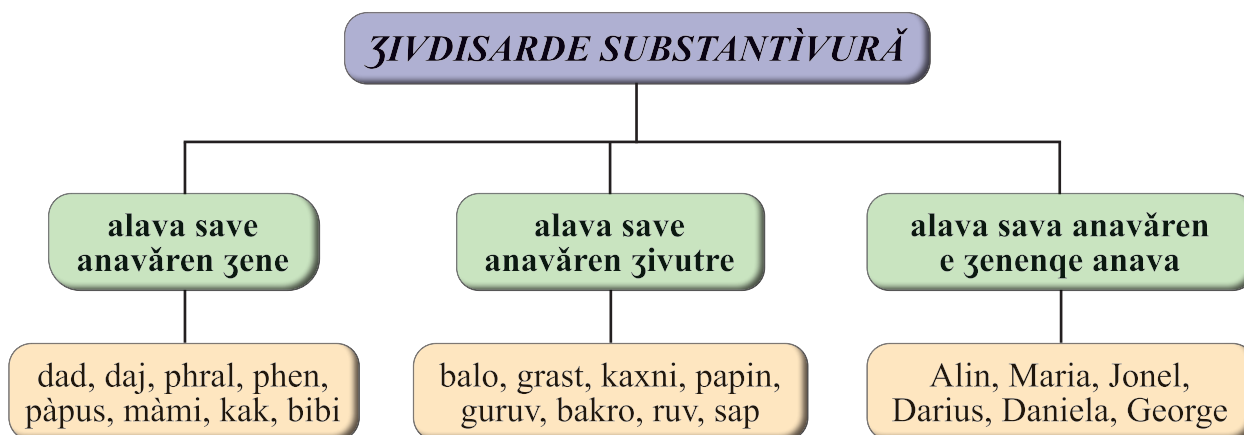
Te arakhas vi aver substantivură!

Substantivură save anavăren zivutre	Substantivură save anavăren bută	Substantivură save anavăren naturaqe fenomënură
dand	lil	brîşind
daj	kher	iv
čhavo	meseli	balval
čhaj	lovo	şil
zukul	manro	tatipen
grast	gad	muxli
ruv	gono	strafin
buzni	phabaj	baribalval
zamutro	rroj	drosin
phral	telefòno	paxoj

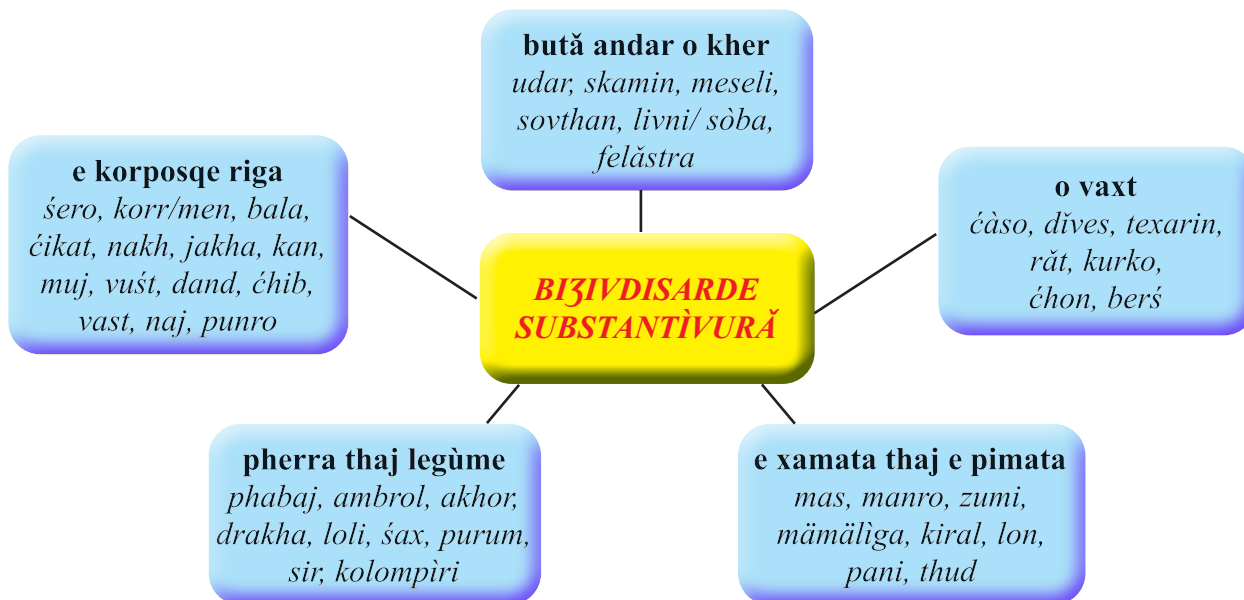
2. E zivdisarde thaj e bişivdisarde substantivură

And-i rromani čhib e substantivură šaj te aven:

✓ E zivdisarde substantivură si kodola kaj si len dī.

✓ E bişivdisarde substantivură si kodola kaj na si len dī.

So zanav, so na zanav?

1. Pheren e çuće thana e trebutne alavença!

O substantivo si e vakëripnasqi savi anavërel:, butë vaj naturaqe

2. Xramosaren po trin substantivurë, save te anavëren:

- zëne:,,
- butë:,,
- naturaqe fenomënurë:,,

3. Xramosaren po trin zivdisarde substantivurë, save te anavëren:

- zëne:,,
- zivutre:,,

4. Xramosaren po trin bizivdisarde substantivurë, save te anavëren:

- butë andar o kher:,,
- o vaxt:,,
- xamata thaj pimata:,,
- pherra thaj legëme:,,
- e korposqe riga:,,

5. Xulaven tumen and-e ştar grupe. Sarkon grupa cirdel jekh bilëto p-o savo si xramosardo e telutne substantivosqo tipurë. Xramosaren and-e deş minuturë e maj but kasave substantivurë. Prezentisaren save substantivurë arakhle tume!

- substantivurë save anavëren zëne;
- substantivurë save anavëren zivutre;
- substantivurë save anavëren frukturë thaj legëme;
- substantivurë save anavëren xamata thaj pimata.

Zanesas kaj...?

1. And-o svàko berş, p-o 25 Decëmbra si o Kreçuno. Atunc e manuşa keren penqe dinimata thaj gilaben kolinde.

2. Kreçunoshe, e manuşa si maj laçe! Si laçes kadaja buti? Na trebal te phiravas amen laçes savorro berş?!

3. Te siklôvas varesode phenimata palal o **laçhipen** thaj palal o **amalipen**!

- *O amalipen si barvalipen.*
- *O laçho manuş kerel pesqe amal vi le sapes andar drom.*
- *Le laçe manuşes si les but amala – le barvales panzvardeş var si les maj but. Numa' – kana resel çorro – sarre mukhen les...*
- *And-o çorripen, vi i şaneli (muca) ovel amalin e zukleça.*
- *Te manges te xasares jekhe tire amales – de lesqe love!*

4. O maj laçho dinipen savo d-aşti te das les varekasqe si jekh çaço amalipen?

5. Jekh çaço amal si kodova saveça d-aşti te vakëres orso?

6. O amalipen na kinel pes haj na bikinel pes?

7. Jekh manuş kaj si les laçho dë na kerel nasulimata khanikasqe?

2.3 O phuro parne balença

O phuro parne balença
Avilo andar iva
Thaj anel but *lošipe*’
K-e čhave thaj čhajorřă.

R: Krećunesqo phuro,
Krećunesqo phuro.

E phure phenen amenqe:
And-e savorre berša,
Amaro phuro avilăș,
Nijekhvar na xoxavdăș.

Phurea, parne balença,
Kaj kames tu te zas?
Anas tuqe luludă
Amenθar te na mai zas.

(i adaptăcia vi o amboldipen sine kerde kaθar o siklărno rromane čhibăqo,
o Mantu Stoica, andar o žudèco Mehedinți)

Lava mașkar lava...

lošipe’ – lošipen,
loș, vestipen

živipen – trăjo, viăca
nikjekhvar – nikana, nićjekhvar

Puçhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Ginaven i kolinda!
2. Ambolden i kolinda gazikanesh!
3. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Kaðar avilo o phuro?
5. So anel o phuro e çhavenqe thaj le çhajanqe?
6. So phenen amenqe e phure?
7. So puçhen e çhave e phures?
8. So kamen te den e çhave e phures?
9. Plaçal/Çajlöl tuqe kana avel o Kreçuno? Sosðar?
10. Save aver kolinde maj prinzaresh tu?

Te siklõvas khethanes!

E baxtäqo lil

O biliteràro tèksto si o tèksto andar savo sikaven pen reàlo informàcie vaj evenimènturà/iventurà. Si biliteràro vaj funkcionàlo tèksturà: *o afišo, o bilèto, e baxtäqo lil, o akharipen* thaj aver. And-o anglutno kapitolo, ame siklilàm te xramosaras jekh bilèto. Akana dikhasa sar trebal te xramosaras jekh **baxtäqo lil**.

Kana dikhas e baxtäqo lil savo si maj opre, šaj te amboldas kaj e avutne puçhimata:

- Save okaziaça sas tradino e baxtäqo lil?
- Kon tradàs e baxtäqo lil?
- Kasqe si tradino?
- So kamel o George pesqe amalesqe?

Baxtale Ivendesqe Baredĩvesa!

*Akàna kàna avel
o Kreçuno, kànav
tuqe but baxt,
sastipen thaj lošalipen!
Baxtało Kreçuno!*

*Tiro amal,
o George*

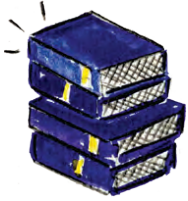
E baxtäqo lil si jekh dikhipen/ilustràcia kerdo k-o kompùtero vaj e vasteça, andar savo jekh geno tradel avere zenesqe **baxtalimata** vaj **kamimata**.

E baxtäqo lil šaj te avel tradino kana si varekasqo e **bijandipnasqo dĩves**, kana si **baredĩvesa**: Kreçuno, Patradĩ, 8 Trintonaj, 8 Aprilo thaj aver.

And-jekh baxtäqo lil trebal te arakhas:

- **jekh dikhpen**, savo si trebutno vaś o vaxt, o skòpo/ i res thaj vaś o zeno kasqe tradas e baxtäqo lil;
- **ander: e baxtäripnasqo mesàžo**, o **anav** e zenesqo kaj tradel e baxtäqo lil.

So zanav, so na zanav?

1. Save aver kolinde maj prinzaren! Roden vi aver rromane kolinde?

2. So si jekh baxtäqo lil? Pheren e thana e trebutne alavença!

E baxtäqo lil si jekh kerdo k-o vaj kerdo e vasteça, andar savo jekh zeno tradel avere zenesqe vaj

3. Save okaziaça šaj te tradas baxtäqe lila? Xramosar trin kasave okàzie!

4. Keren jekh baxtäqo lil tumare dadenqe vaś O Nevo Berś!

Žanesas kaj...?

1. E siklärne Cristian Pădure thaj o Ion Nilă ankalavde o lil „Hristos se naște – culegere de colinde”. And-o kadava lil arakhas 20 kolinde, save si and-e trin čhibă: rumunikanes, anglikanes thaj rromanes.

2. I Rodica Tudor, jekh terni čhaj, ankalavdās o kòmpakt-disko „Romane Krečiu neske Gilia”, e lovença pokinde kaθar O Themutno Cèntro vaś e Rromenqi Kultūra. E kolinde sas adaptisarde kaθar i siklärni i Delia Grigore.

3. And-o berś 2020, o raj siklärno Cristian Pădure ankalavdās e kolindenqo lil „Colinde de iarnă / Ivendesqe gilörră”.

4. Te dikhas varesode kamimata, save šaj te bičhalas len kana si e Ivendesqe Baredīvesa:

- **Baxtalo Krečuno!**
- **Baxtalo Nevo Berś!**
- **Baxtale Ivendesqe Baredīvesa!**
- **O Devel te bijandöl and-o tumaro dī!**
- **Te oven baxtale thaj lošale!**

5. Te siklōvas varesode phenimata palal o Krečuno:

- Te si tut amala, rode len! O Krečuno si arakhpen!
- Te si tut duśmànură, jertisar len! O Krečuno si xatāripen!
- Te kerdān doša, te fal tuqe nasul! O Krečuno si jertisaripen!
- Te san jekh lačo manuś, ažitisar ! O Krečuno si vastdipen!
- Te si tut kuć manuśa, jubisar len andar sa tiro ilo! O Krečuno si kamipen!
- O Krečuno si palal amalipen, xatāripen, jertisaripen, vastdipen, jubisaripen, magia thaj patāipen...

2.4 E ivendesqe şukarimata

Sar khere kaðar i škòla me zav,
Dikhav sar o iv *uçaravel* o gav.
O gav *xurävel* pes parne gadença
Thaj le éhavenqe loşalimatença.

E éhavorre andar iv kamen
Ivesqe manuša te keren.
La *saniaça* p-o *plaj* te zan,
So şukar khelen pen thaj asan!

E gavesqe droma si *paxojisarde*,
Tha` e khera andre si tatârde.
And-e bova i jag şukar phabol,
I daj avel thaj le éhavenqe *mothol*:

– Aven, te tatären tumare vasta,
Te drabaras paramicienqe lila!
Te xan kovlo manro thaj tati zumi,
Save kerdäs len tumari mami!

(palal o Jonel Kordovan)

Lava maşkar lava...

uçaravel – save pheren,
save si opral o gav (kathe)
xurävel – sukarärel,
liel p-i pesðe
saniaça – xaiveça

plaj – jekh uço than, po tikno sar jekh pajin/
planin
paxojisarde – save kerde paxoj vaj si uçarde
paxoça
mothol – phenel, del dùma, vakärel, sboril,
sborizel

Puèhimata aj mangimata kaj poezia

1. Ginaven i poezia!
2. Ambolden i poezia gazikanes!
3. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Kajthar avel o éhavo?
5. So uèharavel o gav?
6. Soça xuràvel pes o gav?
7. So keren e éhavorre andar iv?
8. Sar si e gavesqe droma?
9. So phenel i daj e éhavorrenqe?
10. So xaben kerdàs i daj?
11. Plácal tume o ivend? Sosthar?
12. Sar nakhen tume jekh ivendesqo dës?

Te siklòvas khethanes!

1. E khethane thaj e ververutne substantivurà

Ëi akana dikhlàm so e substantivurà:

- šaj te aven *živdisarde* thaj *bživdisarde*;
- anavàren *zene*, *butà* thaj *naturaqe fenomènurà*.

Palal sar siklilàm, **o substantivo del anav le avenqe**.

Si substantivurà save xramosaren pen bare grafemença vaj save xramosaren pen tikne grafemença.

- a) **e khethane substantivurà**: si alava save anavàren *zene*, *butà* thaj *naturaqe fenomènurà* thaj **xramosaren pen tikne grafemença**: *dad*, *lil*, *anro*, *phabaj*, *kher*, *škòla*, *ternipen*, *fòros*, *amal*, *maèho*, *lindri*, *siklòvno*, *siklårni*, *dùma*, *còxa*, *khelnorro* thaj aver.
- b) **e ververutne substantivurà**: si alava save anavàren *zene*, *gava*, *fòrurà*, *thema*, *panà* thaj aver. Kadala **xramosaren pen bare grafemença**: *Adelina*, *Jonel*, *Elèna*, *Inèu*, *Adàmùš*, *Oràdea*, *Iàši*, *Bukurèšti*, *Rumùnia*, *Germania*, *Olto*, *Mùrešo*, *Kali Deräv* thaj aver.

2. E substantivurenqo gin

- a) **o jekhipen**: kana e substantivurà anavàren **jekh kòrkorro** zeno, buti vaj naturaqo fenomèno, sar and-e kadala eksèmplurà:

- Sar khere kathar *i škòla* me zav.
- Dikhav sar o iv uèharavel o gav.
- Te xan kovlo *manro* thaj tati zumi.

E alava *i škòla*, *o iv*, *o gav*, *manro*, *zumi* si ka-o jekhipen.

- b) **o butipen**: kana e substantivurà anavàren **maj but** zene, butà vaj naturaqe fenomènurà, sar and-e avutne eksèmplurà:

- E gavesqe *droma* si paxojisarde.
- Aven te tatàren tumare vasta.
- Te drabaras paramiciénqe *lila*!

E alava *droma*, *vasta*, *lila* si ka-o butipen.

Te dikhas sar keras e substantivurenqo butipen:

jekhipen	butipen
konsonànta: <i>dad, phral, kher</i>	konsonànta + a: <i>dada, phrala, khera</i>
paškonsonànta j: <i>raj, daj, čhaj</i>	paškonsonànta j + a: <i>raja, daja, čhaja</i>
vokàla –o: <i>gono, lovo, čhavo</i>	vokàla –o + e: <i>gone, love, čhave</i>
vokala –i: <i>sastri, buti, bori</i>	vokala –i + ă: <i>sastră, bută, boră</i>
agorisaripen – ipen: <i>ternipen</i>	agorisaripen – ipen + mata: <i>ternimata</i>
agorisaripen – imos: <i>dilimos</i>	agorisaripen – imos + mata: <i>dilimata</i>
vokàla –a: <i>dùma, còxa, fista</i>	vokàla –a + e: <i>dùme, còxe, fiste</i>

So zanav, so na zanav?

1. Xramosaren, palal tumaro alosaripen, jekh kotor andar i poezia!
2. Zumaven te phenen tumare alavença o ander e poeziaqo!
3. Xramosaren andar o siklilo tèksto „E ivendesqe şukarimata” trin khethane thaj trin ververutne substantivură! Keren svakoneça po jekh propozicia!

Khethane substantivură	Ververutne substantivură	I kerdi propozicia

4. Xramosaren andar o siklilo tèksto „E ivendesqe şukarimata” trin substantivură, save si k-o jekhipen thaj trin substantivură, save si k-o butipen!
 - **jekhipen:**,,
 - **butipen:**,,
5. Xulaven e dine substantivură palal lenqo gin: *phrala, buti, love, raşaj, siklövne, dùma, škòla, jag, manuša, naja, iv, pană, raklă, bibi!*

Jekhipen	
Butipen	

6. Keren o butipen e substantivurenqo, palal o modëlo: *phral – phrala*

raj -	bibi -
dad -	phabaj -
manro -	mas -
ilo -	kher -
dùma -	phuripen -

Žanesas kaj...?

1. O lil „Romane paramičenqo lil” inklistās and-o berś 2006, e vastdipnaça e Regionalone Centrosqo PER. O lil sas koordinisardo kaθar o George Saräu, i Maria Koreck thaj i Olga Markus.
2. And-o berś 2012, telal i koordinàcia le universitarone siklärnesqi, le rajesqi George Saräu, inlistās o lil „Paramiča thaj phenimata le rromenqe.” And-o kadava lil arakhen 26 rromane paramiča xamosarde kaθar o George Saräu, Župter Borkoj, Nikolae Pandelikā thaj Jonel Kordovan. O lil sas kerdo e lovença pokinde kaθar O Themutno Cèntro vaś e Rromenqi Kultūra.
3. O lil „Le maj šukar paramiča thaj phenimata le rromenqe” inklistās and-o berś 2012 telal i kordonàcia le siklärnesqi le Župter-osqi le Borkojosqo. E kolaver trin xamosarne, Petronia Skripkariu, Mirabela Raskaraki, Nelu Štefan, xamosarde 15 paramiča and-i rromani čhib, save sas amboldine and-i rumunikani čhib.
4. Te siklōvas aver phenimata palal **o ivend!**
 - *Kon na kerel butī milajesθe na si les so te xal ivendesθe.*
 - *O ivend pučhela tut so kerdān amilaj.*
 - *O butārno manuś kerel pesqe milajesθe xaiv/ sània thaj ivendesθe vurdon.*
5. O lil „E postpozicionālo grafème” si o šovto andar i kolèkcia „Rromani Didaktika”?

I GRAFÈMA „q”
Sar drahbars? pharac i grafème „q”
 Roma NA si la anglai i grafème „k”, drahbars la „k”

q → k

Sar xamosaras?	Sar drahbars?
e čhavsa si	e čhavsa si
e čhavsi biči	e čhavsi biči
e čhavsa šla	e čhavsa šla
e čhavsa biči	e čhavsa biči

čhavsa drahbars *e postpozicionālo grafème*

I GRAFÈMA „θ”
Sar drahbars? pharac i grafème „θ”
 Roma NA si la anglai i grafème „k”, drahbars la „k”

θ → k

Sar xamosaras?	Sar drahbars?
and-o gav = gavse	gavse
k-o manuś = manuśe	manuśe
andar-o vaf = vafse	vafse
kaθar i čaj = čajse	čajse

čhavsa drahbars *e postpozicionālo grafème*

I GRAFÈMA „ç”
Sar drahbars? pharac i grafème „ç”
 Roma NA si la anglai i grafème „k”, drahbars la „k”

ç → k

Sar xamosaras?	Sar drahbars?
e/le vurdona	e/le vurdona
e/le drahbars	e/le drahbars
e/le reja	e/le reja
e/le phenica	e/le phenica

čhavsa drahbars *e postpozicionālo grafème*

2.5 E ivesqo manuś

And-jekh śilalo ivend bare iveça, jekh čhavo khelelas pes and-o iv. And-i bar, vov kerdās trin bare *ivesqe glònturā*: jekh maj baro, aver maśkarutno thaj o kolaver maj tikno. Palal kodoja, čhovdās e trin ivesqe glònturā jekh opral averesθe sar kana vazdās jekh *tūrno*. Khelipnasθe, čhovdās lesqe jakha thaj muj andar *angara*, haj and-o than le nakhesqo sas jekh mōrkoj. P-o śero čhovdās lesqe jekh loli *pośomaqi kùśma*, haj sar vasta – sas les jekh purani thaj čhindi śulavni. Kadā sas kerdo o jekhto ivesqo manuś. So śukaripen...!

Kana mukhlās pes i rāt, o čhavo gelās and-o kher, mukhindoј e ivesqe manuśorres e *rančale* nakheça kōrkorro avri, and-i parni paxojisardi bar. E Ivendesqi *Śukarni*, savi phiravelas pes jekhe barikane saniaça, cirdini duje parne čerburenθar, dikhlās e ivesqe manuśes, kerdo e čhavesθar, thaj, *pherasesθe*, godīsardās pes te *živdisarel les*.

Palal so geli-θar e Ivendesqi *Śukarni*, astardās te perel zorales o iv. Andar i *pharavdi* bar, avile and-e kheresqi *avlin* e *musafirurā/e akharde* andar o veś. Duj bokhale veśesqe buznōrrā rodenas andar o iv śaxesqe patrinā vaj vareso xamasqo. Na arakhle khanć. E ivesqo manuś dikhlās kadaja butī, haj godīsardās pes te del len te xan lesqo nakh:

– Te kamen, dav tumenqe te xan mirro nakh. Manqe na si trebutno, vaś tumenqe śaj te avel jekh laćho rātāqo xaben!

Putarde mujeça, e veśesqe buznā, line lośalipnaça o dinipen.

Sa kodole *vaxtesθe*, varesode śilārde čiriklōrrā čhovden pen p-i loli kùśma, savi sas p-o śero e ivesqe manuśesqo, te mangen varesode *thavorre* andar i kùśma kaj te laćharel penqe śudre kùjburā.

– Dav tumenqe, bare kamipnaça! phendās lenqe e ivesqo manuś.

Vov dās savorre pośomasqe thavorre andar i kùśma. E čiriklōrrā xudine len lośale thaj naisarde le ivesqe manuśesqe.

Sode sas i rāt bari, e ivesqo manuś kerdās dinimata: e sulumenqe thavorre dās len nište sośojenqe, kaj te soven p-e lenθe, kaj te avel lenqe maj tato, haj e angara dinās len nište tiknorrenqe andar o veś te phabaren penqe felinārurā.

Tosaraθe, kana avilās palpale e Ivendesqi *Śukarni*, dikhlās e ivesqe manuśes sar beśel *nango*. Vaś lesqo laćhipen thaj dinipen, voj godisardās pes te del les jekh speciālo dinipen: e savorre čhavorrenqo *jubisaripen*.

Atunćaθar, kana o iv ućharavel i phuv, savorre čhavorre, lośale, sigāren pen te vazden ivesqe manuśa and-e barā, p-e strāde, p-e droma thaj orkaj *d-aśtisaren*. Von keren kadaja butī. Sosθar e ivesqo manuś si jekh *bibistardo* simbolo e ivendesqo.

(*purani paramiçi laćhardi thaj amboldini kaθar o Jonel Kordovan*)

Lava maşkar lava...

ivesqe glònturã – ivesqe
xomelã
tùrno – bruz
angara –
phabaripnasqe barra,
kãrbùne

poşomasqi – linaqe

kùsma – stadi

rançalo – sar i portokàla

Şukarni – Şukar Çhaj, zina

pherasesqe – and-o asaipen

zivdisarel les – kerel les zivdo

avlin – bar

pharavdi – xivãrdi

musafirurã – akharde manuša, zivutre

vaxtesqe – vrãmaqe

thavorre – linaqe thava

tosaraqe – texarinãte de ràno, javinãqe

nango – bi gadenqe, bi xurãvdo

jubisaripen – kamipen

d-aştisaren – aştin, şaj

bibistardo – savo n-aştin avel bistardo

Puçhimata aj mangimata kaj poezia

1. Ginaven i poezia!

2. Ambolden i poezia
gazikanes!

3. Alosaren thaj
xramosaren e
biprinzarde lava!

4. Kana khelelas pes
jekh çhavorro?

5. So kerdãs o çhavo andar o iv?

6. Andar so çhovdãs o çhavo e jekha e ivesqe
manușesqe?

7. So sas e ivesqe manușesqe nakh? Tha` e
vasta?

8. Kon phiravelas pes jekhe barikane
saniaça?

9. So godisardãs pes e Ivendesqi Şukarni?

10. Kon avilãs andar i pharavdi bar?

11. So dinãs e ivesqe manuș
le buznõrrãn?

12. So dinãs e ivesqe manuș le çiriklõrren?

13. So aver dinimata maj kerdãs e ivesqe
manuș?

14. Sar sas e ivesqe manuș texarinãqe?

15. So speciãlo dinipen xudãs e ivesqe
manuș?

16. So si vaș e çhavorre e ivesqe manuș?

Te siklõvas khethanes!

E substantivurenqo gèndero

Te drabaras kadala propozicie thaj te dikhas e substantivurã telal save si cirdini jekh linia:

- Jekh çhavo khelelas pes and-**o iv**.
- **O çhavo** gelãs and-**o kher**.
- And-**i bar**, vov kerdãs trin bare ivesqe glònturã.
- E çiriklõrrã mangen varesode thavorre andar **i kùsma**.

Anglal e alava **iv**, **çhavo** thaj **kher** si anglal o alav **o**. Von si **murşikane substantivurã**.

Anglal e alava **bar** thaj **kùsma** si anglal o alav **i**. Kadala si **zuvlikane substantivurã**.

a) **e murşikane substantivurã**: si kodola anglal savenqe, k-i bazutni fõrma, ka-o jekhipen, şaj te thovas/thas/ çhas o alav **o**: (o) dad, (o) kher, (o) çhavo, (o) *mas*, (o) *tatipen*, (o) *dës*, (o) *grast*, (o) *phral*, (o) *raj*, (o) *veş*, (o) *vast* thaj aver.

Te dikhas sar keras e muršikane substantivurenqo butipen:

<i>e muršikane substantivură</i>			
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
o dad	e dada	jekh dad	nîšte dada
o kher	e khera	jekh kher	nîšte khera
o čhavo	e čhave	jekh čhavo	nîšte čhave
o mas	e masa	jekh mas	nîšte masa
o tatipen	e tatimata	jekh tatipen	nîšte tatimata
o raj	e raja	jekh raj	nîšte raja

b) *e zuvlikane substantivură*: si kodola anglal save, k-i bazutni fôrma, ka-o jekhipen, šaj te čhas o alav **i**: (i) daj, (i) čhaj, (i) čhib, (i) mămî, (i) duma, (i) rroj, (i) grastni, (i) phen, (i) rajni, (i) škola, (i) ambrolin thaj aver.

Te dikhas sar keras e zuvlikane substantivurenqo butipen:

<i>e zuvlikane substantivură</i>			
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
i daj	e daja	jekh daj	nîšte daja
i čhib	e čhiba	jekh čhib	nîšte čhiba
i phen	e phenă	jekh phen	nîšte phenă
i škola	e škole	jekh škola	nîšte škole
i rroj	e rroja	jekh rroj	nîšte rroja
i phen	e phenă	jekh phen	nîšte phenă

So zanav, so na zanav?

1. Xramosaren andar o siklilo tēksto „E ivesqo manuś” trin muršikane thaj trin zuvlikane substantivură! Keren svakoneça po jekh propozicia!

Muršikane substantivură	Zuvlikane substantivură	I kerdi propozicia

2. Xramosaren and-o telutno tabèlo e dine substantivură, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, palal o dino modèlo: *dad, daj, phral, čhaj, gono, bibi, familia, keripen*

<i>e muršikane substantivură</i>		<i>e zuvlikane substantivură</i>	
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
o dad	e dada	i daj	e daja

3. Xramosaren and-o telutno tabèlo e dine substantivură, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, palal o dino modèlo: *amal, rakli, rroj, dand, raklo, pani, duma, baj*.

<i>e muršikane substantivură</i>		<i>e zuvlikane substantivură</i>	
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
jekh amal	nışte amala	jekh rakli	nışte raklă

Zanesas kaj...?

1. I Elena Nùikă, jekh siklărni and-o Bukurèsti, sas inspektòra vaš e rroma thaj i rromani čhib and-o žudèco Mehedinți? Voj vastdăs kaj te inklòn duj lila and-i rromani thaj and-i rumunikani čhib:
 - And-o berš 2002, inklilăs o lil „Punguța cu doi bani- O gonorro duje lovença”, jekh duječhibănqo edicia (rumunikani – rromani čhib) o amboldipen and-i rromani čhib sas kerdo kaθar i Isabèla Bănikă, o Oktavian Bonkulèsku thaj o George Sarău.
 - And-o berš 2004, inklilăs o lil „Capra cu trei iezi - I buzni thaj le trin buznorre”, jekh duječhibănqo edicia (rumunikani – rromani čhib), kaj o amboldipen and-i rromani čhib sas kerdo kaθar o Oktavian Bonkulèsku, haj o George Sarău sas konsultànto thaj redàktoro.
2. Te siklòvas aver phenimata palal o ruv!
 - Nana-i jag bi thuvesqo, veš bi ruvesqo, càxra bi zuklesqo.
 - Te žives and-o veš, ov lačo e ruvença!
 - Te žives and-o gav, ov lačo e gavutnença!
 - Kaj phires vi žives, ov lačo e rromença!
 - O merimos e ruvesqo - o sastimos e bakrenqo.
3. O lil „E gina” si o dešutrinto andar i kolèkcia „Rromani Didaktika”?

2.6 Rekapitulàcia

1. Arakhen e alava kaj si len sajekh sènso e alavença:

- ćajlöl -
- śax -
- astaripen -
- cīra-

2. Arakhen e alava kaj si len mamujutno sènso e alavença:

- barvalo -
- lokhes -
- melalo -
- rāti -

3. Xramosaren po trin substantivură save te anavăren:

- 3ene:,,
- bută:,,
- naturaqe fenomènură:,,

4. Xramosaren po jekh substantivo and-o dino tabèlo palal lenqo agoripen thaj keren lenqo butipen:

jekhipen	butipen
konsonànta:	konsonànta + a:
paşkonsonànta j:	paşkonsonànta j + a:
vokàla –o:	vokàla –o + e:
vokala –i:	vokala –i + ă:
agorisaripen – ipen:	agorisaripen – ipen + mata:
agorisaripen – imos:	agorisaripen – imos + mata:
vokàla –a:	vokàla –a + e:

5. Keren o butipen e substantivurenqo, palal o modèlo: *phral – phrala*

raşaj -	rakli -
dand -	daj -
gono -	sap -
càxra -	kinipen -

6. Xramosaren po trin bigivdisarde substantivură save te anavăren:

- bută andar o kher:,,
- o vaxt:,,
- xamata thaj pimata:,,
- pherra thaj legume:,,
- e korposqe riga:,,

7. Xramosaren and-o telutno tabèlo trin substativură, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, palal o dino modèlo

<i>e murşikane substantivură</i>		<i>e zuvlikane substantivură</i>	
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
o raklo	e rake	i rakli	e raklă

8. Thon/Çhon anglal e dine substantivură o trebutno alav, **o** vaj **i**:

() phral, () daj, () bar, () bar, () iv, () iven, () buzni, () buzno, () çhaj,
 () çar, () rroj, () dori, () rrom, () rromni () grast, () kham.

9. And-jekh baxtäqo lil trebal te arakhas:

10. Xramosaren trin okàzie kana şaj te tradas baxtäqe lila!

2.7 Evaluàcia

1. Arakhen e alava kaj si len sajekh sènso e alavença:

- traś -
- duma -
- lùngo -
- 3al-

2. Arakhen e alava kaj si len mamujutno sènso e alavença:

- baro -
- phuripen -
- kothe -
- răt -

3. Xramosaren po trin substantivură, save te aven:

- khethane:,,
- ververutne:,,

4. Keren o butipen e substantivurenqo, palal o modèlo: *phral – phrala*

naj -	buti -
mas -	phen -
lovo -	duma -

5. Xramosaren po trin bizivdisarde substantivură save te anavăren:

- xamata thaj pimata:,,
- pherra thaj legume:,,

6. Xramosaren and-o telutno tabèlo trin substativură, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, palal o dino modèlo

<i>e murşikane substantivură</i>		<i>e zuvlikane substantivură</i>	
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
o rrom	e rroma	i phen	e phenă

AND-E ŽIVUTRENQI LÛMJA

3.1. O godăver čhavo

- ✓ Jekhe zenesqi deskripcia
- ✓ Jekhe obijektosqi/ butăqi deskripcia

3.2. E kheresqe zivutre

- ✓ So si o adžektivo/ i pašnavni

3.3. E mamăqi daj-kaxni

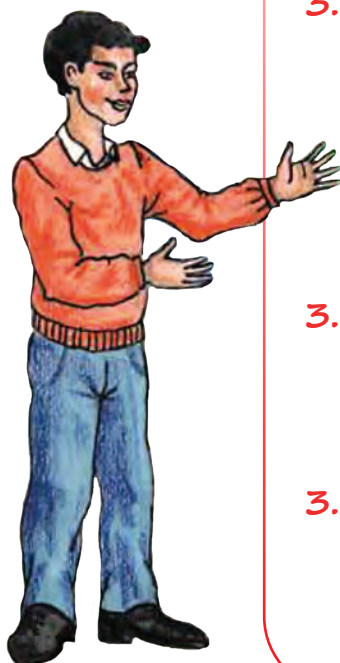
- ✓ O akòrdo e pašnavnănqo kaj si len štar fòrme
- ✓ O akòrdo e pašnavnănqo kaj si len jekh fòrma

3.4. E pendexlinăqi krănga

- ✓ O tìtulo. O autòro.
E personàžură.

3.5. O uštăvipen le Isusosqo

- ✓ O afiśo/ o plakàto
- ✓ O vortoxramosaripen

3.1 O godăver čhavo

Sas jekhvar jekh barvalo manuś, kaj zivelas kōrkorro. Les na maj sas les nijekh nămo. *Kodolesqe*, vov sas but bilośalo thaj na zanelas sar te arakhel pesqe jekh nămo, kaj vov na maj kamelas te prandisarel pes vaś i dujto var, sosθar vov jubisardăs but pesqe romnă.

And-jekh dīves avilăs lesqe jekh *biarakhli* godī, te zal texarinăθe andar i *diz* thaj o jekhtho zivutro, savo inklōla anglal lesθe, te avel lesqe sar odēsquo čhavorro. Gelindoj kadă *bi resăqo*, maladilăs jekhe tikne sapeça. O manuś pučhlăs e saporres te kamel te avel lesqo odēsquo čhavorro, kaj

dela lesqe sa so kamela, haj kana merela - mukhela lesqe savorro lesqo barvalipen.

O sap phendăs kaj kamel, nūmaj te keren jekh xatāripen.

– Savo xatāripen te keras? pučhlăs o manuś.

– Na mangav tuθar khanć maj but, nūmaj te ingeres man p-e dume – phendăs o sap. O manuś kamlăs lośalo thaj o sap thovdăs pes *trujal* lesqi *korr*. Atunćaθar, e duj sas *bixulavde*. Sa e bută kerenas len khethanes, xanas khethanes, sovenas khethanes thaj sas *naisarde* jekh kolaveresθar.

O manuś dias le sapesqe sa so kamlăs thaj *jubindăs* les, sar pesqe čhaves. Nūmaj kaj, o manuś phurilăs, haj o sap barilăs. O manuś na maj *şajindăs* te inkerel le sapes p-o dumo, kaj sas bandărdo e dumenθar – o sap *miştipnasθar* barilăs but. *Ivăθe* sa manglăs o manuś pesqe odēsqe čhaves te del pes tele, *măkar* vaś varesode çasură, te maj şaj phurdel vi vov *vestes*, o sap na mişkindăs pes thanesθar, godīsarindoj pes k-e penqo purano xatāripen. O phuro na maj zanelas so te kerel thaj gelăs k-o krisarno te kerel lesqe çacīpen.

– Vastde man, krisarnea, kaj na maj şaj inkerav *odobor* pharipen!

Tha`, kana o sap phendăs e krisarnesqe, kaj si les jekh xatāripen le phureça, o krisarno phendăs kaj na si les so te kerel.

O manuś *telărdăs* kaθar i krislin maj ruślo sar maj anglal. P-o drom karing lesqo kher, dikhlăs nişte čhave, save khelenas pen thaj gelăs maj paşe karing lenθe. Jekh maj godăver čhavo beślăs p-jekh kaşt, vov sas o thagar, haj paśal lesθe, p-jekh maj tikno kaşt, beśelas jekh čhaj – i thagarni.

E kolaver čhave kidenas pen karing lenθe, aśunindoj e *zorphenimata*. O manuś pučhlăs le čhaven te şaj keren vi lesqe kris. Von amboldine lesqe kaj şaj. Atunc`, o manuś phendăs pesqo pharipen. Kana kamlăs o sap te phenel vareso, o godăver čhavo çingardăs karing lesθe:

– Sar vakăres tu kothar opral le thagareça? Na zanes so k-i kris si te beśes tele p-i phuv? Kana o sap dias pes tele, o godăver čhavo phendăs:

– Kadava čhavo, kaj na si les mila pesqe dadesθar, na si te dikhel e khamesqi dud. Haj, čhavalen, maren les barrença! Thaj e čhave dine barrença and-o sap zi kana mudarde les.

O manuś gelăs khere skăpisardo, xastranilo e krisaθar, savi kerdăs la o godăver čhavo.

(adaptăcia thaj amboldipen kerde kaθar i Noemi Kordovan palal o Petre Ispitescu)

Lava maškar lava...

kodolesqe – andar kodo-
ja, sosqe
biarakhli – bidikhli,
bišundi
diz – fòros

bi resesqo – bi rostosqo
trujal i korr – k-i korr
bixulavde – khethanes
naisarde – mulcumisarde
jubindās – kamlās, jubisardās

šajindās – aštišajlās
mištīpnasθar – kaj žal lesqe mišto,
lačhipnasθar
ivāθe – bi resesqo
mākar – bàrem
vestes – lokhes, bi pharimatenqo
odobor – kazom, sode, kobor
telārdās – gelās
zorphenimata – alava, porùnke
si te – kampil, trebal, si lāžīmi

Púchimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazīkanes!
4. So na sas le barvale manuśes?
5. Kas lias odēsso čhavorro o manuś?
6. So xatāripen kerdās o sap le manuśeça?
7. Sar phiravdās pes o manuś le sapeça?
8. So manglās o manuś e sapešar kana phurilās?
9. Kerdās o sap so manglās lesθar o manuś? Sosθar?
10. Kasθe gelās o phuro te mangel te kerel lesqe čacīpen?
11. P-o drom karing lesqo kher, kas manglās o manuś te kerel lesqe kris?
12. Skāpisardās/ Xastranilās le manuśes e čhavesqi kris? Sar?
13. So siklōvas andar kadaja paramīci?

Te siklōvas khethanes!

I deskripcia jekhe zenesqi thaj jekhe objektosqi

a) Kana keras *jekhe zenesqi deskripcia* vakāras palal e fiziko thaj e morālo karakteristike.

Drabaren o tèksto dino maj tele:

„O David dikhel anglal. Vov sas jekh čhavo učo, lazano, cīra darano thaj barikano.

Lesqe kale bala učharavenas cīra lesqe zèlena jakha.

Lesqo gonorro palal e dume sas baro, lolo thaj vov sas čučo. O gonorro sas kindo e paposθar.”

- E alava: *učo*, kale bala, *zèlena* jakha sikaven e **fizika karakteristike** le Davidosqe;
- E alava: *lazano*, *darano*, *barikano* sikaven e **morāla karakteristike** le Davidosqe

b) Kana keras *jekhe objektosqi/ butāqi deskripcia* vakāras palal:

- **i fòrma**: *štarigalutno* (si les štar riga), *trinrigalutno* (si les trin riga), *trujalutno* (sar jekh truj/čérko) aver fòrme;
- **o barāripen**: *lūngo*, *xarno*, *buxlo*, *tang* thaj aver;
- **i rang**: *parno*, *lolo*, *kalo*, *gālbeno*, *zèleno*, *gri*, *bordo*, *bodlo* thaj aver;
- **aver karakteristike**: *pherdo*, *čučo*, *kuć*, *šukar*, *melalo* thaj aver.

E alava **baro**, **lolo** thaj **čučo** keren i deskripcia e gonorresqe e Davidosqe.

I deskripcia si kana sikavas jekhe zenesqe vaj jekhe objektosqe fizika thaj morāla karakteristike.

So zanav, so na zanav?

1. Pheren e ćuće thana e trebutne alavenća!

I deskripcia si kana sikavas jekhe vaj jekhe objektosqe thaj karakteristike.

2. Xamosaren ştar alava, save sikaven e morala karakteristike le manuśesqe andar o tēksto „O godāver ćhavo”:

●,,

3. Keren i deskripcia tumare amalesqi/ amalināqi, sikavindoj ştar fizika karakteristike thaj ştar morala karakteristike!

fizika karakteristike	morala karakteristike

4. Xulaven tumen and-e ştar grupe. Sarkon grupa cirdel jekh bilēto p-o savo si xamosardo o objēkto e savesqi deskripcia si te keren la. Xamosaren and-e panz minūturā e maj but karakteristike. Prezentisaren tumare kolegurenqe i kerdi deskripcia!

Ĵanesas kaj...?

1. And-o berś 2001, sas kerdi jekh aūdio kasēta „Le maj şukar paramićā thaj svātūrā. Cele mai frumoase povestiri şi pilde rrome”, e paramićarienća Nicolae Pandelicā, Tudor Lakatos, Gheorghe Cincā, Sorin Sandu Aurel, Ion Dumitru Bidia. O redāktoro aj o koordinatōro e kasetaqo sas o universitāro siklārno, O Geōrge Sarāu.

2. And-o berś 2003, sas kerdi jekh aūdio kasēta „Cele mai frumoase povestiri şi pilde rrome. Le maj şukar rromane paramićā thaj svātūrā”, e paramićarienća Nicolae Pandelicā, Borcoi Jupiter, Ionel Cordovan, Aurica-Mariti Rădulescu, Sorin Sandu Aurel, Lucian Cherata. O redāktoro aj o koordinatōro e kasetaqo sas, sa kadja, o universitāro siklārno, O Geōrge Sarāu.

3. Te siklōvas varesode phenimata palal o **nasulipen** thaj palal i **bibaxt**!

- *Nasul si e zuklesθar, kaj başel pesqe xulajes.*
- *O marāzo na avela tuqe kaθar loşale manuśa.*
- *Kaj gilavel pes - naşel vi o marāzo.*
- *Sigeder avel tuqe i bibaxt e manuśenθar, sar le ruvenθar.*
- *O manuś zal pal-i baxt, i bibaxt prastal pal-o manuś.*
- *Vi an-pharimos si vareso laćho.*

4. O lil „E phurdine grafēme” si o eftato andar i kolēkcia „Rromani Didaktika”?

E GRAFEMENQO GRŪPO „CH” ch		
ćhari	cuřit	knufe
ćhon	lunā (anulā)	month
ćhonet	lunā (astri)	moon
ćher	barbā	beard
ćhađel	a arinća	to throw
Rromani didaktika		E phurdine grafeme

E GRAFEMENQO GRŪPO „KH” kh		
kħand	nimic	nothing
akħarel	a chema	to call
phakħ	aripā	wing
ćikħel	a vedea	to see
kħelipen	joc	game
Rromani didaktika		E phurdine grafeme

E GRAFEMENQO GRŪPO „PH” ph		
phabajlin	nār	apple tree
pherdo	plin	full
phirivel	a porta	to wear
phiko	umăr	shoulder
phardel	a sufla	to blow
Rromani didaktika		E phurdine grafeme

3.2 E kheresqe zivutre

Kana somas maj tikno,
Plaçalas *man`* o *rikono*,
Khelavas man vi e muça
Zorale bare loşaça.

I mùca si amalikani,
Godäver thaj but *xarani*.
O zukel si maj zoralo,
E manuśesqe but pařivalo.

I parni thaj thuli guruvni
Si but laçi *thudali*.
Te vakāras pal` i kaxni,
Voj si bari *anrali*.

O şukar grast si butārno,
O *balo-i* thulo thaj *masalo*.
Savorre kheresqe zivutre
Si amenqe trebutne.

(palal o Jonel Kordovan)

Lava maşkar lava...

man` – manqe
rikono – zukelorro
xarani – ćorni,
ćarmakhli; godäver

thudali – savi del but thud
o balo-i – o balo si
masalo – savo del but mas

Pućhimata aj mangimata kaj poezia

1. Ginaven i poezia!
2. Ambolden i poezia gaikanes!
3. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Savo zivutro plaçalas le ćhavesqe kana sas tikno?
5. Kaça khelelas pes o ćhavo?
6. Sar si i mùca? Tha` o zukel?
7. Sar si i guruvni? Sosćar si voj thudali?
8. Sar si i kaxni? Sosćar ?
9. Sar si o grast? Sosćar ?
10. Sar si o balo? Sosćar?
11. Sosćar si amenqe trebutne e kheresqe zivutre?
12. Savo si tiro kamlo kheresqo zivutro?

1. O adžektivo vaj i pašnavni

Te drabaras kadala propozicie thaj te dikhas e alava telal save si cirdini jekh linia:

- I mùca si amalikani, godäver thaj but xarani.
- O zukel si maj zoralo, e manuśesqe but pativalo.
- I parni thaj thuli guruvni si but laćhi thudali.
- Te vakāras pal` i kaxni, voj si bari anrali.
- O śukar grast si butārno.
- O balo-i thulo thaj masalo.

Palal sar siklilām and-i anglutni lèkcia, si alava save vastden amen te keras jekhe zenesqi vaj jekhe objektosqi deskripcia.

Kathe, e alava amalikani, godäver, xarani, zoralo, pativalo, parni, thuli, laćhi thudali, bari anrali, śukar, butārno, thulo thaj masalo - sikaven sar si e zivutre andar i poezia „E kheresqe zivutre”.

Kadala alava si **adžektivurā** vaj **pašnavnā**. Von beśen pašal e substantivurā: *i mùca*, *o zukel*, *i guruvni*, *i kaxni*, *o grast*, *o balo*.

O adžektivo si e vakāripnasqi rig, savi **sikavel sar si varekon vaj vareso**, sar si jekh buti vaj jekh zeno.

E adžektivurā **beśen** po but **anglal e substantivurā**.

Te dikhas and-o telutno tabèlo e subativurā thaj e adžektivurā save determinisaren len:

O substantivo	E adžektivurā	O zivutro
i mùca	amalikani, godäver, xarani	
o zukel	zoralo, pativalo	
i guruvni	parni, thuli, laćhi thudali	
i kaxni	bari anrali	
o grast	śukar, butārno	
o balo	thulo, masalo	

So zanav, so na zanav?

1. Xramosaren, palal tumaro alosaripen, jekh kotor andar i poezia!
2. Zumaven te phenen tumare alavença o ander e poeziaqo!
3. Keren jekh lista e zivutrenqi, save šaj te ziven pašal e manuśesqo kher. Xramosaren vaś štar zivutre po trin adžektivură, save sikaven sar si kadala zivutre!

e zivutresqo anav	adžektivură save sikaven sar si o zivutro		

4. Cirden jekh linia kaθar e zivutrenqo anav ka-e adžektivură, kaj sikaven sar si kadala zivutre, dikhindoj and-i siklil poezia „E kheresqe zivutre”!

O zivutro	O adžektivo
i mùca	zoralo, paťivalo
o zukel	thulo, masalo
i guruvni	amalikani, godăver, xarani
i kaxni	śukar, butărno
o grast	bari anrali
o balo	parni, thuli, laćhi thudali

5. Thon po jekh adžektivo pašal e dine substantivură, palal o modêlo: *terno rrom*.

.....grastni
kher
phen
luludĩ
amal

.....bibi
manro
ćhavo
gav
ruv

6. Keren i deskripcia tumare kamle zivutresqi, utilizisarindoj maj but adžektivură, save te sikaven lesqe fizika thaj morăla karakteristike.

Žanesas kaj...?

1. And-o berś 1998, inklistās o lil *Vakārimata. Pustik vaś i jekhto klāsa* [Comunicare, manual pentru clasa I (limba rromani)]. E pustikaqe autōrurā si: i Leman Ali; i Valentina Jercea; i Marioara Constantinescu-Condruț; i Vieroslava Timar, haj o amboldipen and-i rromani čhib *Siklāripnasqe sikavimata vaś o labāripen e pustikaqo* kerdēn les: o prof. Gheorghe Sarāu; i skl. Camelia Stănescu thaj i skl. Mihaela Zătreanu.
2. And-o berś 2005, inklistās o lil *Limba și literatura rromani. Manual pentru clasa I. I rromani čhib thaj i literatūra vaś i jekhto klāsa*, k-i Editura Sigma, xramosardo kaθar o universitāro siklārno, o Gēorge Sarāu. Roden lilesθe maj but informācie palal e kheresqe thaj e veśesqe živutē.
3. Te siklōvas varesode phenimata palal e živutē!
 - Vi e kale kaxnāθar inklōl o anro parno.
 - I resutni and-o veś, tha' i mortī and-o fōros.
 - I resutni ćumidel e kaxnā nūma' kana mangel te xal la.
 - Kana si tut guruvni khere, o thud si p-i meselin.
 - I buzni si e ćorresqi guruvni.
 - O grast savo xudes les ivāθe na ginaves lesqe danda.
 - Vi le xeres si les śtar punre, tha` vov na si grast.
4. O psālmo 61
 - Aśun, Devla, mirre ćingardimata, ćhov and-i sāma mirro mangipen!
 - Kaθar o agor la phuvāqo ćingardav karing tuθe le ileça phagerdo thaj phenav: „Inger man p-o barr pa savo n-aśti te aresav, sosqe si prā opre vaś manqe!”
 - Sosqe tu san jekh garuvdipnasqo/ učharavipnasqo than vaś manqe, jekh zoralo tūrno mamuj o duśmāno.
 - Kamavas te beśav p-i većia and-i Tiri cāxra, te naśav telal Tire phakha.
 - Sosqe Tu, Devla, aśundān mirre promisaripnasqe alava, Tu dinān manqe i moštenirea kodolenqe save daran Tire Anavesθar.
 - Tu maj ćhos dēsa ka-e ĩmpāratosqe dēsa: te zinzarel pes lesqe berśa p-i većia!
 - Sa o vaxt te aćhel vov pa-e rajipnasqo skamin, anglal o Devel! Ker kaj Tiro laćhipen thaj Tiri pakiv te dikhel opral lesθe!

3.3. E mamăqi daj-kaxni

Me sem i Alina thaj kamav te vakărav tumenqe palal jekh godăver zivutro. La mamă si la jekh daj-kaxni deşe kaxnôrrença. Kamavas te khelav man kadale kaxnôrrença, tha` i daj - kaxni na mukhel man. Kana zav karing lenthe, i kaxni phukhărel pesqe pora, bašel *rušli*. Te kamavas te „ćorav” laŋar jekhe tiknorres – xutelas manthe. E mamăqi kaxni *grizisarel* zorales pesqe kaxnôrrenŋar. Sa o dîves rodel le tiknenqe laće xabena.

Daraŋar, nijekh aver kaxni andar i bar na bešel paşal e kaxnôrřă kana xan. I mămî phendăs, kaj na sas la nijekhvar jekh daj-kaxni, kaj te *grizisarel* pesqe tiknenŋar sar kadaja.

Kana kerdöl pes răt, i kaxni astarel e *ćokoça* e mamăqi *fista* thaj i mămî zanel so si i vrăma te putarel o udar te aven e kaxnôrřă andre te soven. I daj-kaxni zal paşal o bov, kothe kaj i mămî *anglekerel* lenqe e ratăqo xaben.

And-jekh *palomezimèri*, me thaj i mămî gelăm k-e nişte nămură and-o gav.

– Marinea! *akhardăs* i mămî le papos. Te na bistres te putares o udar te şaj te avel i kaxni andre! Xatărdăn, Marinea?

– Xatărdem, phenel o păpos *sovalo*. Sar te bisterav? zan... na avela khané tumare kaxnăça ...

Kana areslăm palpale khere, răte – i kaxni na sas khanikaj. O păpos *sovdăs* anglal te soven e kaxnă. I ćorri mămî! Na maj dikhlem la te avel kadja *rušli*. Maj but ćasură rodindăm and-i bar, p-o drom, savorre thanenŋe. *Ivăŋe*.

Palal but vrăma gelăm te sovas and-i *livni*. *Xurăvdăm amen* and-e sovipnasqe gada, kerdăm amenqe truşul thaj kamlăm *te ćhas* amen and-o *sovthan*. Andar jekh, aşundăm nişte *başa*. I mămî vazdăs o *parind*. Dikhlăm o şero e kaxnăqo.

– Klonk-klonk! kerdăs voj loşali.

– Vaj manŋar! - mardăs i mămî andar vasta. Te dikhes kaj garavdăs pes! Godăver kaxnie! Sar şaj uklile e *şopnă* e kaxnôrřă? Na xatărav!

Texarinăŋe, i kuć daj-kaxni thaj pesqe deş kaxnôrřă beşenas godăver paşal o udar, azukărinđoj te uştel i mămî te mukhel len avri.

– Klonk, klonk, klonk, na keren *lărma*! phenelas voj pesqe tiknorrenqe. Na maj si but! Uştel i mămî... maj si jekh cîra. Maj mukhen la te sovel!

(adaptăcia thaj amboldipen kerde kaŋar i Noemi Kordovan palal i Emilia Plugaru)

Lava maškar lava...

rušli – xolăme
grizisarel – arakhel
daraθar – trašaθar
ćokoça – xoingaça
fista – còxa

anglekerel – del [xaben]
palomezimèri – palal so nakhel i òra 12 e
 dësesqi
akhardăs – ćingardăs
sovalo – lindralo

sovdăs – sutăs
livni – sòba, kàmera
ivăθe – birostosqe, biresesqo, khanćesθe
xurăvdăm amen – liam gada p-e amenθe
te ćhas – te thovas, te thas, te ćhovas, te ćhuvas
sovthan – sovipnasqo than; pàto
baša – başıbaś, zgòmoto
o parind – kuri, plàpoma, duxna
śopnă – uklănă
lărma – başıbaś

Pućhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. So si la mamă?
5. So kerel i kaxni kana i Alina zal karing lenθe?
6. So rodel i kaxni sa o dīves?
7. So keren, daraθar, e aver kaxnă andar i bar?
8. So kerel i kaxni kana kerdöl răt?
9. So anglekerel i măm̃i, paśal i bov, vaś i kaxni?
10. Kaj gele i Alina thaj i măm̃i and-jekh palomezimèri?
11. So phendăs i măm̃i le paposqe maj anglal te zal?
12. So sas kana i măm̃i thaj i Alina aresle palpale khere?
13. Sode vrăma thaj kaj rodăs i măm̃i thaj i Alina la kaxnă?
14. Kaj arakhlăs i măm̃i la kaxnă?
15. So kerdăs texarinăθe i kaxni e deşe kaxnörrença? Sosθar?

Te siklōvas khethanes!

Sar keras o akòrdo maškar o adžektivo thaj o substantivo?

a) o akòrdo e adžektivurenqe kaj si len śtar fòrme

Drabaren e dine propozicie:

- Man si man jekh ***kalo*** grast.
- Tut si tut jekh ***kali*** grastni.
- Amen si amen duj ***kale*** grasta.
- Les si les duj ***kale*** grastnă.

Palal sar siklilăm maj anglal e alava ***kalo***, ***kali***, ***kale***, ***kale*** si adžektivură. Kathe, von sikaven sar si o grast, i grastni, e grasta thaj e grastnă.

Sosθar si ververipen/ diferença maškar e fòrme e alavesqe „kalo”?

Si amen ververipen kodolesqe kaj kadala alava bešen pašal substantivură kaj si len verver gèndero thaj verver gin:

- o substantivo **grast** si les muršikano gèndero kaj o gin jekhipen;
- o substantivo **grastni** si les zuvlikano gèndero kaj o gin jekhipen;
- o substantivo **grasta** si les muršikano gèndero kaj o gin butipen;
- o substantivo **grastnă** si les zuvlikano gèndero kaj o gin butipen.

o gèndero	o gin	o adžektivo	o substantivo
muršikano	jekhipen	<i>kalo</i>	<i>grast</i>
zuvlikano	jekhipen	<i>kali</i>	<i>grastni</i>
muršikano	butipen	<i>kale</i>	<i>grasta</i>
zuvlikano	butipen	<i>kale</i>	<i>grastnă</i>

Te siklôvas vi aver **adžektivură kaj si len štar fôrme**, kana bešen pašal e substantivură: *laćho*, *baxtalo*, *tikno*, *barvalo*, *ćorro*, *melalo*, *ućo*, *užo*, *sovnakutno*, *kaštutno*, *masalo*, *khanilo*, *dilo*, *barikano*, *rromano*, *gazikano* thaj aver.

o adžektivo - o substantivo	o adžektivo - o substantivo
<i>laćho</i> rrom	<i>baxtalo</i> rrom
<i>laćhi</i> rromni	<i>baxtali</i> rromni
<i>laće</i> roma	<i>baxtale</i> roma
<i>laće</i> rromnă	<i>baxtale</i> rromnă

E adžektivură kaj si len štar fôrme keren o akòrdo e substantivoça palal e substantivosqo gèndero thaj gin:

- *e adžektivură* save bešen *pašal jekh muršikano substantivo* k-o *jekhipen* xuden/ lien **-o**;
- *e adžektivură* save bešen *pašal jekh zuvlikano substantivo* k-o *jekhipen* xuden/ lien **-i**;
- *e adžektivură* save bešen *pašal jekh muršikano substantivo* k-o *butipen* xuden/ lien **-e**;
- *e adžektivură* save bešen *pašal jekh zuvlikano substantivo* k-o *butipen* xuden/ lien **-e**.

b) o akòrdo e adžektivurenqe kaj si len jekh fòrma

Drabaren e dine propozìcie:

- Man si man jekh śukar grast.
- Tut si tut jekh śukar grastni.
- Amen si amen duj śukar grasta.
- Les si les duj śukar grastnă.

I fòrma e adžektivosqi „śukar” si sajekh/ idèntiko and-e savore śtar misala/ eksèmplură. Voj na paruvël pes palal o gèndero thaj o gin e substantivurenqo pašal save bešen.

o gèndero	o gin	o adžektivo	o substantivo
murśikano	jekhipen	<i>śukar</i>	<i>ćhavo</i>
zuvlikano	jekhipen	<i>śukar</i>	<i>ćhaj</i>
murśikano	butipen	<i>śukar</i>	<i>ćhave</i>
zuvlikano	butipen	<i>śukar</i>	<i>ćhaja</i>

O adžektivo **śukar** si les nùmaj jekh fòrma. Aver kasave adžektivură si: *godăver*, *nasul*, *but*, *kuć*, *tang*, *xolăme*, *maxrime*.

o adžektivo - o substantivo	o adžektivo - o substantivo
<i>godăver phral</i>	<i>nasul manuś</i>
<i>godăver phen</i>	<i>nasul zuvli</i>
<i>godăver phrala</i>	<i>nasul manuśa</i>
<i>godăver phenă</i>	<i>nasul zuvlă</i>

Si vi adžektivură kaj si len jekh fòrma thaj na paruvën penqi fòrma kana keren o akòrdo e substantivoça palal gèndero thaj gin: *śukar*, *godăver*, *nasul*, *but*, *kuć*, *tang*, *xolăme*, *maxrime* thaj aver.

So zanav, so na zanav?

1. Pheren e çuće thana e trebutne alavença!

- E adžektivurā kaj si len štar fòrme keren o e substantivoça palal e substantivosqo thaj
- E kaj si len fòrma NA keren o akòrdo e palal e substantivosqo gèndero thaj
- E adžektivurā kaj si len štar fòrme si len e agorimata:,,,

2. Xramosaren andar o tèksto „E mamāqi daj kaxni” štar adžektivurā kaj si len štar fòrme:

-,,,

3. Xramosaren andar o tèksto „E mamāqi daj-kaxni” trin adžektivurā kaj si len jekh fòrma:

-,,

4. Keren i deskripcia e daj-kaxnāqi, xramosarindoj štar adžektivurā, kaj sikaven e fizika karakteristike thaj štar save sikaven e morāla karakteristike:

fizika karakteristike	morāla karakteristike

5. Xulaven tumen and-e štar grupe. Sarkon grūpa cirdel jekh bilèto p-o savo si xramosardo e kheresqo živutro, e savesqi deskripcia si te keren la. Xramosaren and-e panž minùturā e maj but karakteristike. Prezentisaren tumare koleğurenqe i kerdi deskripcia!

6. Thon pašal dine substantivurā po jekh trebutno substantivo, dikhindoj lenqo gèndero thaj lenqo gin!

kalo	kali	kale
laćho	laćhi	laće
nasul	kuć	gālbeno

7. Xramosaren and-o telutno tabèlo e trebutne adžektivurā thaj substantivurā!

o gèndero	o gin	o adžektivo	o substantivo
muršikano	jekhipen		
žuvlikano	jekhipen		
muršikano	butipen		
žuvlikano	butipen		

Žanesas kaj...?

1. And-o lil *I rromani čhib aj literatura vaš i trinto klàsa*, xamosardo kaθar o universitàro siklärno Geòrge Saräu, inklisto k-i Editùra Sigma, and-o berś 2005, arakhas, k-e patrină 80-82, i dramatizàcia versurenθe „O gonorro duje lovença”, xamosardi kajθar i Elèna Nùjkă, o romano amboldipen: kaθar o Oktaviàn Bonkulèsku.
2. And-o berś 2002, inklisto o lil *Paramìca pala' o Jon Krăngă [Povești după Ion Creangă]*. I adaptàcia thaj o amboldipen si kerde kaθar i Lìdia Ûrsu, siklärni rromane čhibăqi and-o žudèco Àlba, konsultànto thaj redàktoro sas o universitàro siklärno, o Geòrge Saräu,
3. Te siklōvas varesode phenimata palal **i kaxni thaj aver živut্রে!**
 - *I kali kaxni kerel parne anre.*
 - *I kaxni savi bašel na kerel anre.*
 - *I resutni del pes suno kaxnă.*
 - *Kana o bašno kerelas anre, vov ovelas kaxni.*
 - *Kana i kaxni kerelas „Kukurìgu!”, voj ovelas bašno.*
 - *E anrenqo éor éorel vi la kaxnă.*
 - *E kaxnă ačhen, kana pašol o bašno.*
 - *N-ašti te aves vi thule kaxnăça, vi anrença, vi kaxnōrença!*
 - *E perrutnesqi kaxni fal tut ke si papin!*
 - *Kas na si les kaxnă, e resutnăθar na arakhel pes!*
 - *I resutni si „o maj lačho arkhno e kaxnăngo”!*
4. O lil „E kheresqe živut্রে” si o dešto andar i kolèkcia „Rromani Didaktika”? Kadava lilorro si kerdo and-e šov čhibă: rromani, rumunikani, hungarikani, anglikani, germanikani vi slovakikani.

3.4 E pendexlinăqi krănga

Sasas jekhvar jekh barvalo *balamno*, kaj sasas les trin čhaja. And-jekh dīves, maj anglal te zal palal *bikinipnasqe bută*, pučhlās le čhajan so kamen te anel lenqe. E maj bari manglās lesθar te anel laqe mirikle, e maškarutni čhaj manglās jekh angrustik, thaj i tikni phendās:

– Te anes vi manqe jekh *pendexlinăqi krănga*.

O *balamno* gelās thaj palal so agorisardās pesqe bută, kindās e bare čhajaqe mirikle, e maškarutnăqe jekh angrustik.

Kana boldās pes khere, andar jekh veś, andās pesqe godăθe, kaj i tikni čhaj manglās jekh *pendexlinăqi krănga*. Dias pes tele andar o vurdon te phagel jekh ranik. Andar jekh dikhel jekh *pendexlinăqi krănga* p-i savi sas sovnakutne *pendexa*. Cirdās i *krănga* tele thaj phaglās la. Jekhaθar inklilās, sar andar i phuv, jekh ričhino, *astardās* le *balamnes* e vastesθar thaj phendās lesqe:

– Sosθar phaglān mirri *krănga*? Kadaja *pendexlin* si mirri! Akana xava tut!

O *balamno traşajlās* thaj phendās lesqe:

– Me phaglem kadaja *krănga* vaś mirri tikni čhaj. Voj manglās jekh kasavi *krănga*.

– Ța khere, tha` inker godăθe: o jekhto zeno savo inklōla anglal tuθe, kana areses khere, kodoles des les manqe.

O *balamno* gelās-θar. Sar areslās and-i bar, i jekhto, kaj avilās lesθe, sas i tikni čhaj. O *balamno* andās pesqe godăθe palal o *solax* dino karing o ričhino thaj lesqe punre kovlārde pen. Phendās savorrenqe e ričhinesθar thaj sa astarde te roven.

– Na roven, phendās lesqi rromni, zanav me so si te keras. Kana avela o ričhino palal amari čhaj, ame arakhasa e *bakrăriesqe* čhaja thaj dasa la.

And-jekh dīves, o ričhino avilās k-o *balamno*, kaj te lel lesqe čhaja.

– Avilem palal mirro kamipen! De man e čhaja!

I daj arakhlās e *bakrăresqe* čhaja thaj dias la e ričhinesqe.

P-o drom karing o veś, o ričhino dias pesqe săma kaj vov sas xoxavdo. O ričhino *boldās* pes k-o kher le *balamnesqe* thaj phendās:

– Xoxavde man, den man e lačhe čhaja!

Dikhindoj kadaja butĭ, i maj tikni ĉhaj manglās te 3al voj e riĉhineĉa.

Atùnc, e ĉhajaĉe dada line la and-e angalā, ĉuminde la thaj dine la k-o riĉhino.

Palal jekh vrāma, so-ĕl duj aresle and-jekh baro veŝ. O riĉhino dias pes tele andar o vurdon thaj, paŝal jekh pendexlin, telal e *patrā*, sas garavdo jekh udar. Vov putardās o vudar thaj phendās e ĉhajaĉe:

– Haj palal manĉe!

I ĉhaj izdralas daraĉar thaj gelās palal o riĉhino. Kothe, arakhlās jekh barvalo *kastĕlo*. Savorre thanenĉe sas duda, mŭzika, manuŝa ŝukar xurāvde, save denas laĉe „Laĉho dĭves!”, thaj paŝal laĉe – jekh thagarorro. O thagarorro paŝovel e ĉhajaĉar thaj phenel laĉe:

– Na sem riĉhino, sem thagarorro thaj kamav te prandisarav man tuĉa. Tu san jekh ĉhaj, kaj si tut jekh ŝukar vi laĉho gi. Tire kamipnaĉa phaglān o *drabaripen*, savo kerdās man riĉhino. Nais tuĉe vaŝ tiro alosaripen!

Von akharde e ĉhajaĉe daden thaj kerde baro abāv. Savorre 3ivde baxtale, loŝale.

(*adaptācia thaj amboldipen kerde kaĉar i Noemi Kordovan palal o Lev Tolstoj*)

Lava maŝkar lava...

krānga – ranik
balamno – manuŝa kaj
kinel thaj bikinel
bikinipnasĉe butā –
pramatĭ, mārfa

pendexlināqi – alunosqi
astardās – xudās
traŝajlās – darajlās

solax – xatāripen
e bakrāriesĉe – kaĉar o bakrāri
(o manuŝa kaj barārel bakrā)
boldās pes – irindās pes, avilās
palpale
patrā – patrinā
kastĕlo – filatĭn, palāto
drabaripen – nasul magia, arman

Puĉhimata aj mangimata kaj tĕksto

1. Drabaren o tĕksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprin3arde lava!
3. Ambolden o tĕksto gazĭkanes!
4. Sode ĉhaja sas le balamnes?
5. So kamlās i maj bari ĉhaj te anel laĉe laĉo dad?
6. So kamlās i maŝkarutni ĉhaj te anel laĉe laĉo dad?
7. So kamlās i maj tikni ĉhaj te anel laĉe laĉo dad?
8. Sar sas i pendexlināqi krānga savi arakhlās la o balamno and-o veŝ?
9. So inklilās andar i phuv palal so ĉhindās i ranik?
10. Kon sas o jekhto 3eno savo inklilās anglal o balamno kana areseslās khere? So sas te kerel laĉa?
11. So godĭsardās pes i daj te keren?
12. So kerdās o riĉhino kana dias pesĉe sāma kaj sas xoxavdo?
13. So kerdās i tikni ĉhaj, dikhindoj le riĉhines kaj boldās pes?
14. So sas palal o garavdo udar?
15. So phendās o thagarorro e ĉhajaĉe?

O tìtulo. O autòro. E personàžurà.

And-jekh literàro tèksto si sikavde/ prezentisarde žene, butà vaj malavimata/ àkcie save šaj te aven reàlo vaj imaginàro.

O tèksto naratìvo si o tèksto and-o savo e àkcie si sikavde and-i òrdina kaj von si kerde. Jekh naratìvo tèksto si les:

a) O tìtulo si jekh vaj maj but alava savo sikavel, xarnes, palal so vakàrel pes and-o tèksto.

Kana drabaras o tìtulo „E pendexlinàqi krānga”, godìsaras ame kaj and-o kadava tèksto vakàrel pes palal jekh pendexlin. Kajθar avel kadava tìtulo? O amboldipen arakhas les and-o tèksto: „*Sasas jekhvar jekh barvalo balamno, kaj sasas les trin čhaja. And-jekh dīves, maj anglal te zal palal bikinipnasqe butà, pučhlàs le čhajan so kamen te anel lenqe.*

E maj bari manglàs lesθar te anel laqe mirikle, e maškarutni čhaj manglàs jekh angrustik, thaj i tikni phendàs:

– *Te anes vi manqe jekh pendexlinàqi krānga.*”

Arakhas kadja so i tikni čhaj e manušesqi kamel pesqe dadesθar jekh „pendexlinàqi krānga.”

b) O autòro si o ženo savo xramosardàs o tèksto.

Dikhindoj amaro tèksto, arakhas kaj o šerutno autòro e tekstosqo si Lev Tolstoi, haj i adaptàcia thaj o amboldipen and-i rromani čhib sine kerde kaθar i Noemi Kordovan.

c) E personàžurà si kodola, save lien kotor/ rig kaj e àkcie andar o naratìvo tèksto.

E personàžurà andar jekh naratìvo tèksto šaj te aven manuša, živut্রে vaj butà/ objèkturà.

Te dikhas save si e personàžurà andar o tèksto „E pendexlinàqi krānga”!

- o barvalo balamno/ manuš
- lesqe trin čhaja
- e manušesqi rromni
- o ričhino/ o thagarorro

So si te inkeras godàθe?

O tìtulo si jekh vaj maj but alava, kaj sikavel, xarnes, palal so vakàrel pes and-o tèksto.

O autòro si o ženo savo xramosardàs o tèksto.

E personàžurà si kodola save lien kotor kaj e àkcie andar o naratìvo tèksto. E personàžurà šaj te aven manuša, živut্রে vaj butà/ objèkturà.

So žanav, so na žanav?

1. Pheren e čuće thana e trebutne alavença!

- *O tìtulo si jekh vaj maj but savo sikavel,, palal so vakàrel pes and-o*
- *O autòro si o savo o tèksto.*
- *E personàžurà si kodola save kaj e àkcie andar o tèksto.*
- *E personàžurà šaj te aven, vaj*

2. Roden and-o jekhtho kapitulo andar kadava lil e informàcie mangle and-o telutno tabèlo!

O título e narativone tekstosqo	O autòro	E personàzură

3. Roden and-o dujto kapìtulo andar kadava lil e informàcie mangle and-o telutno tabèlo!

O título e narativone tekstosqo	O autòro	E personàzură

4. Xulaven tume and-e štar grupe. Sarkon grupa alosarel jekh paramicienqo lil vaj jekh aver lil and-o savo si narativa tèkstură. Xramosaren and-e panz minùtură e maj but informàcie palal e narativa tèkstură, dikhindoj: o *título*, o *autòro* thaj e *personàzură*. Prezentisaren tumare kolegurenqe tumari buti!

Žanesas kaj...?

1. And-o berś 1995, inklistăš o lil *Culegere de texte în limba țigănească. Clasele a II-a – a IV-a*, xramosardo kaθar o universitàro siklărno, o Geòrge Sarău, inklisto k-i Didaktikani thaj Pedagògikani Editùra?
2. And-o berś 1999, inklistăš o lil *Culegere de texte în limba rromani. Manual pentru anii II-IV de studiu*, xramosardo kaθar o universitàro siklărno, o Geòrge Sarău?
3. Te siklòvas varesode phenimata palal o **godăveripen!**
 - O godăver thol i čhib p-o ilo, o dilo sikavel o ilo p-i čhib.
 - O dilo ašarel pes le butënça, kaj vov dikhel suno te kerel len.
 - O godăver - te si pučhlo – šaj phenel so... čăcîpnasθe kerdăš!
 - O godăveripen na avela tuθe, zi kana na rodes les!
 - Patăš kaj si lačhes - ovela lačhes, patăš kaj na-i lačhes - ovela nasul!
4. O lil „E vešesqe zivutre” si o dešuštarto andar i kolèkcia „Rromani Didaktika”? Kadava lilorro si kerdo and-e šov čhibă: rromani, rumunikani, hungarikani, anglikani, germanikani vi slovakikani.

3.5 O uštāvipen le Isusosqo

Patradǎthe, e manuša zan k-i khangeri, jekh sasto kurko, *te barǎren* le Devlesqe Čhaves, le Isosos Xristosos, *te palemživen* savorre *devlikane* momènturǎ, save thavdine pen akana duj mie berša maj anglal.

Maškar lenthe si o momènto kana amaro Raj, O Isùso Xristòso, sas bikindo kaθar o Jùda aj sar Vov sas astarto and-i Bar Gecimàni.

Aver momènturǎ si: sar Vov sas *krisinisardo* kaθar o Thagar Pilàto, sar Vov sas *karfinǎrdo* p-o trušul thaj mekhlo te merel umblavdo p-o trušul, sar Vov sas *praxosardo* thaj sar Vov *živdilo*, sar Vov uštìlo andar o *limòri*, purane kurke, texarinǎthe.

Ame sikavas kathe jekh ćacaripen palal o Uštāvipen le Isusosqo, save si xramosarde kaθar o Evangelisto Mǎrko:

1. Thaj palal so nakhlo o dǐves e Savatosqo, i Marià Magdalèna, i Marià – i daj le Jakovosqo – thaj i Salomèea kinde *sungimata*, k-ašti te aven te makhen Les.

2. Thaj but texarinǎthe, and-o jekhto dǐves e kurkosqo, avile k-o murmùnto kana vazdelas pes o kham.

3. Thaj phendine maškar penthe: Kon peravela amenqe o barr kaθar o udar le murmuntosqo?

4. Tha', vazdindoj penqe jakha, dikhle kaj o barr, savo sas but baro, sasas dino rigaθe.

5. Thaj gelindoj andre, and-o murmùnto, dikhle jekhe ternes bešindoj and-i ćaci rig, kaj sasas xurǎvdo and-o parno *raxàmi*; thaj von darajle.

6. Vov phendǎs lenqe: Na daran! Le Isusos andar Nazarèto tume roden Les, Kodoles kaj sas karfinǎrdo p-o trušul? *Živdisajlo* andar o meripen! Na-i kathe! Dikhen o than kaj *thovdinesas* Les.

7. Žan thaj phenen Pesqe *siklǒvnenqe* thaj vi le Petrosqe, kaj Vov zala maj anglal tumenθe and-i Galilèea; kothe tume dikhena Les, kadǎ sar phendǎs tumenqe.

Thaj avindoj avri andar o murmùnto, našle-θar, kaj i dar thaj o izdraipen linesas len; thaj na vakǎrde khanć khanikasqe, *andar kodoja kaj daranas* (**O Mǎrko**, XVI: 1-8)

(amboldipen o Geòrge Sarǎu)

Lava maškar lava...

te barären – te den
pativ, *te ašaren*, *te*
lačharen varekas
palemživen – živen
palem

devlikane – svùnto

krisinisardo – savesqe kerdās lesqe kris

karfinārdo – thovdino p-o trušul

praxosardo – thovdo and-o murmùnto

živdilo – kaj palem živel

limòri – murmùnto

murmùnto – limòri

sungimata –butā save sungan šukar

živdisajlo – savo uštilo andar o meripen;

savo živdilo, živdilās

thovdinesas – čhovenas, čhuvenas, thonas

siklōvnenqe – učenikurenqe

andar kodoja – kodolesqe kaj, sosqe

Pučhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!

2. Alosaren thaj
 xramosaren e
 biprinžarde lava!

3. Ambolden o tèksto
 gažikanes!

4. Vakären palal o momènto kana sas
 krisinārdo o Raj Isùso!

5. Vakären palal o momènto kana
 o Raj Isùso sas karfinārdo p-o trušul!

6. Phenen sar Vov sas praxosardo thaj
 sar Vov uštilo le mulenθar!

7. Savo evangelisto xramosardā palal
 o uštāvipen le Isusosqo?

8. Kon thaj sosθar avile but texarināθe,
 k-o murmùnto kana vazdelas
 pes o kham?

9. Vakären sar arakhle von o limòri?

10. Kon phendās lenqe kaj o Isùso andar
 o Nazarètò živdisajlo?

Te siklōvas khethanes!

1. O afišo/ o plakàto

Te dikhas o telutno afišo!

TETRADĬNE, 8 aprìlo 2026, kajθar i òra 13:00,

ka-o Kulturàlo Kher e Gavesqo Inèu,

I Gimnaziàlo Škòla „Puiu Sever” Ineu, i Fundàcia Ruhama thaj i Mujalin Ineu

Baredĭvesaren o Maškarthemutno Dĭves e Rromenqo,

andar o spektàkulo „RROMANE OBICĚJURĂ THAJ TRADĬCIE”

K-o spektàkulo àsti te dikhen thaj te ašunen:

- O khelipen e tikne čhavorrenqo kajθar i Xurdelin Inèu;
- Khelipnasqo konkūrso: „E maj talentime khelitòră”;
- O konkūrso „MISS RROMNÖRRI 2021”

I participàcia k-o spektàkulo si bi lovenqi!

Dikhindoj o dino afišo, arakhas informácie palal:

- **o vaxt e evenimentosqo:** *žojne, 8 aprilo 2021, kajθar i òra 13:00;*
- **so evenimentò inkerel pes:** *o spektàkulo „RROMANE OBIĆÈJURÁ THAJ TRADÌCIE”;*
- **kon si organizatòro:** *I Gimnaziàlo Škòla „Puiu Sever” Ineu, i Fundàcia Ruhama thaj i*

Mujalin Ineu;

- **kaj si inkerdo o evenimentò:** *ka-o Kulturàlo Kher e Gavesqo Inèu;*
- **save si e participaciaqe/ kotorliipnasqe kondicie:** *I participàcia k-o spektàkulo si bi lovenqi.*
- **varesode informácie palal o evenimentò:** *o khelipen e tikne čhavorrenqo, khelipnasqo*

konkùrso, o konkùrso „Miss Rromnòrri 2021”.

So si te inkeras godăθe palal o afišo?

O afišo si jekh biliteràro tèksto, andar savo kerel pes prinzardo jekh kulturàlo, politikano vaj sportosqo evenimentò.

P-jekh afišo si te avel xramosardo:

- e organizatorosqo anav;
- e evenimentosqo anav;
- o dīves, i dàta thaj i òra kana si inkerdo o evenimentò;
- o than kaj organizisarel pes;
- e kondicie vaš i participàcia (te pokinel pes vaj na).

2. O vortoxramosaripen

Te drabars e dine propozície. Te dikhas e vortogràme telal save si cirdini jekh linia.

- *Patradăθe, e manuša zan **k-i khangeri**.*
- *Vov sas astarto **and-i Bar** Gecimàni.*
- *Vov sas karfinàrdo **p-o trušul**.*
- *I Salomèea kindās sungimata **k-ašti** te aven te makhen Les.*
- *Živdisajlo andar o meripen! **Na-i** kathe!*

Dikhindoj e vortograme andar e dine propozície, kadala aven kajθar:

- **k-i khangeri** > ka-i khangeri > kaj i khangeri;
- **and-i Bar** > anda i Bar;
- **p-o trušul** > pa o trušul;
- **k-ašti** > ka-ašti > kaj ašti;
- **na-i** > na si.

I kràtima vaj o „thavoro“ thol pes kana xasardās pes vareso andar jekh lav, kana malaven pen e lava.

ANDA	KAJ
anda o gav > and-o gav	kaj o dad > ka-o dad > k-o dad
anda i bar > and-i bar	kaj i daj > ka-i daj > k-i daj
anda e gava > and-e gava	kaj e dada > ka-e dada > k-e dada
anda e bară > and-e bară	kaj e daja > ka-e daja > k-e daja
anda jekh kher > and-jekh kher	kaj jekh rrom > ka-jekh rrom > k-jekh rrom

PA	AŚTI/ SI
pa o drom > p-o drom	da aśti > d-aśti
pa i ùlica > p-i ùlica	na aśti > n-aśti
pa e droma > p-e droma	kaj aśti > ka-aśti > k-aśti
pa e ùlice > p-e ùlice	na si > na-i
pa jekh drom > p-jekh drom	

So zanav, so na zanav?

1. Pheren e ćuće thana e trebutne alavenća!

● O afišo si jekh tèksto, andar savo kerel pes prinzardo jekh , politikano vaj sportosqo

2. P-jekh afišo si te avel xramosardo:

-
-
-
-

3. Thon pašal e dine vortogàme e trebutne alava!

anda	kaj	pa
and-o	k-o	p-o
and-i	k-i	p-i
and-e	k-e	p-e
and-e	k-e	p-e
and-jekh	k-jekh	p-jekh

4. Xulaven tume and-e śtar grùpe. Sarkon grùpa si te kerel jekh afišo palal jekh tèma alosardi kaθar tumenθe, savi kamen tume! Prezentisaren tumare kolegurenqe tumaro afišo!

Žanesas kaj...?

1. And-o berś 2002, inklistās o lil *Biblikane teksturenqo kidipen and-i rromani čhib. Culegere de texte biblice în limba rromani. Kotorā andar o Devlikano lil. Fragmente din Sfânta Scriptură*; o amboldipen sas kerdo kaθar o universitāro siklārno, o Geòrge Sarāu. *O alosaripen thaj o ordonisaripen e teksturenqo sas kerdo kaθar o Florin Nasture thaj kaθar o Gheorghe Sarāu.*
2. And-o berś 1996, inklistās o lil *Evangelhia pala o Matei. Rromani (dialectul ursarilor) - română*, o amboldipen sas kerdo kaθar o Ştefan Bârniş, haj lačharne sas o raśaj B. Pāl thaj o universitāro siklārno, o Geòrge Sarāu.
3. Te siklōvas varesode phenimata palal o **Devel** vaj palal o **beng!**
 - *Devel anglal, o beng palal.*
 - *Gažo gažeça, rrom rromeça, beng bengeça.*
 - *O rrom ćorro – beng baro.*
 - *O beng na phirel kòrkorro.*
 - *Vakāres palal o beng, thaj vov marel k-o udar.*
 - *Kon astarel jekh buti e Devleça, e Devleça agorisarel la!*
 - *Kon vastdel e ćorren, vastdel e Devles.*
 - *O Devel del amenqe, tha` na thol amenqe vi and-o gono.*
 - *O Devel del amenqe giv, na pekel amenqe manro.*
 - *O Devel del amenqe akhora, tha` na pharavel len amenqe.*
 - *Arakh man Devla e amalenθar, kaj e biamalenθar arakhav man me!*
4. O lil „E vortograme” si o trinto andar i kolèkcia „Rromani Didaktika”? And-o kadava lilorro arakhas e vortograme „and-o / and-i / and-e”, „k-o / k-i / k-e” vi „p-o / p-i / p-e”?

5. Provèrburā 3:3: „Te na mukhel tut o lačhipen thaj i pakiv: phande len tuqe k-i korr, xramosar len pa-e ilesqi tåbla.”
6. Romani 12:9: „Tumaro jubisaripen te avel ćaço. Na kamen o nasulipen thaj ačhen pašal o lačhipen!”

3.6 Rekapitulàcia

1. Keren i deskripcia tumare phralesqi/ phenăqi/ amalesqi/ amalinăqi, sikavindoj štar fizika karakteristike thaj štar moràla karakteristike:

fizika karakteristike	moràla karakteristike

2. Xramosaren, and-o telutno tabèlo, o anav trine kolegurenqo. Xramosaren po trin adžektivură, save sikaven sar si kadala kolègură!

o anav	adžektivură save sikaven sar si o kolègo		

3. Thon po jekh adžektivo pašal e dine substantivură, palal o modèlo: *terno rrom*.

.....bori	 čhavo
..... boră	 čhave
..... bar	 barr
.....bară	 barra
.....phen	 phral
.....phenă	 phrala

4. Thon pašal dine adžektivură po jekh trebutno substantivo, dikhindoj lenqo gèndero thaj lenqo gin!

užo	uži	uže
baro	bari.....	bare.....
but	kuć	šukar.....

5. Xramosaren and-o telutno tabèlo e trebutne adžektivurà thaj substantivurà!

o gèndero	o gin	o adžektivo	o substantivo
muršikano	jekhipen		
zuvlikano	jekhipen		
muršikano	butipen		
zuvlikano	butipen		

6. Roden and-o trinto kapitulo andar kadava lil e informàcie mangle and-o telutno tabèlo!

o titulo e narativo tekstosqo	o autòro	e personàžurà

7. And-jekh afišo si te avel xramosardo:

-
-
-
-

8. Thon pašal e dine vortogàme e trebutne alava.

anda	kaj	pa
and-o	k-o	p-o
and-i	k-i	p-i
and-e	k-e	p-e
and-e	k-e	p-e
and-jekh	k-jekh	p-jekh

3.7 Evaluàcia

1. Xramosaren, and-o telutno tabèlo, o anav trine zenenqo andar tiri famìlia. Xramosaren po trin adžektivurà save sikaven sar si e gene!

o zeno	adžektivurà save sikaven sar si e gene		

2. Thon po jekh adžektivo pašal e dine substantivurà, palal o modèlo: terni bori.

..... daj	 dand
..... daja	 danda
..... rroj	 lil

3. Thon po jekh trebutno substantivo pašal e dine adžektivurà!

lolo	thulo	kuć
loli	thuli	šukar
lole	thule	godăver
lole	thule	tang

4. Xramosaren, andar tèksturà kaj siklile len and-i trinto klàsa, e informàcie mangle and-o telutno tabèlo!

O tìtulo e tekstosqo	O autòro	E personàžurà

5. Thon pašal e dine vortogàme po jekh trebutno alav thaj keren lença po jekh propozìcia palal o dino modèlo!

i vortogràma	i kerdi propozìcia e vortogramaça
p-o drom and-o p-i k-e	<u>P-o drom</u> maladilem mirre siklărănça.

K-I ŠKÒLA VI KHERE SIKLŎVAS GODĀVER KAJ TE OVAS!

4.1. I zor thaj i godī

- ✓ So si o pronòmbro
- ✓ E pronombrosqo gin thaj zeno

4.2. Sar si o nasulipen

- ✓ So si o vèrbo/ i kernavni
- ✓ O gin e verbosqo

4.3. E štar kaise

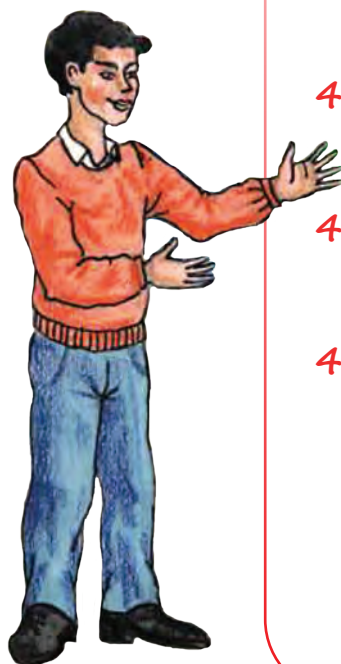
- ✓ E puntuaciage sèmnură

4.4. I paramìci le trine alavenqi

- ✓ O familiàro mangipen

4.5. Naisarimata thaj patìvipnasqe alava

- ✓ Sar astaras, ingeras thaj agorisaras o vakāripen
- ✓ O imèjlo

4.1 I zor thaj i godi

Jekhvar, sasas duj laçe amala. Von sasas laçe *butärne* thaj barvale. Sasas len *sajekh* khera, grasta, vurdona thaj, butvar, kerenas buti khethanes. Akana, o Stadiän sasas jekh manuś uço, thulo thaj zoralo, thaj o Fabiän sasas maj sano thaj maj tikno, *ama* but maj godäver. And-jekh dës avel lenße jekh raj thaj phenel lenqe:

– Me kamav te vazdav jekh kher thaj kamav te anav *nište* rukha andar o veś. Dikhav kaj si tumen grasta thaj vurdona. Kana anen manqe laçe rukha andar o veś, me *dav tumen* p-o jekh *gàlbeno* vaś panz rukha.

– Mišto! phenen ël duj amala.

Texarinäθar, telären o Stadiän thaj o Fabiän and-o veś te anen rukha. Akana, o Stadiän, maj zoralo, čhindäs maj sigo ël rukha thaj phenel karing o Fabiän:

– Dikhes, phrala, so kadja bari buti kë tu san maj godäver, kana na-i tut zor? ʒi kana čhinesa tu panz rukha, me čhinava deś thaj läva duj gälbenurä kaθar o raj.

O Fabiän *či* phendäs khanć.

Räte, kana telärdine andar o veś, o vurdon e Stadianosqo, *pharipnasθar*, phagel pes thaj savorre kašta peren p-o drom. Akana, o Fabiän, asaindoj, phenel:

– Dikh vi tu, phrala, sar nić i zor na si bari buti, kana na-i tut *dòsta* godi! Kas te avel cáćipen?

(palal o ʒupter Borkoj)

Lava maškar lava...

ama – tha', thaj
dës – dîves

butârne – manuša
kaj keren buti but
sajekh – save
mizon, miazoven,
idëntiko, mizutne

nîšte – varesode, varesave
dav tumen – dav tumenqe
gàlbeno – jekh sovnakutno lovo
çi – na, ni
pharipnasθar – andar o pharipen
dòsta – na but, na cîra/ zàlaga,
sode trebal

Puçhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj
xramosaren e
biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto
gazikanes!
4. Sar sasas le duj
amala?
5. Sar sikavelas o Stadiàn?
6. Sar sikavelas o Fabiàn?
7. So phendäs lenqe o raj?
8. Kana thaj kaj telärde le duj amala?
9. Kon çhinelas kašta maj sigo?
10. Sar aşardäs pes o Stadiàn karing o
Fabiàn?
11. So sas p-o drom, räte?
12. So phendäs, akana, o Fabiàn le
Stadianosqe?
13. Tume, sar patän? Si laçhes te asas
varekasθar vaj na?

Te siklõvas khethanes!

O zenutno pronòmbro

a) So si o pronòmbro?

Te drabaras e propozicie!

<u>O Stadiàn</u> sasas jekh manuś uço.	<u>Vov</u> sasas jekh manuś uço.
<u>I Alèsia</u> si lesqi maškarutni çhaj.	<u>Voj</u> si lesqi maškarutni çhaj.
<u>E amala</u> sasas laçhe butârne thaj barvale.	<u>Von</u> sasas laçhe butârne thaj barvale.
<u>E çhaja</u> zan k-i škòla.	<u>Von</u> zan k-i škòla.

E substantivură andar e dine propozicie (**o Stadiàn**, **i Alèsia**, **e amala** thaj **e çhaja**) sas paruvde avere alavença (**vov**, **voj**, **von**) bi kaj te avel paruvdo e propozicienqo xatäripen. **Kadala alava si sarnavnă vaj pronòmbrură.**

O pronòmbro si e vakäripnasqi rig kaj inkerel o than jekhe substantivosqo.

Si zenutne pronòmbrură e alava: me, tu, vov, voj, ame, tume, von.

Te dikhas save si e zënutne sarnavnă!

me	o zëno savo vakărel
tu	o zëno kaça vakărel pes
vov	o zëno palal kasθe vakărel pes
voj	i zëni palal kasθe vakărel pes

ame	e zëne save vakăren
tume	e zëne kaça vakărel pes
von	e zëne palal kasθe vakărel pes

b) E pronombrosqo gin thaj zëno

Te drabaras e dine propozicie!

- **Me** som siklövno and-i trinto klàsa.
- **Tu** san mirro maj laçho amal.
- **Vov** si lesqo pàpus.
- **Voj** si amari bibi.
- **Ame** sam andar o fòros Oràdea.
- **Tume** san lenqe phrala?
- **Von** si butărne çhave.
- **Von** si şukar thaj godăver çhaja.

E zënutne pronòmbrură **me**, **tu**, **vov**, **voj** anavăren jekh kòrkorro zëno. Von si ka-o gin: **jekhipen**.

E zënutne pronòmbrură **ame**, **tume**, **von** anavăren maj but zëne. Von si ka-o gin: **butipen**.

E zënutne pronòmbrură si len trin zëne. Kadala si:

- o jekhtho zëno: **me** thaj **ame**;
- o dujtho zëno: **tu** thaj **tume**;
- o trinto zëno: **vov/voj** thaj **von**.

O jekhipen				O butipen		
I-to	II-to	III-to	III-to	I-to	II-to	III-to
me	tu	vov	voj	ame	tume	von

So zanav, so na zanav?

1. Pheren e çuće thana e trebutne alavença!

- O pronòmbro si e rig kaj inkereljekhe
- E zënutne pronòmbrură ka-o gin jekhipen si,,
....., thaj

- E zënutne pronòmbrură ka-o gin butipen si,, thaj

2. Pheren o telutno tabèlo e trebutne zënutne pronombrurença!

	o zëno savo vakărel
	o zëno kaça vakărel pes
	o zëno palal kasθe vakărel pes
	i zëni palal kasθe vakărel pes

	e zëne save vakăren
	e zëne kaça vakărel pes
	e zëne palal kasθe vakărel pes

3. Roden and-o tèksto „I zor thaj i godi” trin zenutne sarnavnã thaj xramosaren kaj savo gin thaj zeno si von!

o pronòmbro	o zeno	o gin

4. Xramosaren, and-o telutno tabèlo, o titulo, o autòro thaj e personàžurã e tekstosqe „I zor thaj i godi”!

O titulo	O autòro	E personàžurã

Žanesas kaj...?

Te siklòvas varesode phenimata palal **o ašaripen!**

- Kon ašarel pes kòrkorro, rovela kòrkorro.
- Ašarindoj kodoles, kaj ašarel tut, sa tut ašares tut.
- O ašaripen kerel e lačhe manušes maj lačho thaj e nasule manušes maj nasul.
- O ašaripen thaj o šax si lačhe, tha` s-ol duj phutären.

Kana...

- **Kana** o Del kamlãs te kerel le mačhen, dinãš duma le panëça.
- **Kana** o Del kamlãs te kerel e kašta/ rukha, vakãrdãs la phuvãça.
- **Kana** o Devel Kamlãs te kerel le maušes, dikhlãs karing pesøe. Kadja kaj o Del phendã: „Te keres le manušes palal Amaro muj thaj Amaro miazipen!”.

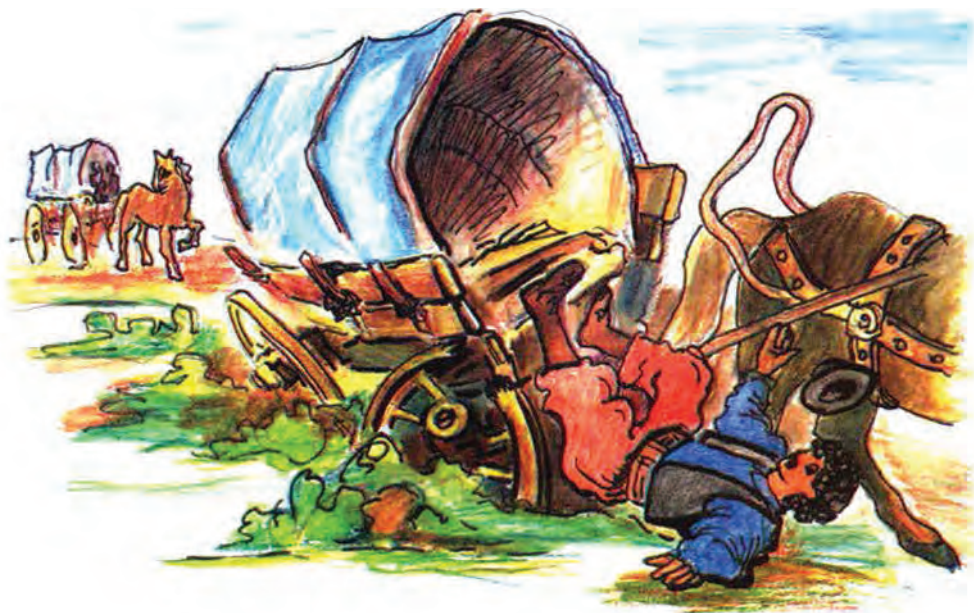
Te...

- **Te** ankalaves jekh mačho andar o pani, kadava merela.
- **Te** ankalaves jekh rukh/ kašt andar i phuv, kadava merel vi vov.
- **Te** o manuš phagel pes e Devlesøar, vov merel. O Del si amro naturàlo mèdivo! Ame samas kerde kaj te živas leça. Trebal te avas phandle Leça, sosqe nùmaj Leça si živipen.

Tha'...

- O pani bi mačhesqo si sa pani, **tha' e mačhe bi panësqo na si khanć!**
- I phuv bi kaštenqi/ rukhenqi si sa phuv, **tha' o kašt bi phuvãqo na si khanć!**
- O Del bi manušesqo si sa Devel, **tha' o manuš bi Devlesqo na si khanć!**

4.2 Sar si o nasulipen

Murro kak si but phuro. Les si les oxtovardeś thaj panz berśa thaj, butivar, rătăthe, beśel thaj phenel amenqe, le nepoturenqe, po jekh paramiçi andar lesqo ternipen. Phenava vi tumenqe jekh paramiçi, te dikhen vi tume, sar, butvar, o Nasulipen, savo kamas te keras les averesqe, *iril pes* karing amenthe!

Amenthe, and-o amaro gav, sasas jekh barvalo rrom, saves sasas les jekh kòrkorro çhavo. O rrom kamelas but pesqe çhaves, kaj sas but godăver, şukar thaj but prinzardo başavno andar o akordiòno. Kana o çhavo kerdăs biś thaj trin berśa, sar avelas khere, p-o drom, phaglăs pes o vurdon thaj o çhavo pelăs tele thaj mulăs.

Andine les khere e rroma thaj, sar çi sasas *sastărno* and-o gav, *dikhline* les savorre aj phende kaj si mulo, thaj *praxosarde les*. But dukh thaj but asvină çhorde atùnć pesqo dad, pesqi daj, savorre. Kana von praxosarde les, *thovdine* pašal lesqe vi o akordiòno, tha' vi jekh şukar sumnakutni bricàra thaj trin bare angrustika p-e lesqe naja.

Rătăthe, palal o praxomos, duj çora andar o gav, so godısaren thaj vakären pen von? Te zan te putaren o *limòri* thaj te lien o akordiòno vi le sumnakutne angrustă, kaj, dikh, vi kadja, phenenas von, so te kerel o mulo lença?

K-o maşkar e rătăqo, zan e çora te xunaven i xiv, putaren e *mulesqo moxton* thaj so te dikhen? Vazdel pes o mulo thaj ... puçhel len:

– So si kathe, phralalen, kaj sem me?

E çora but *darajnile* thaj, phares, izdranindoj, xuten andar i xiv thaj naşen. O çhavo - savo çi sas, éacės, mulo, aj sas and-jekh *kliniko meripen* - inklislo thaj gelăs pesqe khere.

But vaxt pal' kodoja, o dad, but loşalo, rodias e çoren te naisarel lenqe, tha' khonik çi maj zanglăs nić na maj şundăs khanć lenðar...

Akana, o puçhipen si: Sas laçhes so kerde e duj çora?

(palal o *Župter Borkoj*)

Lava maškar lava...

butivar – butvar
iril pes – amboldel pes
(o) sastärno – (o)
 sastäri, (o) dòktoro
dikhline – (von) dikhle

praxosarde les – thovde les and-o
 murmunto/ limori

thovdine – thovde, čhovde, čhude, čhutine
(o) limòri – (e) mulesqi xiv
(i) limorlin – e mulenqo than, kaj sine
 praxosarde/ praxome
daranile – darajile, trašanile, trašajile
(o) klíniko meripen – (o) xoxavno
 meripen

Púchimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Palal sosθe vakärel kadaja paramiči?

5. Kasqo sasas o čhavo?
6. So sasas o čhavo?
7. So sas kana vov peläs tele andar o vurdon?

8. So thovdine pašal lesθe kana praxosarde les?
9. So sas k-o limori, răθe, kana e čora putarde e mulesqo moxton?
10. So kerde e čora thaj kaj geläs o sas mulo?
11. Arakhläs o dad le ternesqo le duje čoren?
12. Sosθar rodindäs len?
13. So aštil te avel maj nasul? Kaj e čora pharavdine e mulesqo moxton vaj kaj o čhavo aštilas te ačhel praxome?
14. Tume sar phenen, sar godisaren?

Te siklōvas khethanes!

1. So si o vèrbo/ i kernavnì?

Te drabaras e dine propozície!

- O čhavo geläs pesqe khere.
- Murro kak bešel thaj phenel amenqe jekh paramiči.
- And-o amaro gav sas jekh barvalo rrom.

So sikaven e alava telal save si cirdini jekh linia?

- o alav geläs, andar i jekhto propozícia, sikavel i àkcia/ o keripen;
- o alav bešel, andar i dujto propozícia, sikavel o bešipen;
- o alav sas, andar i trinto propozícia, sikavel o keripen o isipen/ i eksistència;

O vèrbo si e vakäripnasqi rig kaj sikavel i **àkcia**, o **bešipen** thaj o **isipen**.

- kernavnä save sikaven i **àkcia**: zal, anel, kerel, kinel, drabarel th.a.
- kernavnä kaj sikaven o **bešipen**: bešel, asal, rovel, rušel th.a.
- kernavnä kaj sikaven o **isipen**: (i)si, eksistisarel

2. O gin e verbosqo

Te drabaras e dine propozície!

- O čhavo zal k-i škòla. ———→ **Vov zal** k-i škòla. (trinto zeno, **jekhipen**)
- E čhave zan k-i škòla. ———→ **Von zan** k-i škòla. (trinto zeno, **butipen**)

O vèrbo paruvél pesqi fòrma palal o gin. Sode zene keren i àkcia?

- o vèrbo (vov) **zal** si ka-o gin **jekhipen**: jekh zeno kerel i àkcia;
- o vèrbo (von) **zan** si ka-o gin **butipen**: maj but zene keren i àkcia.

Te dikhas sar paruvél pesqi fòrma **o vèrbo/ i kernavni „si“** ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, ka-e savorre siklile zene!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „si“
jekhipen	I-to	me	sem/ sīm/ som/ hom
	II-to	tu	san/ han
	III-to murśikano	vov	si/ hin
	III-to zuvlikano	voj	si/ hin
butipen	I-to	ame	sam/ ham
	II-to	tume	sen/ san/ han
	III-to	von	si/ sine/ hine

Te dikhas sar **o vèrbo/ i kernavni „kerel“** paruvél pesqi fòrma ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, ka-e savorre siklile zene!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „kerel“
jekhipen	I-to	me	kerav
	II-to	tu	keres
	III-to murśikano	vov	kerel
	III-to zuvlikano	voj	kerel
butipen	I-to	ame	keras
	II-to	tume	keren
	III-to	von	keren

Te dikhas sar **o vërbo/ i kernavni „3al“** paruvël pesqî fôrma ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, ka-e savorre siklile zene!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vërbo „3al“
jekhipen	I-to	me	3av
	II-to	tu	3as
	III-to muršíkano	vov	3al
	III-to zuvlikano	voj	3al
butipen	I-to	ame	3as
	II-to	tume	3an
	III-to	von	3an

So 3anav, so na 3anav?

1. Pheren e cúce thana e trebutne alavença!

- O vërbo *si* e vakãripnasqî kaj sikavel i, o thaj o
- o vërbo gelãs sikavel beşel sikavel sas sikavel
- O vërbo paruvël pesqî fôrma palal o

2. Xramosaren and-o telutno tabèlo e trebutne fôrme vaş o vërbo „si“! Maj xramosaren po jekh alav kaj te keren jekh propozicia!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vërbo „si“	aver alav
jekhipen	I-to	me	som	baxtalo
	II-to	tu		
	III-to muršíkano	vov		
	III-to zuvlikano	voj		
butipen	I-to	ame		
	II-to	tume		
	III-to	von		

3. Xramosaren and-o telutno tabèlo e trebutne fòrme vaś e vèrbură „žanel” thaj „xal”!

o gin	o ženo	o pronòmbro	o vèrbo „žanel”	o vèrbo „xal”
jekhipen	I-to	me	žanav	xav
	II-to	tu		
	III-to murśikano	vov		
	III-to žuvlikano	voj		
butipen	I-to	ame		
	II-to	tume		
	III-to	von		

Žanesas kaj...?

1. K-aśti te sikavas jekh negàcia, ame phenas kadja: **na, ni, ċi, nić!**
2. Butvar, ame - kana sam pućhle te keras vareso - ame sikavas amari afirmàcia kadja: **Sar te na?**
3. K-aśti te sikavas jekh afirmàcia, ame phenas kadja: **va, ova, tam, tàmi, ja, koja, kova, kadja, e!**
4. Te siklòvas varesode phenimata palal o **ćor/ ćoripen!**
 - O ćor e ćoresθar siklòvel.
 - O ćor kaj na si astardo si ćaćo balamno. Po śukar te na ćoras!
 - O ćor daral/ traśal e ćoresθar.
 - Kana ćordān jekhvar, san ćor vaś savorro tiro živipen.
 - O ćor andar o kher si phares te arakhes les.
 - Kon ćorel adēs jekh anro, texara ćorel jekh guruv.
5. O lil „E kolòre” si o deśudujto andar i kolèkcia „Rromani Didaktika”? Kadava lilorro si kerdo and-e šov čhibă: romani, rumunikani, hungarikani, anglikani, germanikani vi slovakiikani.

4.3 E štar kaise

Jekhvar, jekh manuś kamlās te dikhel sar si lesqe čhave: o Mاريو, o Sorin, o Aron thaj o Florin. Akhardās len *texarinθe* pesθe thaj dinās *sarkonesqe* po jekh *kaisa*. Palal kadaja, o manuś gelās p-o kīmpo, mukhindoј pesqe čhaven te keren penqe butā thaj te nakhaven penqo dīves sar kamen von. Rātāqe, kana avilās palpale, o manuś akhardās pesqe štare čhaven thaj pučhlās len:

– Mاريو, phen manqe so kerdān tire kaisača?

– So te kerav, mirro dadorro, xalem la thaj naisarav tuqe. Sas but lači. Lōm, palal kodoja, o sūmburo, *čhovdem* les and-i phuv palal o kher, *tindārdem* o than thaj ažukerav te barōl kothe jekh šukar thaj *pherrvali* kaisalin.

– Mišto kerdān, mirro čhavo, me patāv zorales kaj aresesa jekh lačo *xulaj*.

– Haj tu, phendās karing o Sorin, so kerdān tire kaisača?

– Xalem la. Sas but lači, peki...

– Thaj palal kodoja?

– Čhudindem laqo sūmburo thaj gelem dajaθe te maj mangav aver kaise, ke na sas manqe dōsta jekh kaisa.

– Mirrea čhavea, phendās o dad *rušača* and-o *vak*, te dikhes te na areses jekh *bičajlo* manuś ke „o bičajlo maj but xasarel thaj o khandino maj but našel”.

– Tuqe, čajlās tuqe i kaisa, sas lači?

– Na zanav, phenel o Aron.

– Sar na zanes, so kerdān lača?

– Bikindem la. Gelem lača k-i diz thaj dinem la vaś duј gālbenurā. Dikh e love!

– Čhavea, tu aresesa baro bikinitōri, tha` dikh ke na sa si bikinimasqe and-o *živipen*; maj zorales, na si bikinipnasqe e butā xudinde tire dadenθar.

K-o agor, o manuś pučhlās vi le Florinos, e maj tikne čhaves:

– Tha` tuqe *placajlās* tuqe i kaisa?
 – Nić me na zanav, dadea!
 – Sar? Vi tu bikindān la?
 – Na, dadea! Me gelem te dikhav mirre amales savo si nasvalo thaj ingerdem la lesqe. Vov lošardilās but kaj dinōm la lesqe thaj but naisardās manqe.
 Rovindoj, o dad lias e čhaves pe čanga thaj phendās lesqe:
 – Na zanav so keresa tu and-o tiro zivipen, tha` so zanav si kaj tu avesa jekh laćho manuś thaj kadaja si i maj importānto buti.

(adaptacia thaj amboldipen kerde kařar i Noemi Kordovan palal o Leon Magdan)

Lava mařkar lava...

čhovdem – thovdem
tindārdem – kingārel, del pani

texarinthe – javināthe,
 ranināthe, de rāno
sarkonesqe – svāko
 zenesqe
kaisa – zērzero

pherrvali – kaj kerel but pherra, frūkturā
xulaj – o raj e phuvāqo, e bare kheresqo
ruśaça – xolāça
vak – glāso, krīlo
bićajlo – kon na ćajlōl pes nijekhvar
zivipen – trājo
placajlās – ćajlilās

Pučhimata aj mangimata kaj tēksto

1. Drabaren o tēksto!
2. Alosaren thaj xamosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tēksto gazikanes!
4. So kamlās te dikhel o manuś?
5. Sode čhave sas le manuśes?
6. Save si e čhavenqe anava?
7. So dinās o manuś pesqe čhavenqe texarināthe?
8. So kerdās o manuś rāte, kana avilās palpale khere?
9. So kerdās o Mārio la kaisaça?
10. So patāl o manuś kaj aresela o Mārio?
11. So kerdās o Sorin la kaisaça?
12. Sosřar ruślās o dad, kana aśundās so kerdās o Sorin?
13. So kerdās o Aron la kaisaça? So trebal vov te siklōvel palal o zivipen?
14. So kerdās o Florin la kaisaça?
15. So kerdās o dad, kana aśundās so kerdās o Florin la kaisaça?

Te siklōvas khethanes!

E puntuaciaqe sēmnrā

Te drabaras e dine maj tele propozicie palal i trebutni intonacia!

- *Gelem laça k-i diz thaj dinem la vaś duj gālbenurā.*

K-o agor kadala propoziciaqo si amen (.) **viram/ pūnkto**. Andar kadaja propozicia del pes jekh informacia.

- – *Màrio, phen manqe so kerdān tire kaisaça?*

K-o agor kadala propoziciao si amen (?) **pučhipnasqo sèmno**. Andar kadaja propozicia mangel pes jekh informàcia.

- *Niç me na zanav, dadea!*

K-o agor kadala propoziciao si amen (!) **akharipnasqo sèmno**. Andar kadaja propozicia sikavel pes varekasqo čingardipen/ akharipen.

- *Mirrea çhavea, te dikhes te na areses jekh biçajlo manuś!*
- *Jekh manuś kamlās te dikhel sar si lesqe çhave: o Mاريو, o Sorin, o Aron thaj o Florin.*

And-e oprutne duj propozicie si amen (,) **kòme**: i jekhto xulavel jekh akhardo alav thaj kolaver alava andar i propozicia; e kolaver duj kòme xulaven e alava andar jekh ginavipen/ enumeràcia.

- *O manuś akhardās pesqe stare çhaven thaj pučhlās len:*
- *O dad kindās: ambrola, drakha thaj phabaja.*

And-e oprutne duj propozicie si amen (:) **duj virama**: and-i jekhto propozicia sikaven so palal lenθe si te aven varekasqe alava; and-i dujto propozicia sikavel so palal lenθe avel jekh ginavipen/ enumeràcia.

- – *Sar na zanes, so kerdān laça?*

K-o astaripen/ širdipen e propoziciao si (–) **e dialogosqi/ vakāripnasqi linia**. Voj sikavel so palal laθe aven varekasqe alava.

Si te zanas kadala **puntuaciaqe sèmnurā**:

O viram/ o pùnkto (.) - sikavel so andar i phendi propozicia del pes jekh informàcia.

E pučhipnasqo sèmno (?) - sikavel so andar i phendi propozicia mangel pes jekh informàcia.

E akharipnasqo sèmno (!) - utilizisarel pes vaś jekh salùto/ pativdinipen, jekh mangipen, jekh svàto thaj aver.

E dialogosqi linia (–) - sikavel kaj atùnć vakārel varekon.

I kòma (,) - thol pes kana kerel pes jekh enumeràcia/ ginavipen; sa kadja - palal vaj anglal e akharipnasqo alav.

E duj virama (:) - xramosaren pen kana kamas te keras jekh ginavipen vaj kana trebal te aven e alava jekhe vakānesqe.

So zanav, so na zanav?

1. Pheren e ćuće thana e trebutne alavença!

- *O pùnkto sikavel so andar i phendi propozicia del pes jekh*
- *E sèmno sikavel so andar i phendi propozicia mangel pes jekh informàcia.*
- *E akharipnasqo sèmno utilizisarel pes vaś jekh thaj*

2. Keren po jekh propozicia, savi te avel la k-o agor:

- **O pùnkto:**
- **E pučhipnasqo sèmno:**
- **E akharipnasqo sèmno:**

Žanesas kaj...?

1. Te dikhas varesode lila palal save ašti te siklōvas o romano alfabèto:

- O lil „ABĆ. Anglutno lil” inklistās and-o berś 2001, k-i Editūra Veritas, xramosardo kaθar i Mihaela Zătreaņu, konsultànto thaj redàktoro sas o George Saräu.

• And-o berś 2001, inklistās o lil „Mirri čhib, i rromani [Limba mea, limba rromani; abecedar]” xramosardo kaθar i Pàula Mailat, i Òlga Mārkuś thaj i Mirèna Ćonka, k-i Editūra ACADEMPRINT, redàktoro thaj referènto isindoj o o George Saräu.

• And-o berś 2015, O Geòrge Saräu, o Jonel Kordovan thaj i Kamelia Stănescu, ankalavde, k-i Editūra Sigma, o pustik „Vakāripen and-i rromani dajaqi čhib. I jekh to klāsa (duj volūmură)”. And-i digitālo fōrma ašunel pes o vak le Danielosqo le Petrilasqo, haj e dikhimata sas kerde kaθar e rromane rangārne o Eugen Raportòro thaj o Mariàn Pètre.

2. Te siklōvas varesode phenimata palal i patīv karing amaro dad/ amari daj!

- Kana xamos an-tiro muj thos, ma te bistres la deja vi le dades!
- Ma te avel maj paše tuqe o gad; i raxami si tuqe i daj thaj o dad!
- De patīv tire phuren, ma siklār tu len, kaj sigeder sastāres le mulen desari te reses te siklāres tu len!
- Dikh sar des patīv tire phuren, kadja vi tire čhave tuča ka keren!
- Jekh daj šaj te barārel deše čhaven, ma si te bistren von la te inkeren!
- So siklilān kana pilān čući inkerel sa tiro živipen.
- O bikamipen bijanel bikamipen.
- Kana žal tuqe but lačhes, te na bistares tire dades thaj tire daja!
- I baxt inlkōl and-o drom kodolesqe kaj rodel la.
- Nijekhvar na čhude tire amales vaš jekh nevo amal!
- Phen manqe kaça phires, kaj te phenav tuqe kon san!
- Sar phiraves tut tire dadenča, kadja phiravena pen tire čhave tuča!

3. O lil „E frūkturā” si o enāto andar i kolèkcia „Rromani Didaktika”? Kadava lilorro si kerdo and-e šov čhibā: rromani, rumunikani, hungarikani, anglikani, germanikani vi slovākikani.

4.4 I paramiçi le trine alavenqi

Mangav tut şukar!
Naisarav tuqe!
Kamav tut!

Jekh çavorro, e saves akharen les Áleks, gelās and-jekh dīves k-i škòla. P-o drom, *arakhadilās* pesqe amaleça, le Danoça, saves sas les jekh nevi bicikla.

– Hej, Danea, des vi manqe i bicikla?

– Na! Si nùmaj mirri! Na dav la khanikasqe!

– Na maj vakārav tuça nijekhvar! phendās o Áleks.

– Niç te na vakāres! thaj gelās-θar *phukārdo* p-i bicikla.

O Áleks gelās ruşlo khere, tha` kana areslās, o şukar *sung* e gudle manrresqo kerdo e mamāθar loşalārdās les. Beşlās tele k-i *meselin* thaj xalās siğ bi te liel sāma kaj i māmī dikhlās karing lesθe ruşli. Palal kodoja, gelās kaθar i meselin bi te phenel e mamāqe khanć. Rātāθe, kana beşelas and-o sovthan, aśundās pesqe manušen kaj vakārenas palal e *pharimata* kaj si len khere.

– Hmmm, kamavas te avel jekh *magikano*, drabardo alav - sar „Abrekadābra” vaj „Hòkus - Pòkus” -, kaj te kerel le Danos te del man i bicikla, te loşarārel la mamā thaj te kerel te na maj avel mirre dades vi mirre daja pharimata.

Thaj, godşarinqoj kadalenθe, lilās les o suno. And-i kodoja rāti, dikhlās anda suno pesqe pāzitori le *parne phakales*:

– Áleks, kaj te şaj nakhes sa kadala pharimata, na si nùmaj jekh alav, si trin alava: „*Mangav tut şukar!*”, „*Naisarav tuqe!*”, „*Jubinav tut!*”. Zumav te phenes len thaj sa avela mišto!

– So şukar sas o parno phakalo, e Devlesqo tradino! Azukerav te kerav so phendās vov! - godisardās pes o Áleks. Kana boldās pes k-i škòla, palem arakhadilās le Danoça, thaj *amalikanes* dias les „Laçho dīves!”.

– Patānilem kaj san ruşlo, xolāme p-e manθe! - phendās o Dan.

– Na, i bicikla si tiri, thaj ćacipnasθe şaj kaj te keres so kames tu laça. Na ruşavas te mukhesas vi man te phiravav man laça, „*Mangav tut şukar!*”. Le Danos ćajlilās les so aśundās thaj dinās i bicikla le Aleksosqe.

Maj palal, o Áleks dias palpale e bicikla e Danosqe thaj gelās khere, kaj lesqi māmī azukerdās les e xabeneça p-i meselin. *Kadaja dāta* beşlās pesqe mamāça thaj puçhlās la:

– Mamie, sosθar sanas ruşli iz?

– Kaj na *unklilās* manqe *mišto* o *gudlo manrorro*!

– Me patāv kaj sas but laçho, thaj „*Naisarav tuqe!*” vaş lesqe.

Aśunindoj kadala, i māmī *asandās*.

Ratāθe, o Áleks gelās k-i pesqi daj thaj phendās laqe:

– Dajorrie, zanav kaj tut vi le dades si tumen pharimata, tha` kamlòm nùmaj te phenav tuqe: „*Jubinav tut!*”.

– Vi me jubinav tut! Akana, haj, 3a thaj thov tut te soves! - phendās i daj kamipnaça.

Çhavalen, inkeren godāθe te *utilizisaren*, te vakāren kadala trin magikane, drabarde alava: „*Mangav tut şukar!*”, „*Naisarav tuqe!*” thaj „*Kamav tut!*”, kodolesqe kaj vastdena tumen but and-o tumaro živipen.

(*adaptàcia thaj amboldipen kerde kaθar i Noemi Kordovan palal o Leon Magdan*)

Lava maškar lava...

arakhadilās – maladilās
phukārdo – phutārdo,
 barikano
sung – lačo khand
meselin – sīnia

pharimata – problème, pučhimata, maràzurā
màgikano – drabardo
pāzitori – arakhalo, arakhno
parne phakales – àngelos, e Devlesqo
 tradino/ bičhaldo

mangav – rugiv, molinav
jubinav – kamav, čajlöl man
amalikanes – sar jekh lačo amal
utilizisaren – labären
unklilās mišto – inklistās mišto, kerdilās mišto
gudlo manrorro – kolàko, gudlo manro
pherdo akhorença, makoça, rahàto
asandās – asanilās
kadaja dàta – kadja var, akana, and-o
 kadava vaxt

Pučhimata aj mangimata kaj tèksto

1. Drabaren o tèksto!
2. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
3. Ambolden o tèksto gazikanes!
4. Kon gelās k-i škòla?
5. So sasas le Danos?
6. Dās o Dan i bicikla le Aleksos?
7. So kerdās o Àleks kana areslās khère?
8. Sar dikhlās i māmī karing Àleks?
9. Palal so ašundās o Àleks kaj vakären pesqe manuša?

10. Sosθar, sosqe kamelas o Àleks te vakārel e drabarde lava?
11. Kas diklās o Àleks and-e pesqo suno thaj so phendās vov lesqe?
12. Kana o Àleks boldās pes k-i škòla, dias lesqe o Dan i bicikla? Sosθar?
13. So phendās o Àleks e mamāqe vaš o gudlo manrorro?
14. Sar sas i daj palal so o Àleks phendās laqe „Jubinav tut!”?
15. So si te inkeren godāθe tume, e čhave andar kadaja paramiči?

Te siklōvas khethanes!

O familiàro mangipen

Te drabaras e dine propozície!

- Dadea, mangav tut te phenes manqe maj but butā palal e rroma!
- Daje, mukh man te vastdav tuqe te užāres, te lačhares o kher!
- Marinea, šaj te phenes manqe, sode si o chàso?

And-e s-ol trin propozície, e alava telal save si cirdini jekh linia sikaven jekh familiàro mangipen: *mangav tut te phenes manqe*, *mukh man te vastdav tuqe*, *šaj te phenes manqe*.

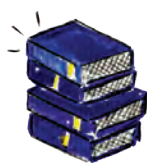
Keras jekh familiàro mangipen:

- e ženēnqe andar amari familia;
- e ženēnqe save prinzaras len;
- amare amalenqe.

Kaj te avas xatârde, amaro mangipen si te avel lačhes phendo, te alosaras e trebutne vakâripnasqe formûle:

- Mangav tut te...
- Mangav tut şukar te...
- Rugiv tut te...
- Şaj te...
- D-aşti te...
- Mukh man te...
- Şaj te mukhes man te...
- Ker manqe o lačhipen te...

So zanav, so na zanav?

1. So si o familiâro mangipen? Kasqe keras jekh familiâro mangipen?
2. Xramosaren trin vakâripnasqe formûle vaş o familiâro mangipen!
3. Xulaven tumen an-ştar grupe! Sarkon grupa si te xramosarel, and-e panz minûtură, e maj but vakâripnasqe formûle vaş o familiâro mangipen. Prezentisaren tumare kolegurenqe tumari butî!

Žanesas kaj...?

1. Te siklôvas varesode phenimata palal **i patîv**!
 - *Jekh patîvalo salùto del bari loş!*
 - *Kames/ jubisares/ dukhal tut čačipnasqe kodolesθar kaj des les patîv.*
 - *Kaj te xudes/ kides patîv, si te des patîv.*
 - *Khanč na si maj zungalo sar i patîv dini daraθar/ traşaθar!*
 - *Ma te aves amal e manuşeça, saves n-aşti te des les patîv!*
 - *De patîv tire dadesqe thaj tire dajaqe, kaj te žives but thaj lačhes p-i phuv!*
 - *Mar thaj putarela pes tuqe o udar, mang thaj dela pes tuqe, rode thaj arakhesa!*
 - *Kon zanel sar te mangel – kodova, čačes, xudela!*
2. O lil „E gina/ nùmerură” si o deşupanzto andar i kolèkcia „Rromani Didaktika”? Kadava lilorro si kerdo and-e šov čhibă: rromani, rumunikani, hungarikani, anglikani, germanikani vi slovakikani.

4.5 Naisarimata thaj pativipnasqe lava

And-o zivipen *ma te bistres*
„Lačo dïves!” te phenes!
Vaj „Mišto arakhlem tumen”!
„Mišto arakhlem tut”! - phenen!

Kana inklöl o kham aj *avri des*
„Lači *texarin!*” si te phenes!
Vaj „Lači ranin!”, „Lači javin!”
Sa kadala lava lače, gudle si!

Te varekon vareso del tuqe
Ma bistar te *naisares* lesqe:
„Nais tuqe!”, „Palikerav tuqe!”
„Ov sasto!”, „T-aves sasti!”
„Oven saste-veste!”, „Ov sasti!”
Kadala lava but gudle, lače si!

Kana vareso varekasθar roden,
„Mangav tumen!” si te phenen!
„Rugisarav tumen!” vakären!
„Mangav tut!” vaj „Rugiv tut!”
„*Molinar* tumen!”, „*Molinar* tut!”

Kana o kham zal te sovel
O čhonut inklöl, i răt avel
„Sov Devleça!”, „Răt lači!” phen,
Kana varekon si te zal te sovel!

„Jertis man!”, „Jertisaren amen!”
Sa vrjâma tume si te phenen,
Kana jekh doş tume keren,
Kana tume varekas ačhaven
Vareso te pučen, te mangel.

Kana varekasθar tut *durârdes*
„Devleça!” si lesqe te phenes.
„Ač Devleça!” *kodo* phenel,
Savo kothar si te telârel
„Ža Devleça!” si te phenel
Kodova savo kothe ačhel.

(palal o Geòrge Sarău)

Lava maškar lava...

ma – na, ni, či
te bistres – te bistares
avri des – zas avri,
inklöves texarin – ranin,
 javin

naisares – palikeres
molinav – mangav, rugiv, rugisarav
durärdes – mukhes, zas dur
lesðar/ laðar
kodo – kodova

Pučhimata aj mangimata kaj poezia

1. Ginaven i poezia!
2. Ambolden i poezia gazikanes!
3. Alosaren thaj xramosaren e biprinzarde lava!
4. Sar si te phenas kana dikhas amen varekaça?
5. Savo salùto / patìvipnasqe lava si te phenas len texarinäthe?
6. So si te keras kana varekon del amennqe vareso? Sar amen phenas?
7. Sar phenas kana ame mangav varekasðar vareso?
8. Savo salùto das les kana avri ratövel?
9. Kana keras jekh doş, so si te mothovas?
10. So phenel o zeno kaj telärel?
11. So phenel o zeno kaj ačhel?

Te siklövas khethanes!

1. *Sar astaras, ingeras thaj agorisaras jekh mujutno vakäripen?*

Palal sar dikhläm and-i poezia „Naisarimata thaj patìvipnasqe lava”, kana **astaras, ingeras maj dur** vaj **phandas/ agorisaras** jekh vakäripen, d-aşti te vakäras formüle vaş:

- Pativ thaj gudle lava
- Aharimata
- Mangimata
- Naisarimata
- Jertsisarimata
- Aprobàcia
- Bikamipen/ o refùzo
- Żenutne godä/ falimata
- Patäimata – Xatärimata – Isimata

a) *Kana e manuša malaven pen, von den penqe pativ*

- *Lačho dïves!*
- *Lači texarin! / Lači javin! / Lači ranin! /*
- *Lači rät!*
- *Mišto arkhlem tut!*
- *Dobroj tut!*

b) *Palal, von pučhen pen sar von si thaj palal kodoja naisaren:*

- *Sar san?*
- *Sar si tiri famìlia?*
- *So keren tire manuša?*
- *Nais tuqe, lačhes!*
- *Nais le Devlesqe, lačhes!*
- *Naisarav tumenqe, šukar!*
- *Tha`, tu sar san?*
- *Tha` tire manuša?*
- *So tume keren?*
- *Sar zan tumare butä?*
- *Sar zal tiri buti?*

c) K-o agor, si te phenas kadja:

– <i>Ža Devleça! / Žan Devleça!</i>	– <i>Sov Devleça!</i>
– <i>Ačh Devleça! / Ačhen Devleça!</i>	– <i>Te aven saste-veste!</i>
– <i>Răt lačhi!</i>	– <i>Baxtalo tiro / tumaro drom!</i>
– <i>Lokhi tiri răt!</i>	– <i>Te arakhel tut / tumen o Devel!</i>

2. O imèjlo/ o e-màjlo/ o i-mèjlo

So si te zanas palal o imèjlo/ e-màjlo/ i-màjlo?

O alav „imèjlo/ e-màjlo/ i-mèjlo” avel andar i anglikani čhib. E alavesqo xatäripen/ sënso si:

- i grafëma **e** – avel kajθar o alav „elektròniko”;
- o alav **mèjlo** – si les o sënso „pòsta”.

O imèjlo si jekh elektròniko pòsta andar savi bičhalen/ traden pen informàcie.

Jekh imèjlo ašti/ šaj avel tradino/ bičhaldo utlizisarindoj/ labäringoj:

- **o kompùtero;**
- **o telefòno;**
- **i tablëta.**

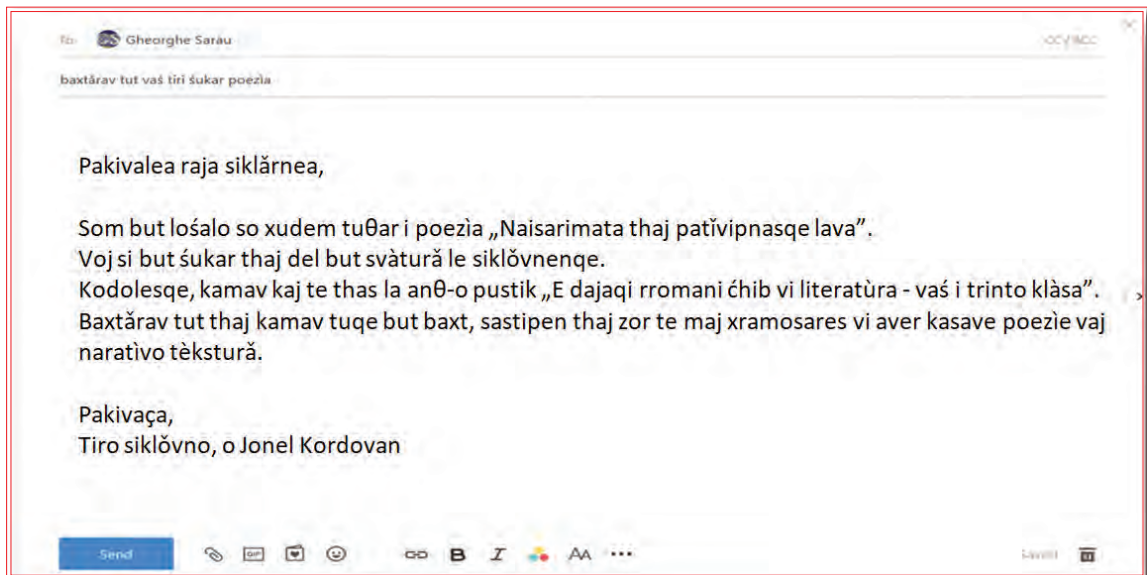
O imèjlo si jekh sigo mòdo/ čhand andar savo šaj **te tradas informàcie.**

K-ašti te bičhalas jekh imèjlo si te avel amen jekh **imejlosqi adrësa.**

And-jekh imèjlo si te avel amen:

- **kon xramosarel o imèjlo;**
- **kasqe xramosarel pes o imèjlo;**
- **o subijëkto e imejlosqo;**
- **o mesàzo e imejlosqo.**

Te dikhas sar si xramosardo o telutno imèjlo!

Te zumavas te amboldas ka-e puçhimata andar o tabèlo!

Kon tradel o imèjlo?	O imèjlo si tradino kajθar o Jonel Kordovan
Kasqe si xramosardo imèjlo?	O imèjlo si xramosardo e rajesqe profesoresqe, le Gheorghe-osqe le Saräu-osqe
Savo si o subjèkto e imejlosqo?	„Baxtärav tut vaš tiri šukar poezia”
Savo si o mesàzo e imejlosqo?	- O raj o Jonel Kordovan baxtärele e rajes le profesoros, le Geörges le Saräu-os, vaš i xramosardi poezia. - O Jonel Kordovan mangel kaj te thol i xramosardi poezia and-o lil „E dajaqi rromani çhib vi literatūra – vaš i trinto klàsa”. - O Jonel Kordovan kamel le rajesqe profesoresqe but baxt, sastipen thaj zor te maj xramosarel vi aver poezie vaj narativo tèkstură.

So zanav, so na zanav?

1. Xramosaren, palal tumaro alosaripen, jekh kotor andar i poezia!
2. Zumaven te phenen tumare alavença o ander e poeziaqo!
3. Xramosaren, and-o telutno tabèlo, po panz formùle, andar savenθe ašti te astaren jekh vakäripen, ingeren maj dur o vakäripen thaj agorisaren o vakäripen!

astaripnasqe formùle	ingeripnasqe formùle	agoripnasqe formùle

4. Xramosaren jekh dialògo maškar duj amala. Utilizisaren/ labären e siklile formùle!
5. Pheren e çuće thana e trebutne alavença!
 - O alav „imèjlo” avel andar i çhib.
 - I grafëma **e** – avel kajθar o alav, haj o alav mèjlo – si les o sènso
 - O e-mailo si jekh pòšta andar savi biçhalen pen
 - Jekh imèjlo ašti/ šaj avel tradino/ biçhaldo utlizisarindoj/ labärindoj:
6. Godisaren tumen, kaj biçhalen jekh imèjlo tumare amalenqe! Andar lesθe mangel lesθar varesode paramiçenqe thaj poezienqe lila! Xramosaren and-o telutno tabèlo tumaro imèjlo!

Kon tradel o imèjlo?	
Kasqe si xramosardo o imèjlo?	
Savo si o subjèkto e imejlosqo?	
Savo si o mesàzo e imejlosqo?	

Zanesis kaj...?

-
1. And-o berś 2012, inklistăş o rumunikano – rromano dikcionăro, xramosardo e universitarone siklărnesθar, Geōrge Sarău: *Dicţionar român-rrom*, k-i Editūra Sîgma, 288 riga/ patrină.
 2. And-o berś 2006, o raj Geōrge Sarău ankalavdăş, k-i Editūra Sîgma, o alavări *Dicţionar rrom-român*, kaj sas les 224 riga.
 3. O maj nevo rromano alavări sas kerdo and-o berś 2019: *Dicţionar trilingv rrom-român- englez*, k-i Editūra e Rromane Centrosqî e Rromane Kulturaqo – o Romano Kher, xramosardo kaθar o Geōrge Sarău (i rromani thaj i rumunikani čhib) vi amboldino kaθar i Aleksàndra Vidràşku (i anglikani čhib).
 4. O lil „Ghid pentru predarea şi învăţarea limbii rromani – anul III de studiu” inklistăş and-o fōros Oradea, and-o berś 2024.

4.6 Rekapitulàcia

1. Pheren o telutno tabèlo e trebutne zenutne pronombrurença!

o jekhipen				o butipen		
I-to	II-to	III-to	III-to	I-to	II-to	III-to

2. Xramosaren and-o telutno tabèlo e trebutne fòrme vaś o zenutno pronòmbro thaj o vèrbo „si”!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „si”
jekhipen	I-to		
	II-to		
	III-to murśikano		
	III-to zuvlikano		
butipen	I-to		
	II-to		
	III-to		

3. Xramosaren and-o telutno tabèlo e trebutne fòrme vaś o vèrbo „phenel”!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „phenel”
jekhipen	I-to	me	phenav
	II-to		
	III-to murśikano		
	III-to zuvlikano		
butipen	I-to		
	II-to		
	III-to		

4. Keren po jekh propozìcia, savi te avel la k-o agor *pùnkto/ viram*, *pućhipnasqo sèmno*, *akharipnasqe sèmno* vaj and-e save te aven *kòma*, *duj virama*, *dialogosqi lìnìa*.

- **pùnkto/ viram:**
- **pućhipnasqo sèmno:**
- **akharipnasqo sèmno:**
- **kòma:**
- **duj virama:**
- **dialogosqi lìnìa:**

5. Xramosaren trin vakāripnasqe formùle vaś o familiàro mangipen!

6. Xramosaren, and-o telutno tabèlo, po trin formùle andar save aśti te astaren jekh vakāripen, te ingeren les maj dur thaj te agorisaren les!

astaripnasqe formùle	ingeripnasqe formùle	agoripnasqe formùle

7. Godīsaren tumen kaj si te bićhalen jekh imèjlo tumare kakosqe! Andar lesθe naisaren lesqe vaś e paramićenqe lila, save xudān/ line len lesθar. Xramosaren and-o telutno tabèlo tumaro imèjlo!

Kon tradel o imèjlo?	
Kasqe si xramosardo o imèjlo?	
Savo si o subjèkto e imejlosqo?	
Savo si o mesàžo e imejlosqo?	

4.7 Evaluàcia

1. Pheren o telutno tabèlo e trebutne zenutne pronombrurença!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o amboldipen and-i rumunikani éhib
jekhipen	I-to		
	II-to		
	III-to muršíkano		
	III-to zuvlikano		
butipen	I-to		
	II-to		
	III-to		

2. Xramosaren and-o telutno tabèlo e trebutne fòrme vaś o vèrbo „asal“!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „asal“
jekhipen	I-to	me	asav
	II-to		
	III-to muršíkano		
	III-to zuvlikano		
butipen	I-to		
	II-to		
	III-to		

3. Keren po jekh propozìcia savi te avel la k-o agor pùnkto/ viram, puéhipnasqo sèmnno, akharipnasqo sèmnno vaj and-e save te aven kòma, duj virama!

- pùnkto/ viram:
- puéhipnasqo sèmnno:
- akharipnasqo sèmnno:
- kòma:
- duj virama:

4. Xramosaren, and-o telutno tabèlo, po duj formùle, andar savenθe aśti te astaren jekh vakāripen, te ingeren les maj dur thaj te agorisaren les!

astaripnasqe formùle	ingeripnasqe formùle	agoripnasqe formùle

Palutni rekapitulàcia 1

1. Xramosaren po jekh alav savo širdel/ astarel e grafemença:

b:	i:
c:	j:
ć:	x:
čh:	ž:

2. Xramosaren sode ašunimata thaj sode grafème si and-e dine alava!

<i>manuš</i>	ašunimata.....	<i>tradel</i>	ašunimata.....	<i>vi</i>	ašunimata.....
	grafème		grafème		grafème
<i>čhinel</i>	ašunimata.....	<i>amalipen</i>	ašunimata.....	<i>kherorro</i>	ašunimata.....
	grafème		grafème		grafème

3. Xulaven e dine alava and-e silàbe, dikhindoj o modèlo: *raklo: ra-klo!*

vast:	pharipen:
armin:	dur:
vakàrel:	balalo:
tatàrel:	čhajorri:

4. Pheren e dine propozície e trebutne alavença!

- And-jekh berś si čhona.
- And-jekh čhon si kaθar ži kajdīvesa.
- And-jekh čhon si kurke.
- And-jekh kurko si dīvesa.

5. Arakhen e alava kaj si len sajekh sènso e alavença dine maj tele!

vakàrel –	žılto –
trebal –	diz –

6. Arakhen e alava kaj si len mamujutno sènso e kadale dine alavença!

xarno –	žal –
užo –	khanilo –

7. Pheren o dino tabèlo e trebutne alavença!

o beršivaxt/ o berš kotozo anotìmpo	e čhona	e dësenqo gin
o anglomilaj/ o pašmilaj/ o jekhtomilaj/ o ternomilaj		
o milaj		
o angloivend/ i tàmna/ o durmilaj/ o durărdo milaj		
o ivend		

8. Thon pašal e dine vortogràme po jekh trebutno alav!

anda	kaj	pa
and-o	k-o	p-o
and-i	k-i	p-i
and-e	k-e	p-e
and-e	k-e	p-e
and-jekh	k-jekh	p-jekh

9. Xramosaren tumare amalesqe jekh bilèto, and-o savo te naisares lesqe vaš lesqo dinipen!

Palutni rekapitulàcia 2

1. Xramosaren po trin substantivură save te anavăren:

- zene:,,
- bută:,,
- naturaqe fenomènură:,,

2. Xramosaren po trin substantivură save te aven:

- khethane:,,
- ververutne:,,

3. Xramosaren po jekh substantivo and-o dino tabèlo palal lenqo agoripen thaj keren lenqo butipen!

jekhipen	butipen
konsonànta:	
paškonsonànta j:	
vokàla –o:	
vokala –i:	
agorisaripen – ipen:	
agorisaripen – imos:	
vokàla –a:	

4. Keren o butipen e substantivurenqo, palal o modèlo: *phral – phrala!*

dudum -
 raj -
 sastri -
 raklo -

asvin -
 éhaj -
 birovli -
 dùma -

5. Xramosaren po trin bizivdisarde substantivură save te anavăren:

- bută andar o kher:,,
- o vaxt:,,
- xamata thaj pimata:,,
- pherra thaj legume:,,
- e korposqe riga:,,

6. Xramosaren, and-o telutno tabèlo, ştar murşikane substativură, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, palal o dino modèlo!

<i>e murşikane substantivură</i>			
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
o dad	e dada	jekh dad	nîşte/ vûni/ varesave dada

7. Xramosaren, and-o telutno tabèlo, ştar zuvlikane substativură, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, palal o dino modèlo!

<i>e zuvlikane substantivură</i>			
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
i bori	e boră	jekh bori	nîşte/ vûni/ varesave boră

8. Thon anglal e dine substantivură o trebutno alav/ artíkulo, o vaj i:

() anro, () rroj, () barr, () bar, () bašno, () iv, () milaj, () bakri, () bakro, ()
 éhajorri, () kan, () manuś, () siklărno, () siklövni, () rajnörri () grastelin, ()
 bikinlin, () masări, () salo, () sali, () sastro, () sasuj.

**9. Xramosaren, and-o telutno tabèlo, o anav trine zenenqo andar tiri familia.
 Xramosaren po trin adžektivură save sikaven sar si kadala zene!**

o anav	adžektivură save sikaven sar si e zene		

10. Thon po jekh adžektivo pašal e dine substantivură, palal o modèlo: terno rrom.

..... bašno	 zukel
..... kaxni	 zukli
..... baśne	 zukela
..... kaxnă	 zuklă

**11. Thon pašal e dine substantivură po jekh trebutno substantivo, dikhindoj lenqo gèndero/
 ling thaj lenqo gin!**

baro	terno	kuć
bari	terni.....	śukar.....
bare	terne	godăver.....
bare	terne	tang.....

12. Xramosaren trin okàzie kana śaj te tradas baxtăqe lila!

Palutni rekapitulàcia 3

- 1. Pheren o telutno tabèlo e trebutne zenutne pronombrurença, amboldindoj ka-e dine puçhimata!**

o puçhipen	e pronombrurenqi fòrma			
kon?	me		vov	voj
kasqe?		tuqe		
kasθe?			lesθe	
kasθar?				laθar
kaça?	mança			

- 2. Xramosaren and-o telutno tabèlo e trebutne fòrme vaş e vèrburà „drabarel“ thaj „3al“!**

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „drabarel“	o vèrbo „3al“
jekhipen	I-to	me	drabarav	3av
	II-to			
	III-to muršíkano			
	III-to 3uvlikano			
butipen	I-to			
	II-to			
	III-to			

- 3. Keren po jekh propozìcia and-i savi te aven e dine puntuaciaqe sèmnurà!**

- *pùnkto/ viram:*
- *puçhipnasqo sèmno:*
- *akharipnasqo sèmno:*
- *kòma:*
- *duj virama:*
- *dialogosqi lìnìa:*.....

4. Xramosaren, and-o telutno tabèlo, po trin formùle andar savenøe ašti astaras jekh vakãripen, te ingeras les maj dur thaj te agorisaras les!

astaripnasqe formùle	ingeripnasqe formùle	agoripnasqe formùle

5. Roden, and-o kadava lil, štar narativo tèksturã thaj xramosaren e informãcie mangle and-o telutno tabèlo!

o título e narativone tekstosqo	o autòro	e personãzurã

6. Thon pašal e dine vortogràme po jekh trebutno alav thaj keren lença po jekh propozicia palal o dino modèlo!

i vortogràma	i kerdi propozicia e vortogramaça
p-i drom k-o and-i p-e na-i k-ašti	Kames te aves mança <u>k-i amari bibi?</u>

7. So trebal te anderãrel/ te avel and-jekh afišo?

Palutni evaluàcia 1

1. Xramosaren po jekh alav savo širdel/ astarel e grafemença:

b:	ś:
k:	j:
ć:	x:
f:	v:

2. Xulaven e dine alava and-e silàbe, dikhindoj o modèlo: *raklo: ra-klo!*

dar:	dikhlo:
šilalo:	dandalo:
makhel:	por:
thuvărel:	paruvalo:

3. Arakhen e alava kaj si len sajekh sènso e alavença:

pustik -	dùma -
daral -	dïlgo -

4. Arakhen e alava kaj si len mamujutno sènso e alavença:

gazikano -	asal -
tiknărel -	pharo -

5. Thon pašal e dine vortogràme po jekh trebutno alav!

anda	kaj	pa
and-o	k-o	p-o
and-i	k-i	p-i
and-e	k-e	p-e
and-e	k-e	p-e
and-jekh	k-jekh	p-jekh

6. Xramosaren po jekh substantivo and-o dino tabèlo palal lenqo agoripen thaj keren lenqo butipen!

jekhipen	butipen
konsonànta:	
paškonsonànta j:	
vokàla –o:	
vokala –i:	
agorisaripen – ipen:	
agorisaripen – imos:	
vokàla –a:	

7. Keren o butipen e substantivurenqo, palal o modèlo: vast – vasta!

kan -	patrin -
dĩ -	phabaj -
phuripen -	rakli -
ilo -	rajni -

8. Xramosaren, and-o telutno tabèlo, štar muršikane substativură, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, palal o dino modèlo!

<i>e muršikane substantivură</i>			
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
o gažo	e gaže	jekh gažo	nışte/ vùni/ varesave gaže

Palutni evaluàcia 2

- 1. Xramosaren, and-o telutno tabèlo, štar zuvlikane substantivură, ka-o jekhipen thaj ka-o butipen, palal o dino modèlo!**

<i>e zuvlikane substantivură</i>			
jekhipen	butipen	jekhipen	butipen
i piri	e piră	jekh piri	nîšte/ vûni/ varesave piră

- 2. Xramosaren, and-o telutno tabèlo, o anav štare zenengo andar tiri klàsa! Xramosaren po trin adžektivură, save sikaven sar si kadala zene!**

o anav	adžektivură save sikaven sar si e zene		

- 3. Thon po jekh adžektivo pašal e dine substantivură, palal o modèlo: lačo buzno - lači buzni!**

..... raklo
 rakli
 rakle
 raklă

..... phral
 phen
 phrala
 phenă

4. Thon pašal e dine adžektivură po jekh trebutno substantivo, dikhindoj lenqo gèndero/ ling thaj lenqo gin!

laćho	tato	nasul
laćhi	tati	şukar
laće	tate	godăver
laće	tate	kuć

5. Pheren o telutno tabèlo e trebutne zenutne pronombrurença, amboldindoj ka-e dine pućhimata!

o pućhipen	e pronombrurenqi fôrma			
kon?		tu		voj
kasqe?	manqe			
kasθe?				
kasθar?				
kaça?			leça	

6. Xramosaren and-o telutno tabèlo e trebutne fôrme vaş e vèrbură „aresel“ thaj „xasal“!

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „aresel“	o vèrbo „xasal“
jekhipen	I-to	me	aresav	xasav
	II-to			
	III-to mursíkano			
	III-to zuvlikano			
butipen	I-to			
	II-to			
	III-to			

7. Keren po jekh propozìcia and-i savi te aven e dine punktuaciaqe sèmnură!

- *pùnkto/ viram:*
- *pućhipnasqo sèmno:*
- *akharipnasqo sèmno:*

ALAVA THAJ PHENIMATA SAVE VASTDEN AMENQE TE DAS DÛMA ŠUKAR VI LAČES

Ačh/ ačhen Devleça!
Ačh sasto!
Ame resasa vaxteshe!
Av kathe, mangav tut!
Aven andre, mangav tumen!
Av lacho/ gudlo, mangav tut!
Ažukären jekh cira, mangav tumen!
Ažukären man panž minùte!
Ažutisaren man, mangav tumen!
Bare lošaça!
Bare lošalipnaça!
Bari pativ savorrenqe!
Baro bezex!
Baxt tuqe/ tumenqe!
Baxtagor!
Baxtale tumare baredivesa!
Baxtalo tiro/ tumaro drom!
Bezexenθar, na!
Bezexesθar, va!
Bidošaço na!
Bidujaripnasço!
Bipačapnasço!
Bišajutnes!
Bučhol man
But berša!/ Bute beršenθe!
But čajlöl man!
But fal man nasul!
But kamav te...!
But naisarav tumenqe vaš..!
But naisarav tumenqe!
But pativalea raja!

But pativalie rajnie!
But šukar!
Čaćipnasθe!
Čajlöl man but
Či kamlem te kerav kadaja buti!
Či sen čáce!
Čorri laθar!
Čorro lesθar!
Fal man but nasul!
Fal man nasul te... !
Haj, phen manqe seriòz, kadja sas?
Ilesθar naisarav tumenqe!
Jertisaren man!
Jertisaren man, kamavas te žanav... .
Jertisaren man, na kamlem te...!
Kadava čajlöl tumen?
Kadava lav savo xatāripen/ manaipen si les?
Kadava si o korkorutno arakhipen!
Kadja si e maj lačhes/ šukar!
Kadaja si!
Kadja/ kadă!
Kamav te xatāras amen!
Kamav tumenqe baxt thaj sastipen!
Kamav tumenqe but baxtagor!
Kamav tumenqe nùmaj lačhes!
Kamav tumenqe sigutno sastāripen!
Kategorikanes, ma!
Keren manqe o lačhipen thaj... .
Khančesqe!
Kuć amalalen!
Lačhesxatārdo!

Laçi rät!
 Laçi texarin/ ranin/ javin!
 Laçi tiri/ tumari rät!
 Laço dïves!
 Laço xaben!
 Loşalo sem e saste ilesθar!
 Loşarav man!
 Ma!
 Maj kamen vareso/ dajiçi?
 Man akharel man... .
 Mangav jertisarimata, tha' si te inklövav.
 Mangav te phenen jekhvar po but...
 Mangav tumen te den manqe...!
 Mangav tumen te sikaven manqe...!
 Mangav tumen te vakären manqe na sig!
 Mangav tumen, phenen manqe ...!
 Mangav tumenθar jertisarimata andar
 kodoja kaj...!
 Mangav tumenθar jertisarimata!
 Mangav tut/ tumen ...
 Me çi sem çajlo, niç çhindo!
 Me çi sem tuça/ tumença!
 Me phenav tumenqe jekh tato
 mištoavilipen!
 Me sem but loşalo te dikhav tumen!
 Me sem but prinzaralo tumenqe!
 Me sem/ Ame sam tuça/ tumença!
 Me xatärav/ xaçarav/ xalövav tumen.
 Mekhen man te prezentisarav man!
 Mişe naisarimata!
 Mirri decizia si agorutni!
 Mirro anav si... .
 Mišto arakhlem tumen!
 Mišto avilen!
 Na çajlöl man!

Na dikhlem jekh kasavi buti zi akana!
 Na inkerav godi nisar!
 Na kamav te kerav kadja!
 Na patäv so si trebalutno.
 Na patäv!
 Na xolärav man kadja sig!
 Na xolären tumen! Nakhel!
 Na!
 Na/ çi kamlem kadaja buti, patän man!
 Na-i çaçes!
 Na-i interesànto vaş manθe akaja problèma!
 Na-i kadaja!
 Na-i kadja?
 Na-i khanć!
 Na-i man kamipen te kerav kadja!
 Na-i man khanći mamùj!
 Na-i man vaxt/ vräma!
 Na-i mirri doş!
 Na-i sosqe te/ naisaren palikeren!
 Nais tumenqe angleder!
 Nais/ Palikerav tuqe/ tumenqe, na kamav!
 Naisarav şukar!
 Naisarav tumenqe vaş dinipen.
 Naisarav tuqe!/ tumenqe
 Naisarav, na trebal!
 Nakhlo but vaxt!
 N-aşti pes, akana si man buti!
 N-aşti te akceptisarav/ nakhavav jekh
 kadaja buti!
 N-aşti te anglalphenav khanć.
 N-aşti te kerav jekh kasavi buti!
 Niç na keras vakäripen!
 Nijekhvar!
 Patäv so avesä.
 Patäv so laçharela pes.

Patāv so resesa vaxtesθe.
 Pesθar si xatārdes!
 Phenen manqe, mangav tumen, sar... ?
 Prezentisarav tumenqe le rajes, le
 Rajnālen thaj rajalen!
 Rajnié!
 Sa si kerdo.
 Sa si sar si te avel!
 Šaj te avav andre?
 Šaj te ažutisarav tut, raja?
 Šaj te das dūma cīra?
 Šaj te dikhen sar si i butī?
 Šaj te keren manqe jekh lačhipen, mangav
 tumen?
 Šaj te mekhav man te...?
 Šaj te thovav jekh pučhipen?
 San tu gudlo/ gudli te ...?
 Sar bučhol kadaja butī and-i rumunikani
 čhib?
 Sar funkcionisarel kadava telefòno?
 Sar kamen tume!
 Sar nakhlās tuqe kadaja butī šeresθe?
 Sar šaj te avel jekh kadaja butī?
 Sar sen/ san?
 Sar si tiro/ tumaro sastipen?
 Sar si tumari familia?
 Sar te lačharav mirri doś?
 Sar te na?
 Sar žal kadava aparàto?
 Sas man cūda te
 Sastipen!
 Savi zungali situàcia!
 Savorre kondicie si akceptisarde.
 Sem baxtalo/ baxtali.
 Si akceptisaralo!

Si bišajutnes, bezexenθar!
 Si čačes vaj na?
 Si kerdo!
 Si mùsaj!
 Sikaven manqe, but mangav
 tumen, kaj si...!
 So baxt sas man!
 So baxtalipen!
 So bibaxt!
 So godī!
 So kamen?
 So maj keren?
 Sosθar na?/ Sosqe na?
 Te ašunas amen saste!
 Te avav čačo/ te phenav čačes!
 Te avel tumaro manro gudlo!
 Te avel tut/ tumen jekh lačo berś!
 Te dikhasa amen saste-veste!
 Te mekhen man, kamavas te pučhav tumen
 vareso!
 Te perel tuqe lačhes!
 Te phenas so si čačes!
 Tumare sastipnasθe!
 Tumaro propozàlo si lačo.
 Tume sen/ san čače!
 Va!/ Ova!
 Vaj manqe, so bezex!
 Vaj, savo biažukeripen!
 Vaj, so šukar!
 Vaš cīra!
 Vi me kamav sa kadaja butī.
 Vi me kamav te...
 Ža/ žan Devleča!
 Ža/ žan sastipnača!
 Žal manqe but lačhes!

E PRINCIPÀLO/ E ŠERUTNE SIKLILE ŽANGLIMATA

1. O ašunipen/ šun, i grafëma, i silàba, o alav

O ašunipen/ o šun si i maj xarni rig andar jekh alav. E šuna àsunen pen thaj phenen/ vakären pen.

I grafëma si o sëmno vaš o šun. E grafëme xramosaren pen thaj drabaren pen. E grafëme si bare thaj tikne, vastesqe thaj tiparosqe/ štampinesqe.

E vokàle vakären pen lokhes, bi avere ašunimatenqo vastdipen. E vokàle andar i rromani čhib si: *a, e, i, o, u, ë, ï, ä*.

E konsonànte si ašunimata/ šuna, save vakären pen avere šunimatenqo vastdipnaça. E konsonànte andar i rromani čhib si *b, c, č, d, f, g, h, x, k, l, m, n, p, r, rr, s, š, t, v, z, ž*, thaj ž.

E paskonsonànte andar i rromani čhib si: *j* (savo vakärel pes *i*) vaj *w* (savo vakärel pes *u*).

I silàba si jekh rig andar o alav vaj o savorro alav, savi šaj te phenel pes putarindoj jekhvar o muj. And-i svàko silàba si musajutnes te avel jekh vokàla.

Savorre **alava** andar jekh čhib keren e čhibăqo *alavàri* vaj *vokabulàro*.

2. O vortoxramosaripen

ANDA

anda o gav > and-o gav

anda i bar > and-i bar

anda e gava > and-e gava

anda e bară > and-e bară

anda jekh kher > and-jekh kher

PA

pa o drom > p-o drom

pa i ùlica > p-i ùlica

pa e droma > p-e droma

pa e ùlice > p-e ùlice

pa jekh drom > p-jekh drom

KAJ

kaj o dad > ka-o dad > k-o dad

kaj i daj > ka-i daj > k-i daj

kaj e dada > ka-e dada > k-e dada

kaj e daja > ka-e daja > k-e daja

kaj jekh raj > ka-jekh raj > k-jekh raj

AŠTI/ SI

da ašti > d-ašti

na ašti > n-ašti

kaj ašti > ka-ašti > k-ašti

na si > na-i

3. E punktuaciaqe sëmnră

O viram/ o pùnkto (.) – sikavel kaj andar i phendi propozìcia del pes jekh informàcia.

E pučhipnasqo sëmno (?) – sikavel kaj andar i phendi propozìcia mangel pes jekh informàcia.

E akharipnasqo sëmno (!) – utilizisarel pes vaš jekh salùto/ patìvdinipen, jekh mangipen, jekh svàto thaj aver (jekh bišajipen = interdìkcia).

E dialogosqi lìnìa (-) – sikavel kaj atùnć vakärel/ vakärdäs varekon.

I kòma (,) – thol pes kana kerel pes jekh enumeràcia/ ginavipen.

E duj virama/ pùnkturnă (:) – xramosaren pen kana kamas te keras jekh ginavipen vaj kana si te aven dine e alava jekhe vakärnesqe.

4. O título. O autòro. E personàzură.

O título si jekh vaj maj but alava, kaj sikavel, xarnes, palal so vakărel pes and-o tĕksto.

O autòro si o zeno savo xramosardăs/ phendăs/ gilavdăs o tĕksto.

E personàzură si kodola save lien kotor kaj e âkcie andar o narativo tĕksto. E personàzură šaj te aven manuša, zivutre vaj bută/ obijĕktură.

5. I deskripcia jekhe zenesqi thaj jekhe obijektosqi

I deskripcia si kana sikavas e fizika thaj morăla karakteristike jekhe zenesqe vaj jekhe obijektosqe.

Kana keras **jekhe zenesqi deskripcia** vakăras palal e fizika thaj e morăla karakteristike.

- E alava sar: *učo, kale bala, zĕlena jakha* sikaven **e fizika karakteristike**;
- E alava sar: *lazano, darano, barikano* sikaven **e morăla karakteristike**.

Kana keras **jekhe obijektosqi/ butăqi deskripcia** vakăras palal:

- **i fôrma**: *štarigalutno* (si les štar riga), *trinrigalutno* (si les trin riga), *trujalutno* (sar jekh truj/ čerko/ berno) aver fôrme;
- **o barăripen**: *lûngo/ dîlgo, xarno, buxlo, tang* thaj aver;
- **i rang**: *parno, lolo, kalo, gâlbeno, zĕleno, gri, bordo, bodlo* thaj aver;
- **aver karakteristike**: *pherdo, čučo, kuć, šukar, melalo* thaj aver.

6. O substantivo/ i navni

O substantivo si e vakăripnasqi rig savi anavărel: *zivutre, bută* vaj *naturaqe fenomĕnură*.

And-i rromani čhib e substantivură šaj te aven:

E zivdisarde substantivură si kodola kaj si len dĭ.

E bizivdisarde substantivură si kodola kaj na si len dĭ.

E khethane substantivură: si alava save anavăren zene, bută thaj naturaqe fenomĕnură thaj *xramosaren pen tikne grafĕmença*.

E ververutne substantivură: si alava save anavăren zene, gava, fôrură, thema, pană thaj aver.

E substantivurenqo gin:

- **o jekhipen**: kana e substantivură anavăren **jekh kòrkorro zeno**, butĭ vaj naturaqo fenomĕno;
- **o butipen**: kana e substantivură anavăren **maj but zene**, bută vaj naturaqe fenomĕnură.

E substantivurenqo gĕndero/ ling:

- **e muršikane substantivură**: si kodola anglal savenŋe, k-i bazutni fôrma, ka-o jekhipen, šaj te thas o alav/ o artikulo **o**.
- **e zuvlikane substantivură**: si kodola anglal savenŋe, k-i bazutni fôrma, ka-o jekhipen, šaj te thas/ čhas o alav/ o artikulo **i**.

7. O adžektivo/ i pašnavni

O adžektivo si e vakăripnasqi rig savi **sikavel sar si varekon vaj vareso**, sar si jekh butĭ vaj jekh zeno.

E adžektivură **bešen** po but **anglal e substantivurenŋe**.

E adžektivură kaj si len štar fôrme keren o akòrdo e substantivoça palal e substantivosqo gĕndero thaj gin:

- e adžektivură save bešen paşal jekh murşikano substantivo k-o jekhipen xuden/ lien **-o**;
- e adžektivură save bešen paşal jekh zuvlikano substantivo k-o jekhipen xuden/ lien **-i**;
- e adžektivură save bešen paşal jekh murşikano substantivo k-o butipen xuden/ lien **-e**;
- e adžektivură save bešen paşal jekh zuvlikano substantivo k-o butipen xuden/ lien **-e**.

Si vi **adžektivură kaj si len jekh fôrma** thaj na paraven penqi fôrma kana keren o akôrdo e substantivoça palal gèndero/ ling thaj gin: *şukar, godăver, nasul, but, kuć, tang, xolăme, maxrime* thaj aver.

8. O pronòmbro/ i sarnavni

O pronòmbro si e vakăripnasqi rig kaj inkerel o than jekhe substantivosqo.

Si zenutne pronòmbrură e alava: **me, tu, vov, voj, ame, tume, von.**

E zenutne pronòmbruă **me, tu, vov, voj** anavăren jekh kôrkorro zeno. Von si ka-o gin **jekhipen**.

E zenutne pronòmbruă **ame, tume, von** anavăren maj but zene. Von si ka-o gin **butipen**.

E zenutne pronòmbrură si len trin zene. Kadala si:

- **o jekhto zeno**: **me** thaj **ame**;
- **o dujto zeno**: **tu** thaj **tume**;
- **o trinto zeno**: **vov/ voj** thaj **von**.

Pućhipen	O jekhipen				O butipen		
	I-to	II-to	III-to	III-to	I-to	II-to	III-to
kon?	me	tu	vov	voj	ame	tume	von
kas?	man	tut	les	la(n)	amen	tumen	len
kasqe	manqe	tuqe	lesqe	laqe	amenqe	tumenqe	lenqe
kasθe?	manθe	tuθe	lesθe	laθe	amenθe	tumenθe	lenθe
kasθar?	manθar	tuθar	lesθar	laθar	amenθar	tumenθar	lenθar
kaça?	mança	tuça	leça	laça	amença	tumença	lença

o gin	o zeno	o pronòmbro	o vèrbo „si“/ „isi“	o vèrbo „kerel“	o vèrbo „zal“
jekhipen	I-to	me	sem/ som/ hom/ sīm	kerav	zav
	II-to	tu	san	keres	zas
	III-to	vov	si	kerel	zal
		voj	si	kerel	zal
butipen	I-to	ame	sam	keras	zas
	II-to	tume	san/ sen	keren	zas
	III-to	von	si	keren	zan

9. O vèrbo/ i kernavni

O vèrbo si e vakàripnasqi rig kaj sikavel *i àkcia*, *o bešipen* thaj *o isipen*.

- kernavnă save sikaven **i àkcia**: *zal*, *anel*, *kerel*, *kinel*, *drabarel* th.a.
- kernavnă kaj sikaven **o bešipen**: *bešel*, *asal*, *rovel*, *rušel* th.a.
- kernavnă kaj sikaven **o isipen**: *(i)si*, *eksistisarel* th.a.

10. O afišo/ o plakàto

O afišo si jekh biliteràro tèksto, andar kaj kerel pes prinzardo jekh kulturàlo, politikano vaj sportosqo evenimènto.

P-jekh afišo si te avel xramosarde:

- e organizatorosqo anav;
- e evenimentosqo anav;
- o dīves, i dàta thaj i òra kana si inkerdo o evenimènto/ ìvento;
- o than kaj organizisarel pes;
- e kondicie vaš i participàcia/ rigliipen (te pokinel pes vaj na).

11. E baxtärpnasqo lil

E baxtärpnasqo lil si jekh ilustràcia/ dikhpen kerdo k-o kompùtero vaj kerdo e vasteça, andar kaj jekh zeno tradel avere zenesqe *baxtalärimata* vaj *kamimata*.

E baxtärpnasqo lil šaj te avel tradino kana si e varekasqo *bijandipnasqo dïves*, kana si *baredïvesa*: o Kreçuno, i Patradï, o 8 Trintonaj, o 8 Aprilo thaj aver.

And-jekh baxtärpnasqo lil trebal/ si te arakhas:

- **jekh dikhpen** savo si trebutno vaš o vaxt, o skòpo/ i res thaj vaš o zeno kasqe tradas e baxtärpnasqo lil;
- **o ander**: *e baxtärpnasqo mesàžo*, *o anav e zenesqo* kaj tradel e baxtärpnasqo lil.

12. O imèjlo/ o e-màjlo/ o i-mèjlo

O alav „imèjlo/ e-màjlo/ i-mèjlo” avel andar i anglíkani čhib. E alavesqo xatärpen/ sènso si:

- i grafèma **e** – avel kaθar o alav „elektròniko, elektronikano”;
- o alav **mèjlo** – si les o sènso „pòšta”.

O imèjlo si jekh elektronikani pòšta andar kaj bičhalen/ traden pen informàcie.

Jekh imèjlo ašti/ šaj avel tradino/ bičhaldo, utlizisarindo/ labärindo/

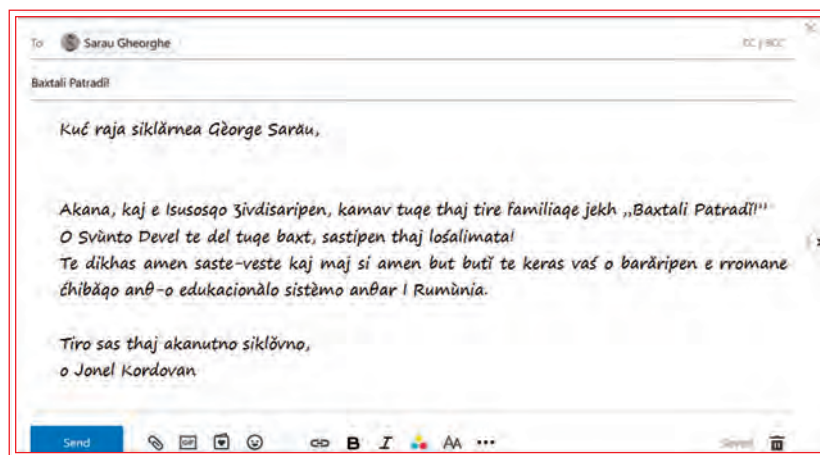
- **o kompùtero**;
- **o telefòno**;
- **i tablèta**.

O imèjlo si jekh sigo mòdo/ čhand andar savesθe šaj **te tradas informàcie**.

K-ašti te bičhalas jekh **imèjlo** si te avel amen jekh **imejlosqi adrèsa**.

And-jekh imèjlo si te aven amen:

- *kon xramosarel o imèjlo*;
- *kasqe xramosarel pes o imèjlo*;
- *o subijèkto e imejlosqo*;
- *o mesàžo e imejlosqo*.

Alavàri rromano – rumunikano

A

akhardăs – a strigat, a chemat.
akharel – a îngriji, a păzi, a apăra
(v. dialectal: *grižisarel*).
ama – dar, însă.
(o) amal – prieten.
amalikanes – prietenește.
amare manușența – cu familia noastră/
cu rudele, neamurile noastre.
amboldel – a răspunde.
amboldipen – răspuns.
(e) angara – cărbuni.
(o) angloivend – toamnă.
angleivendesqe – de toamnă, ale toamnei.
anglekerel – a pregăti ceva (mâncarea,
lecțiile).
angloivend – toamnă; v. dialectal: *(i) tàmna*.
(o) anglomilaj – primăvara.
andar kodoja – deoarece, fiindcă, pentru că.
arakhadilăs – s-a întâlnit; s-a născut, s-a aflat
pe pământ.
asandăs – a râs, a zâmbit.
astardăm – (noi) am început, am demarat; am
prins/ apucat.
(i) avlin – curte (boierească, domnească,
bogată, arătoasă).
avri del – a ieși.

B

(e) bakrăresqe – ai/ale ciobanului,
ciobănești.
(o) balamno – negustor
(e) bașa – sunete; zgomote.
(o) beršivaxt – anotimp.
bi resesqo – fără rost, scop.

biarakhli – nemaîntâlnită.
bibistardo – de neuitat.
bićajlo – nesătul; avar, zgârcit.
bikinipnasqe bută – mărfuri.
(o) bikinitòri – vânzător, comerciant.
bixulavde – de nedespărțit.
boldăs pes – s-a întors.
brăce – angală.
brăzbe – sfeclă.
butărne – muncitori, harnici; lucrători.
bute kamipnaça – cu drag.

Ć

ćajlöl – a plăcea; v. dialectal: *plaćal*.
plaćal amen – ne place.
ći – nu.
(e) ćiriklănqe kherorre – cuiburile păsărilor.
(e) ćokoça – cu ciocul.

Ćh

ćhovdem – v. *thovdem*

C

cîra – puțin; zăla(ga), xancă

D

daranile – s-au temut/ speriat.
darajnile – v. *daranile*
daraθar – de teamă, de frică.
d-aști – (se) poate.
d-aštisaren – (ei) pot, sunt capabili.
dav tumen(qe) – vă dăm.
(o) Devel – Dumnezeu.
devlikane – divine, dumnezeiești, sfinte.
(o) dës – v. *dîves*

dikhline – au văzut/ observat.

(o) **dīves** – zi.

(o) **diz** – piață, târg, oraș.

(e) **dokumentàrură** – (filme) documentare.

dòsta – v. *resutno*

drabaras – (noi) citim

drabardi – fermecată.

drabaripen – citire; vrajă, magie, farmec.

durărdel – a îndepărta.

F

(e) **fista** – fustă

(e) **frùktură** – fructe

(o) **fùndo** – fund.

G

(o) **gàlbeno** – galben, bănuț.

(o) **glàso** – v. *vak*

(e) **godăverimata** – învățători, cunoștințe.

grizisarel v. *akharel*

(o) **gudlo manrorro** – cozonac.

I

iril pes – a se întoarce.

(o) **iv** – zăpadă.

ivăθe – fără rost, degeaba, gratis.

(e) **ivesqe glòntură** – bulgări de zăpadă.

J

jubindăs – a iubit

jubinel – a iubi, a îndrăgi.

jubisarel v. *jubinel*

(o) **jubisaripen** – iubire, dragoste.

K

kadaja – aceasta.

kadaja dàta – **kadaja var**; de această dată, acum.

kadala – aceștia, acestea.

kadava – acesta.

karfinărdo – bătut în cuie, ținut; răstignit; fixat, stabilit.

(o) **kastèlo** – **filatîn**; castel, palat.

kazom – cât, câtă, câți, câte.

(e) **kikavărenqo** – căldăresc, al căldărilor.

(o) **kîmpo** – câmp, pășune.

kliniko meripen – moarte clinică.

kodo – (v.) **kodova**.

kodoja – aceea.

kodola – aceea, acelea.

kodolesqe – de aceea, deoarece, fiindcă.

kodova – acela.

(e) **Krećunesqo Anglodīves** – Ajunul Crăciunului.

krisinisardo – judecat.

(o) **kukurùzo** – porumb.

(i) **kùsma** – căciulă

Kh

(e) **khelnorre** – jucării.

khonik – nimeni.

L

(i) **làrma** – gălăgie.

(e) **legùme** – legume

(o) **limori** – mormânt.

(i) **limorlin** – cimitir.

(i) **livni** – cameră.

(o) **lošípe'** – bucurie.

M

ma – nu.

magikano – **drabardo** – magic, fermecat.

măkar – măcar.

mangel – a cere, a ruga, a dori

(i) **meselin** – masă.

miştipnas0ar – de bine, de bunătate.
molinav – doresc, solicit, rog.
mothovel – a spune.
munri – *mirri* – a mea
musafirură – *akharde* – musafiri

N

nais tuqe! – îți mulțumesc!
naisarde – mulțumiți, mulțumite.
naisares – (tu) mulțumești
nango – gol, dezbrăcat.
nikjekhvar – niciodată.
nîște – niște.

O

odobor – într-atât de...
oprutno – superior; de sus.

P

(i) **pakiv - pativ** – cinste, respect, onoare.
paxojisarde – înghețați, înghețate.
palem3iven – (voi) retrăiți, (ei/ ele) retrăiesc.
palomezimèri – după-amiază.
(o) parind – pătură, plapumă.
(o) parno phakalo – **(o) tradino**,
e Devlesqo tradino – înger.
(e) patră – **patrină** – frunze.
păzitori – **arakhalo, arakhno** – paznic,
păzitor.
pendexlinăqo, pendexlinăqi, pendexlinăqe –
de alun.
pharavdi – spartă, crăpată.
pharavel – a sparge, a crăpa.
pharimata – greutăți, probleme.
pharipnas0ar – din cauza greutății.
phrases0e – în glumă/ în derâdere.
pherrvali – roditoare

phukărdo – *phutărdo* – mândru, fălos.
(e) phuvăle – cartofi.
placăjlăs v. plăcanilăs
plăcanilăs – a plăcut
plăcal v. ćajlöl
(o) plaj – deal.
(o) plajin, planin – munte.
(e) pošomasqo – de lână.
praxosarde les – l-au înmormântat.
praxosardo – îngropat, înmormântat.
pregătime – pregătiți.

R

ranćalo – portocaliu.
(e) ranika – crengi, ramuri.
resutno – destul, suficient (v. dialectal,
slav *dòsta*).
(o) rukh – copac, pom.
(i) ruś – mânie, tristețe.
ruśaça – cu mânie/ tristețe.
ruśli – tristă, supărată, mâniaoasă.

S

sajekh – identic, identică, identic,
identici.
śajindăs – a putut.
(i) sània – sanie
saniaça – cu sania.
sarkonesqe – fiecareuia.
(o) sastări – doctor, medic.
sboril – a vorbi.
si te – trebuie, este necesar.
(i) siklărni – profesoară, învățătoare.
siklön v. siklöven
siklöven – (voi) învățați, (ei/ ele) învață.
siklönvenqe – elevilor; pentru elevi.
s-ol trinenqe – celor trei.
(o)solax – jurământ.

sovalo – *lindralo* – somnoros.
sovdăs – *sutăs* – a dormit.
(o) sovthan – *sovipnasqo than* – pat.
(i) sung – miros.
(e) sungimata – miresme.
(e) svătură – sfaturi, povește.

Ș

(e) șopnă – trepte la scară; scări.
(i) șopni – treaptă la scară; v. **uklani** – *scară*.
(i) șukarni – zână.

T

(i) tàmna – v. *angloivend*.
te agorisaren – să termine.
te akharel – să invite, să cheme.
te barăren – să crească, să mărească.
te bistres – să uiți.
te vakăren – să vorbești.
telărdăs – a plecat, a mers.
(i) texarin – dimineață.
texarinăθe – dimineața, în timpul dimineții.
tindărdem – *kindărdem* – (eu) am udat.
tindărel – *kindărel* – a uda.
tosaraθe – dimineața.
tradăs – *bičhaldăs* (el, ea) a trimis.
tradiție – tradiții, obiceiuri.
trașajlăs – s-a temut.
trașal – **daral** – a (se) teme, a-i fi frică.
trebal – *si te* – trebuie, este necesar.
trujal i korr/ men – în jurul gâtului.
(o) tûrno – turn.

Th

thas – punem (v. dialectal: *čhas*).
(e) thavorre – fire.

thovdem – (eu) am pus (v. dialectal: *čhovdem*).
thovdine – au pus, puși, puse.

U

učharavel – *učharel* – a acoperi.
(i) uklani – scară; treaptă la scară *-(i) șopni*.
unklilăs mišto – s-a făcut bine, a ieșit bine.
utilizisaren – (voi) utilizați, (ei, ele) utilizează.

V

(o) vak – glas, voce (v. dialectal: *glăso*).
(e) vastditòră – ajutoare.
vaxtesθe – în timp.
vestes – liber; voios.

X

xramosarel – a scrie, a redacta.
xudine – *line* – au primit.
(o) xulaj – stăpân, domn.
xurăvdăm amen – ne-am îmbrăcat.
xurăvel – a se îmbrăca.

Z

(i) zor – putere, forță.
zoraes – tare, puternic; forte; aspru.
zorphenimata – porunci, ordine.

3

zivel – *zivisarel, trail/ traisarel* – trăi.
zivdilo – (el) a înviat.
zivdisajlo – a înviat.
zivdisarel les – îl învie/ îl aduce la viață.
(o) zivipen – viață.
(o) zivutro – animal, vietate, ființă.

Alavări rumunikano - rromano

A

aceștia, acestea – kadala, adala, akala.

(a se) afunda – xasavol, tasavel pes; (*el, ea*) *se afundă* – tasövel (tasavol, tasavel pes).

aici – kathe; arde, orde.

(a) ajunge – resel, aresel; (*el, ea*) *a ajuns* reslo (reslăs), areslo (areslăs).

(a) alerga – prastal, nașel.

apă – (o) pani, (o) paj.

(a) aprinde – thabarel; thabol; (*formă alterată*) phabarel.

aproximativ – opre – tele.

(a) arde – thabol, phabol; thabarel.

arici – (i) kanzürka, (o) kanzaùri.

ascultători, ascultătoare – kanutne.

(a) se ascunde – garavdöl, garavel pes.

(a se) asemăna – miazel, miazivel, miazol, meal.

atunci – atùnc, atòska.

(a) avea – si (man, tut, les, la, amen, tumen, len); *a nu avea* na-i (man, tut, les, la, amen, tumen, len).

B

(a) bate – marel; (*a*) *bate* (*la ușă, în fereastră*) durdel, marel.

băiat – (o) čhavo, čhav’.

bănuț – (o) lovorro; (o) ruputno, jekh sovnakutno lovo.

bătut în cuie – karfinărdo, mardo and-e karfină (karfă).

bucurie – (o) lošalipen; *de bucurie* lošalipnasqe.

bulgăre de zăpadă – (o) glònto, (i) xomeli; *cu bulgări* glontenča [xomelënča].

C

calculat (socotit, cumpătat) – xarano.

calculată (socotită, cumpătată) – xarani.

camere – (e) sòbe, (e) livnă, (e) kherkatora.

care (pron.) – kaj, savo.

cățel – (o) rikono (tikno zukel, zuklorro, zukelorro).

(a) cânta (din voce) – gilavel (gilabel, gilabal); (*el, ea*) *va cânta* – gilavela (gilabela, gilabala).

cât, câtă, câți, câte (*pentru cantități aflate în apropierea vorbitorului*) – kabor, kazom, sode, kèci, kiki.

cât, câtă, câți, câte (*pentru cantități aflate în depărtarea vorbitorului*) – kozom, kobor, sode, kèci, kiki.

celor care – kodolenqe (kudalenqe).

cer – (o) devel, o cèri, o cèros; (*cu nori*) o maruth.

(a) cere – mangel.

(a) coborî – xulöl.

copil – (čhavo vaj čhaj): (i) glàta, (o) kīzaj, (o) bajàto.

credincios – patălo; devlikano zeno.

cumpătat – xarano.

cumpătată – xarani.

D

da – va, ova, tam, tami.

(a) da – del; *vă dau* – dav tumen’ (dav tumenqe).

dar (păi!) – àpo.

daruri – (e) dărură, (e) dinimata.

de ce? – sosθar, sosqe?.

de unde? (*pentru situații care presupun apropierea; de (de) către*) – kaθar (*paśal*).

de unde? (*pentru situații care presupun depărtarea*) – koθar (*dural*).

(a se) deschide – putröl, putarel pes.

destul – dòsta; resutno.

deșteaptă – xarani.

deștept – xarano.

dimineață – (i) texarin, (i) javin, (i) ranin;
de dimineață ràno (texarinăθe, javinăθe).

(a) dori – mangel, kamel.

drag – kuć, dràgo.

(a) duce – ingerel, ingărel, angerel.

Dumnezeu – (o) Devel, (o) Del,

(o) Devlorro.

E

(el, ea) era – sasas.

(ei, ele) erau – von sinesas [von sasas].

F

(a se) face – keröl, kerel pes; (*ea*) *s-a făcut* voj kerdili (kerdās pes).

fals – bićaces, xoxavnes; fălso.

fără – bi.

fecior – (o) čhavo.

(a) fi – si, isi; *a fost* sas; *a fost odată ca niciodată* sas kaj sas (sas varekaj kaj sas);
(*eu*) *sunt* – me sem [sīm, sem, som, hom].

fiecare – svàko, orsavo, orso.

fierar – (o) sastrări, (o) kòvać.

fiu – (o) čhavo.

flămândă – bokhali; *este* ~ si bokhali, bokhali li.

frică – (i) dar, (i) traś; *fără frică* bidaraqo, bitraśaqo; *a-i fi frică* traśal, daral.

(a) fugi – prastal, naśel.

G

galben – (o) gàlbeno, (o) ruputno, jekh sovnakutno lovo.

găletușă – (o) vedrorro, (i) bradörri.

(a) gândi – godīsare; *eu gândesc* godīsarav, dav godī, marav mirri godī, kerav godī.

glas – (o) vak, (o) glàso, (o) krīlo, (e) mujesqo baśipen.

H

haine – (e) gada, (e) còlă.

harnic – butărno.

harnici – butărne.

(a) hrăni – pravarel, parvarel.

I

Iisus Hristos – (o) Isùs(o) Xristòs(o).

(a) izbi – durdel, dabdel.

Î

(a) împărți (a face pe din două) – rigărel (kerel maśkaral, ulavel and-e duj riga).

încă – pànda; inke, ìnkë; vâze.

(a se) încălzi – tatövel, tatărel pes;
ne încălzim – tatövas; tatăras amen.

încăperi – (e) sòbe, (e) livnă, (e) kher-kotora.

(a) începe – śirdel, malavel te ..., astarel te

(a) înflori – putröl, putarel pes.

îngropare – (o) praxomos, (o) praxosarimos, (o) praxosaripen.

înmormântare – (o) praxomos, (o) praxosarimos, (o) praxosaripen.

înmormântat – praxome, praxosardo.

înmormântați, înmormântate – praxosardine, praxosarde.

(a) înnoi – nevărel.

(a) înnopta – rățarel; nakhel i răț.

(a) însănătoși – sastărel; a vindeca.

(a) întâlni – malavel; *a se întâlni* maladöl, maladövel, malavel pes.

(a) întoarce – ambodel, iril (irinel); *a se întoarce* ambodel pes, iril/ irinel pes

(a) întoarce (vorba, a răspunde) – irinel (o lav), del anglal, ambodel o lav.

(a) întoarce (vorba, a traduce) – ambodel, nakhavel.

întuneric – (o) tamiplen, (o) tunăriko, (o) karanùci (la spoitori); (i) temnină.

(a) înțelege – xatărel, xacărel; xalövel.

înțelept – xarano.

(a) învia – zivdöl, zivdisarel; *a învia* zivdilo/ zivindilo, zivdisajlo/ zivindisajlo, zivdisardăs, palemzivel, zivel palem.

J

(în) jurul – trujal; *în jurul meu* krugom manthe, trujal manthe.

L

la – kaj, ka-i (o, -e), k-o (-i, -e).

lacrimi – (e) asvină, (e) asva; *(cu) lacrima* e jasvăța (jasvinăța).

laude – (e) așarimata.

(a) lovi – dabdel, del dab, malavel, durdel.

lume – (i) parni lùmja, (i) lùmia, (o) sundal.

(a se) lumina (a se face zi) – dësöl, dësövel.

lung, lungă – dëlgo, lùngo; zinzărdo (*alungit*).

M

masă – (i) sinia, (i) meseli.

măgar – (o) xer; *de măgar, al măgarului* - xeresqo.

mâncare – (o) xaben, (o) xamos.

mânios, mânioasă, mânioși, mânioase – xolăriko, xolăme.

medic – (o) sastări, (o) sastărno, (o) dòktoro, dòktori.

(a) merge, a se duce – zal; *(el) a mers* gelo, gelăs.

(a) mea – mirri, munri.

ai mei, ale mele – me, mirre, munre.

(al) meu – mirro, munro.

micuță – tiknörri, cinorri (*căldărărește*); xurdorri.

moarte – (o) meripen, (o) merimos; *moarte clinică* – klîniko meripen (xoxavno meripen).

mormânt – (e) mulesqo than, (o) limori; (o) murmùnto/ (o) murmùnci.

N

neadevărat – biacăces.

neamuri – (e) endaja; (e) nămură, (e) vîce; (e) naròdură.

niciodată – nijekhvar, nivar.

nimic – dajići, khanći(k), ništo; cumuni.

niște – niște, vùni; varesode, varesave.

nu – ci, ma, na, ni.

numai – nùmaj, fèri, sàcis, sàmo.

O

oase – (e) kòkala; *oase de pește* kanre mačesqe, mačesqe kòkala.

obraji – (e) čhama, (e) bùci.

oprește! – terdöv!, ačhav!.

(a) **opri** – terdövel, terdöl; áchavel; *a oprit* terdárdăs, terdilăs; áchavdăs.

oricare – orsavo; svăko.

P

(a) **paște** – éaravel; *voi pune să pască* éaravava.

pat – (o) sovthan, (e) sovipnasqo than.

păpuși – (e) kùkle.

(a) **păzi** – rakhel, arakhel.

pierdută – našavdi, xasardi.

pisică – (i) mīca, (i) mùca, (i) màcka, (i) pisaj, (i) bili, (i) šaneli.

(a) **pleca** – telărel; (*el*) *a plecat* telărdăs, gelo pesqe.

pod – (i) phurt, (o) pòdo.

(a) **pomeni** – risparel, liparel.

pomeniți, pomenite – risparde, liparde.

potcovit, potcovire – (o) petalovipen/ petalomos; *de potcovit* – petalomasqe, petalovipnasqe.

povestitor – (o) phenitòri, (o) mothovno, (o) paramicări.

prezis – anglalphendino.

primăvară – (o) pašmilaj, (o) ternomilaj, (o) jekhtomilaj, (o) anglomilaj].

prosop – (o) pištiri, (o) dikhlo.

protectoare – (i) arakhni, arakhali, arakhutni.

(a) **pune** – thol, thovel; *el pune cu greu banii jos* – thol phares e love tele (del e love pharipnaça).

(a) **purta** (a duce) – ingerel.

puși, puse (așezate) – čhutine, čhute; thovdine, thovde.

puțin – cîra, xancî, zàla, zàlaga; cîma.

R

(a) **răspunde** – del palal/ palpale, amboldel o lav, irinel/ iril o lav.

religios – devlikano.

(a) **reveni** – palemavel, avel palem.

(a) **ruga** – mangel (vareso varekasθar).

(a se) **ruga** – rugil pes (rugisarel pes), molisarel pes (la *spoit.*); (*ei, ele*) *s-au rugat* rugisajle, rugisarde pen.

rupte – pharavde, čhinde.

S

(a) **sa** – pesqi.

(ale) **sale** – pe, pesqe.

sanie – (o) xaiv, (i) sània; *cu sania* (e) xaiveça.

(al) **său** – pesqo.

(ai) **săi** – pe, pesqe.

săli – (e) sòbe, (e) livnă, (e) kherkatora.

sănătos – voios – sasto-vesto (sasto thaj vesto).

schimb – (o) paruvipen, (o) paruvimos; *în schimb* paruvipnasθe.

(a) **scoate** – inkalel, inkalavel, ankalavel.

scoși, scoase – inkalde, ankalavde.

(a) **spune** – phenel, mothol/ mothovel; (*eu*) *spun* me mothovav (mothav), phenav; (*el, ea*) *a spus* mothovdăs; (*ei, ele*) *se spun, se zic* phendön, phenen pen.

stăpân – (o) xulaj; *pe stăpân* le xulajes.

(a) **striga** – del muj, čingar(d)el, akharel, dela trat (*spoit.*).

subsol – (i) teliphuv.

(a) **subția** – sanărel; vranol, vranovel (*a pili*).

(a se) **sufoca** – tasövel [tasavol, xasavol, tasavel pes].

T

(a se) teme – trašal, daral.
timp – (i) vrămja, (o) vaxt, (o) ciro.
toamnă – (o) šarel, (i) tàmna, (o) angloivend,
 (o) durårdomilaj, (o) durmilaj.
(a se) topi – bilöl, bilövel.
trai – (o) živipen, (o) tràjo.
traistă – (o) gonorro; (e) tràsta.
(a) trăi – trail, trăil, traisarel, živel, živisarel.
trebuie – si te (trebal, trebuj, trobal, trebul,
 kampel, si mùsaj, si lăžimi).
(a) trece – nakhel; (*ei, ele*) *au trecut* –
 nakhline, nakhle; *a face să treacă* nakhavel.

T

țipa – čingar(d)el, cipil; *țipă cât îl ține gura* –
 akharel e saste muječa.

U

(a) uda (a umezi) – kingărel, suslărel; *mă ud*
(iau apă) – kingărav man [suslărav man].
un – jekh; *un rrom dintr-ai noștri* – jekh rrom
 amarenθar, jekh rrom andar amenθe.
unchi – (o) kak, (o) kàko.
unde – kaj.
uzi, ude – susle, kingärde.

V

vară – (o) milaj; *vara trecută* amilaj.
văzuți, văzute – dikhline, dikhle.
(a) vedea – dikhel; *vezi!* - dikh-θar! [dikh
 koθar!].
verde – zèleno; (*a*) *deveni verde* zelenöl,
 zelenărel pes.
verzi – zèlena; *ochi verzi* zèlena jakha.
viață – (o) živipen, (o) tràjo.
(a) vinde – bikinel; *eu vând* bikinav, bitīnav.
viu – živdo.
voce – (o) vak, (o) glàso, (o) krīlo, (e) mujesqo
 bašipen.
vorbă – (i) duma, (o) lav/ (o) alav/ (o) lăfi, (o)
 pheras, (i) vòrba.
(a) vorbi – vakărel, mothovel, sborizel.
(a) vrea – kamel, mangel.
vreme – (i) vrămja, (o) vaxt, (o) ciro.

Z

zgârcit – xarano (*cumpătat*), kaj íi del
 khanć; cicìa.
zgârcită – xaranī; kaj íi del khanć; cicìa.
zi – (o) dēs, (o) dīves.

Limba și literatura maternă rromani

Manual pentru clasa a III-a
- editat în limba rromani -

ISBN 978-606-727-659-6

www.manuale.edu.ro